

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДИЗАЙНУ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЄФІМЕНКО ВІКТОР ДМИТРОВИЧ

УДК 347.965.4:336.24.07(043.5)

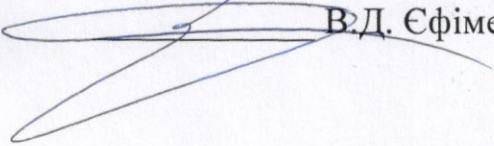
ДИСЕРТАЦІЯ

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА У СФЕРІ МИТНОЇ СПРАВИ

081 – «Право»

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

 В.Д. Єфіменко

Науковий керівник **Оніщик Юрій Віталійович**, доктор юридичних наук,
професор

Київ-2026

АНОТАЦІЯ

Єфіменко В.Д. Правові засади діяльності адвоката у сфері митної справи. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». – Київський національний університет технологій та дизайну, Міністерство освіти і науки України, Київ, 2026.

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення й вирішення наукового завдання, що полягає у визначенні сутності та особливостей правових засад діяльності адвоката у сфері митної справи.

Встановлено, що митна справа являє собою комплексний правовий інститут, який регламентований нормами різних галузей законодавства, що призводить до ускладнення застосування норм законодавства України з питань митної справи. Складність, різноманітність та протиріччя правового регулювання митної справи потребує відповідних знань, орієнтації і правильного застосування законодавства України з питань митної справи залежно від конкретної ситуації. У цьому контексті особливого значення набуває діяльність адвокатів у сфері митної справи – висококваліфікованих фахівців у галузі митного регулювання, які повинні володіти комплексними знаннями у різних галузях законодавства. Адвокатська діяльність у сфері митної справи має особливості, які відрізняють від здійснення її в інших галузях правового регулювання.

Зазначено, що адвокат є суб'єктом надання професійної правничої допомоги у сфері митної справи у разі укладення договору про надання правничої допомоги. За умови належно оформлених повноважень у сфері митної справи адвокат стає самостійним учасником митних правовідносин і отримує право на реалізацію прав та обов'язків, передбачених законодавством. Професійні права та обов'язки адвоката, передбачені Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», мають міжгалузевий характер і характерні для всіх видів адвокатської діяльності незалежно від сфери правового регулювання, в тому числі митної справи. Процесуальні права та обов'язки адвоката у сфері митної справи

залежать від виду професійної правничої допомоги та конкретного нормативно-правового акту відповідної галузі законодавства. Адвокат як суб'єкт надання професійної правничої допомоги у сфері митної справи характеризується такими ознаками: будучи суб'єктом правових відносин у галузі митного регулювання вирізняється зовнішньою відокремленістю; адвокат є опосередкованим суб'єктом митних відносин; залежно від виду надання професійної правничої допомоги визначається специфіка прав та обов'язків адвоката у сфері митної справи; адвокат є суб'єктом митних правовідносин, який не наділений владними повноваженнями.

Охарактеризовано правові особливості діяльності адвоката у сфері митної справи. Консультування як вид адвокатської діяльності у сфері митної справи визначено як надання адвокатом професійної правничої допомоги, що полягає у роз'ясненні способів вирішення правової проблеми у сфері митної справи для забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів клієнта, недопущення їх порушення, а також на сприяння їх відновленню в разі порушення. Під час консультування відбуваються правовідносини між адвокатом та клієнтом і дії адвоката мають значення виключно у межах цих відносин. Наголошено, що консультування клієнта щодо застосування законодавства України з питань митної справи має свою специфіку, що зумовлено правовою природою та комплексним характером митних відносин. Результатом консультування є отримання клієнтом обґрунтованої правової позиції адвоката щодо конкретної ситуації у сфері митної справи. Консультування як вид діяльності адвоката у сфері митної справи є основою та складником таких видів професійної правничої допомоги як представництво та захист.

Під захистом як видом адвокатської діяльності у сфері митної справи запропоновано розуміти вид професійної правничої допомоги, що полягає у забезпеченні особі, яка притягується до адміністративної відповідальності, можливості отримати кваліфіковану допомогу адвоката для реалізації свого права на захист в досудовому та судовому порядку. Зазначено, що адвокат як захисник у сфері митної справи є самостійним, незалежним учасником провадження у справі

про порушення митних правил, який надає професійну правничу допомогу особі щодо якої здійснюється провадження у справі про порушення митних правил шляхом захисту її прав, свобод та законних інтересів. Аргументовано, що правове регулювання надання адвокатом правничої допомоги у провадженні у справі про порушення митних правил характеризується неоднозначним законодавчим формулюванням. Суттєвою вадою правотворчої техніки є розуміння в Митному кодексі України поняття «захисник». Не зрозумілим також є те, що Митний кодекс України передбачає можливість адвокату надавати правничу допомогу особі, яка притягується до адміністративної відповідальності, в якості представника, а свідку в якості захисника. Наголошено, що правовий статус адвоката як захисника у сфері митної справи потребує вдосконалення шляхом внесення відповідних змін до Митного кодексу України.

Встановлено, що у сфері митної справи представниками можуть бути адвокати та інші особи, які на підставі закону або довіреності здійснюють представництво. Враховуючи те, що адвокат на відміну від інших осіб здійснює представництво на професійному рівні, запропоновано представництво як вид адвокатської діяльності визначити як професійне представництво. Обґрунтовано, що професійне представництво адвоката у сфері митної справи здійснюється в митних органах та судах і полягає в тому, що адвокат як представник виступає від імені та в інтересах клієнта, має загальні права і обов'язки клієнта, спеціальні згідно свого процесуально-правового статусу та професійні відповідно до законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність, здійснює процесуальні дії в межах наданих йому повноважень від імені та в інтересах клієнта з метою забезпечення реалізації прав і обов'язків клієнта в галузі митного регулювання. Наголошено, що здійснюючи професійне представництво у сфері митної справи адвокату потрібно орієнтуватися у значному масиві норм митного, податкового, адміністративного процесуального та міжнародного законодавства.

Зазначено, що ефективне надання професійної правничої допомоги у сфері митної справи є можливим за наявності належного забезпечення гарантій адвокатської діяльності. Гарантії діяльності адвоката у сфері митної справи

визначено як встановлені законодавством засоби, способи та умови, за допомогою яких забезпечуються реалізація та захист повноважень адвоката в галузі митного регулювання. Гарантії діяльності адвоката у сфері митної справи можуть бути класифіковані за такими критеріями: залежно від призначення (гарантії-реалізації, гарантії-охорони, гарантії-захисту); за сферою дії (національні, міжнародні); залежно від виду правового статусу адвоката (загальні, родові, спеціальні, індивідуальні). Гарантії діяльності адвоката у сфері митної справи визначені в нормах національного та міжнародного законодавства. Наголошено, що дотримання гарантій адвокатської діяльності є обов'язком для органів публічної влади і недопущення їх порушення буде свідчити про належне забезпечення конституційного права громадян на професійну правничу допомогу, захисту прав адвокатів та гарантій їх професійної діяльності, верховенства права в Україні.

Аргументовано, що ефективно правове регулювання діяльності адвоката у сфері митної справи залежить від узгодженості між нормативно-правовими актами різної галузевої належності. Сформульовано напрями удосконалення правового регулювання діяльності адвоката у сфері митної справи, до яких віднесено такі:

1) встановити у законодавстві України з питань митної справи єдиний підхід до документів, що посвідчують повноваження адвоката на надання правничої допомоги;

2) у законодавстві України з питань митної справи та законодавстві про адміністративні правопорушення слова «правова допомога» та «юридична допомога» у всіх відмінках замінити словами «правнича допомога» у відповідному відмінку;

3) визначити у законодавстві України з питань митної справи статус адвоката у справі про порушення митних правил таким чином: адвокат є захисником особи, яка притягується до адміністративної відповідальності за порушення митних правил; адвокат є представником заінтересованих осіб у справі про порушення митних правил; адвокат надає правничу допомогу свідку у справі порушення митних правил;

4) розмежувати у законодавстві України з питань митної справи представництво на законне (здійснюється батьками, усиновителями, опікунами або піклувальниками), професійне (здійснюється адвокатами) та непрофесійне (здійснюється іншими особами);

5) унормувати у законодавстві України з питань митної справи права адвоката-представника під час оскарження рішень, дій або бездіяльності митних органів в досудовому порядку у Главі 4 МК України, податкових повідомлень – рішень митних органів та участі у справах про порушення митних правил;

6) модифікувати законодавче розуміння поняття «захисник» у справах про порушення митних правил, передбачивши, що захисником може бути виключно адвокат щодо особи, яка притягується до адміністративної відповідальності за порушення митних правил;

7) унормувати у законодавстві України з питань митної справи права адвоката-захисника у справах про порушення митних правил.

Наведені вище напрями вдосконалення правового регулювання діяльності адвоката у сфері митної справи потребують внесення відповідних змін до Митного кодексу України (або врахування при прийнятті нового Митного кодексу України); Кодексу України про адміністративні правопорушення; наказу Міністерства фінансів України від 21 жовтня 2015 року № 916 «Про затвердження Порядку оформлення і подання скарг платниками податків та іншими особами та їх розгляду контролюючими органами».

Ключові слова: адвокат, адвокатська діяльність, професійна правнича допомога, митна справа, митні правовідносини, консультування, захист, представництво, митне законодавство, законодавство про адвокатуру та адвокатську діяльність.

SUMMARY

Yefimenko V.D. Legal basis for the activities of a lawyer in the field of customs affairs. – Qualification scientific work on the rights of manuscript.

Dissertation for obtaining the scientific degree of the Doctor of Philosophy on a specialty 081 Law. – Kyiv National University of Technologies and Design, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2026.

The dissertation provides a theoretical generalization and solution to the scientific problem, which consists in determining the essence and features of the legal principles of a lawyer's activities in the field of customs affairs.

It has been established that customs are a complex legal institution, which is regulated by the norms of various branches of legislation, which leads to the complication of the application of the norms of the legislation of Ukraine on customs issues. The complexity, diversity and contradictions of the legal regulation of customs issues require appropriate knowledge, orientation and correct application of the legislation of Ukraine on customs issues depending on the specific situation. In this context, the activities of lawyers in the field of customs affairs – highly qualified specialists in the field of customs regulation, who must have comprehensive knowledge in various branches of legislation, acquire special importance. Legal activities in the field of customs affairs have features that distinguish them from their implementation in other branches of legal regulation.

It is noted that a lawyer is a subject of professional legal assistance in the field of customs matters in the event of concluding a contract for the provision of legal assistance. Provided that the powers in the field of customs matters are properly formalized, the lawyer becomes an independent participant in customs legal relations and receives the right to exercise the rights and obligations stipulated by the legislation. The professional rights and obligations of a lawyer, stipulated by the Law of Ukraine «On advocacy and activities lawyer», are of an interdisciplinary nature and are characteristic of all types of legal activities, regardless of the sphere of legal regulation, including customs matters. The procedural rights and obligations of a lawyer in the field of customs matters depend on the type of professional legal assistance and the specific regulatory legal act of the relevant branch of legislation. A lawyer as a subject of professional legal assistance in the field of customs matters is characterized by the following features: being a subject of legal relations in the field of customs regulation,

he is distinguished by external separation; the lawyer is an indirect subject of customs relations; depending on the type of professional legal assistance provided, the specifics of the rights and obligations of a lawyer in the field of customs matters are determined; a lawyer is a subject of customs legal relations who is not endowed with authority.

The legal features of the lawyer's activity in the field of customs are described. Consulting as a type of lawyer's activity in the field of customs is defined as the provision by the lawyer of professional legal assistance, which consists in explaining the ways of solving a legal problem in the field of customs to ensure the implementation of the rights, freedoms and legitimate interests of the client, preventing their violation, as well as facilitating their restoration in the event of violation. During the consultation, legal relations between the lawyer and the client occur and the lawyer's actions are significant exclusively within the framework of these relations. It is emphasized that consulting the client on the application of the legislation of Ukraine on customs issues has its own specifics, which is due to the legal nature and complex nature of customs relations. The result of the consultation is that the client receives a substantiated legal position of the lawyer on a specific situation in the field of customs. Consulting as a type of lawyer's activity in the field of customs is the basis and component of such types of professional legal assistance as representation and protection.

Under protection as a type of legal activity in the field of customs, it is proposed to understand the type of professional legal assistance, which consists in providing a person who is brought to administrative responsibility with the opportunity to receive qualified assistance from a lawyer to exercise his right to protection in the pre-trial and judicial procedure. It is noted that a lawyer as a defender in the field of customs is an independent, independent participant in the proceedings in a case of violation of customs rules, who provides professional legal assistance to a person against whom proceedings are being conducted in a case of violation of customs rules by protecting his rights, freedoms and legitimate interests. It is argued that the legal regulation of the provision of legal assistance by a lawyer in proceedings in a case of violation of customs rules is characterized by ambiguous legislative wording. A significant flaw in the law-making technique is the understanding of the concept of «defender» in the

Customs Code of Ukraine. It is also unclear that the Customs Code of Ukraine provides for the possibility for a lawyer to provide legal assistance to a person held administratively liable as a representative, and to a witness as a defender. It is emphasized that the legal status of a lawyer as a defender in the field of customs matters needs to be improved by making appropriate amendments to the Customs Code of Ukraine.

It is established that in the field of customs affairs, representatives can be lawyers and other persons who, based on the law or a power of attorney, carry out representation. Considering that a lawyer, unlike other persons, carries out representation at a professional level, it is proposed to define representation as a type of advocacy as professional representation. It is substantiated that professional representation of a lawyer in the field of customs affairs is carried out in customs authorities and in courts and consists in the fact that a lawyer, as a representative, acts on behalf of and in the interests of the client, has general rights and obligations of the client, special according to his procedural and legal status and professional according to the legislation on advocacy and advocacy, carries out procedural actions within the limits of the powers granted to him on behalf of and in the interests of the client in order to ensure the implementation of the rights and obligations of the client in the field of customs regulation. It is emphasized that when carrying out professional representation in the field of customs affairs, a lawyer needs to be guided by a significant array of norms of customs, tax, administrative procedural and international legislation.

It is noted that the effective provision of professional legal assistance in the field of customs is possible if there is proper provision of guarantees of legal activity. Guarantees of a lawyer's activities in the field of customs affairs are defined as means, methods and conditions established by law, which ensure the implementation and protection of the lawyer's powers in the field of customs regulation. Guarantees of legal activity in the field of customs can be classified according to the following criteria: depending on the purpose (guarantees-implementation, guarantees-protection, guarantees-protection); by the scope of action (national, international); depending on the type of legal status of the lawyer (general, generic, special, individual). Guarantees of

legal activity in the field of customs are defined in the norms of national and international legislation. It was emphasized that compliance with the guarantees of legal practice is an obligation for public authorities and preventing their violation will indicate proper provision of the constitutional right of citizens to professional legal assistance, protection of the rights of lawyers and guarantees of their professional activities, and the rule of law in Ukraine.

It is argued that effective legal regulation of the activities of a lawyer in the field of customs depends on the consistency between regulatory legal acts of different branches. The directions for improving the legal regulation of the activities of a lawyer in the field of customs are formulated, which include the following:

1) establish in the legislation of Ukraine on customs matters a single approach to documents certifying the authority of a lawyer to provide legal assistance;

2) in the legislation of Ukraine on customs matters and the legislation on administrative offenses, the words «legal aid» and «legal assistance» in all cases should be replaced with the words «legal aid» in the corresponding case;

3) determine in the legislation of Ukraine on customs matters the status of a lawyer in a case of violation of customs rules as follows: a lawyer is the defender of a person who is brought to administrative responsibility for violation of customs rules; a lawyer is a representative of interested parties in a case of violation of customs rules; a lawyer provides legal assistance to a witness in a case of violation of customs rules;

4) to distinguish in the legislation of Ukraine on customs matters representation into legal (carried out by parents, adoptive parents, guardians or trustees), professional (carried out by lawyers) and non-professional (carried out by other persons);

5) to regulate in the legislation of Ukraine on customs matters the rights of a lawyer-representative when appealing decisions, actions or inaction of customs authorities in the pre-trial procedure in Chapter 4 of the Customs Code of Ukraine of Ukraine, tax notifications - decisions of customs authorities and participation in cases of violation of customs rules;

6) to modify the legislative understanding of the concept of «defender» in cases of violation of customs rules, providing that the defender can be exclusively a lawyer in relation to a person who is held administratively liable for violation of customs rules;

7) to regulate in the legislation of Ukraine on customs matters the rights of a lawyer-defender in cases of violation of customs rules.

The above-mentioned areas of improvement of legal regulation of the lawyer's activities in the field of customs affairs require the introduction of appropriate amendments to the Customs Code of Ukraine (or their consideration when adopting a new Customs Code of Ukraine); the Code of Ukraine on Administrative Offenses; Order of the Ministry of Finance of Ukraine dated October 21, 2015 No. 916 «On Approval of the Procedure for Registration and Submission of Complaints by Taxpayers and Other Persons and Their Consideration by Supervisory Authorities».

Key words: lawyer, activities lawyer, professional legal assistance, customs affairs, customs legal relations, consulting, protection, representation, customs legislation, legislation on the bar and activities lawyer.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Єфіменко В.Д. Адвокат як суб'єкт надання професійної правничої допомоги у сфері митної справи. *Наука і техніка сьогодні*. 2024. № 11 (39). С. 67-75. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-11\(39\)-67-75](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-11(39)-67-75).

2. Єфіменко В.Д. Професійне представництво адвоката у сфері митної справи. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2025. № 1 (31). С. 450-460. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-1\(31\)-450-460](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-1(31)-450-460).

3. Єфіменко В.Д. Адвокат як захисник у сфері митної справи. *Успіхи і досягнення у науці*. 2025. № 5 (15). С. 124-134. DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-5\(15\)-124-134](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-5(15)-124-134).

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Єфіменко В.Д. Представництво як визначальний вид правової допомоги адвоката. *Права людини: методологічний, гносеологічний та онтологічний аспекти*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 76-річчю проголошення Загальної декларації прав людини (м. Дніпро, 10 груд. 2024 р.) / уклад: к.ю.н., доц. І.А. Сердюк; М. П. Войтюк. Дніпро: Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. С. 166-169.

2. Єфіменко В.Д. Професійна правнича допомога адвоката у митній сфері. *Інноваційна екосистема для відбудови України: інтеграція науки, освіти та бізнесу*: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (3 жовтня 2025 р., м. Київ). К. : КНУТД, 2025. С. 355-356.

3. Єфіменко В.Д. Професійна правнича допомога адвоката у митній сфері, її форми. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики у воєнний період*: Міжнародна науково-практична конференція. Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, 10 жовтня 2025 р. Львів – Торунь: Liha-Pres, 2025. С. 45-48.

4. Єфіменко В.Д. Адвокат як захисник у сфері митної справи: актуальність позасудового врегулювання спорів. *Актуальні проблеми прав людини: від універсальних стандартів до національної практики*: Міжнародна науково-практична конференція. Київський університет права Національної академії наук України, 11 грудня 2025 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. С. 53-56.

5. Єфіменко В.Д. Забезпечення дотримання митного законодавства як функціональна роль адвоката у сфері митної справи. *Права людини та верховенство права в умовах суспільних трансформацій: виклики та перспективи*: зб. матеріалів наук. практ. конф., м. Харків, 17 груд. 2025 р. / редкол.: С.Г. Серьогіна, Ю.Л. Бошицький, В.П. Пилипенко, С.Л. Чуніхіна, Л.Р. Наливайко та ін. Харків, Право, 2025. С. 28-31.

6. Єфіменко В.Д. Професійна правнича допомога адвоката у митній сфері у справах про адміністративні правопорушення *Становлення та розвиток правової держави: проблеми теорії та практики*: матеріали XVIII міжнародної науково-

практичної конференції, м. Миколаїв, 24 грудня 2025 р. Львів – Торунь: Liha-Pres, 2025. С. 261-262.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	15
ВСТУП	16
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА У СФЕРІ МИТНОЇ СПРАВИ	23
1.1. Митна справа як сфера адвокатської діяльності	23
1.2. Адвокат як суб’єкт надання професійної правничої допомоги у сфері митної справи	48
Висновки до розділу 1.....	68
РОЗДІЛ 2. ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА У СФЕРІ МИТНОЇ СПРАВИ	71
2.1. Консультування як вид діяльності адвоката у сфері митної справи	71
2.2. Адвокат як захисник у сфері митної справи	85
2.3. Професійне представництво адвоката у сфері митної справи	102
Висновки до розділу 2	125
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА У СФЕРІ МИТНОЇ СПРАВИ	130
3.1. Гарантії діяльності адвоката у сфері митної справи	130
3.2. Напрями вдосконалення правового регулювання діяльності адвоката у сфері митної справи	140
Висновки до розділу 3	152
ВИСНОВКИ	155
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	160
ДОДАТКИ	177

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЗУ – Закон України

КАС України – Кодекс адміністративного судочинства України

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

МК України – Митний кодекс України

ПК України – Податковий кодекс України

п. – пункт

ст. – стаття

ч. – частина

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Митна справа регулюється нормами різних галузей законодавства. Це ускладнює застосування норм законодавства України з питань митної справи. Внаслідок цього виникають різноманітні юридичні конфлікти між суб'єктами митних правовідносин, що зумовлено протилежністю публічного та приватного інтересу в галузі митного регулювання. Зважаючи на специфічність митної справи її учасники потребують професійної правничої допомоги.

Професійна правнича допомога являє собою діяльність адвоката, який сприяє у вирішенні правової проблеми з метою задоволення прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб. Забезпечуючи професійною правничою допомогою у сфері митної справи інших осіб, адвокат вступає з ними у різноманітні митні відносини, тобто стає суб'єктом правових відносин у галузі митного регулювання. Адвокатська діяльність у сфері митної справи охоплює значний спектр питань, пов'язаних із переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України. Надання професійної правничої допомоги у сфері митної справи вимагає від адвоката володіти комплексними знаннями у різних галузях законодавства. Це вказує на те, що адвокатська діяльність у сфері митної справи має особливості, які відрізняють від здійснення її в інших галузях правового регулювання.

У законодавстві України з питань митної справи правові засади діяльності адвоката у відносинах, пов'язаних із переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон, є недостатньо визначеними. Нечітко регламентовано правовий статус адвоката під час оскарження рішень, дій або бездіяльності митних органів в досудовому порядку. Суперечливими є норми законодавства України з питань митної справи щодо правового статусу адвоката у справах про порушення митних правил. Це свідчить про недостатню теоретичну розробку проблематики правових засад діяльності адвоката у сфері митного регулювання та недосконалість законодавства України з питань митної справи. Відсутність

належної законодавчої бази зумовлює необхідність виокремлення проблемних аспектів та формування напрямів удосконалення правового регулювання діяльності адвоката у сфері митної справи.

Науково-теоретичним підґрунтям дослідження стали праці учених у сфері адвокатської діяльності та митної справи, зокрема К.Е. Абдукадірової, Н.М. Бакаянкової, Л.О. Батанової, О.О. Бригінця, Т.Б. Вільчик, М.В. Григор'єва, В.В. Грисюка, Н.В. Деревянко, А.В. Джуськи, І.В. Діордіци, Є.В. Додіна, С.А. Дуженко, А.В. Дусик, Ю.М. Дьоміна, М.Ю. Єфіменка, В.В. Заборовського, О.В. Іванова, М.Р. Іванціва, Р.І. Калакайло, І.А. Коваленко, О.М. Коваль, О.О. Козлова, В.Т. Комзюка, Б.А. Кормича, А.В. Мазура, В.Я. Настюка, В.В. Нижникової, Ю.В. Оніщика, В.О. Святоцької, К.М. Северина, Л.В. Сливи, М.М. Толстолуцької, М.В. Уса, С.Я. Фурси, Л.В. Шульги, М.В. Шпака, О.Г. Яновської та ін

Враховуючи важливість і наукову цінність наявних досліджень та віддаючи належне досягнення учених у теоретичних та практичних питаннях правового регулювання адвокатської діяльності та митної справи, необхідно констатувати, що правові засади діяльності адвоката у сфері митної справи не були предметом окремого дослідження. Цим і визначена актуальність обраної теми та її важливе наукове та практичне значення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертацію виконано відповідно до Указу Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30 вересня 2019 року № 722/2019, Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021, Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021, Стратегії розвитку Національної асоціації адвокатів України на 2021–2025 роки, затвердженої Рішенням Ради адвокатів України від 2 липня 2021 року № 38, Дорожньої карти з питань верховенства права, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 травня 2025 року № 475-р, Програми виконання Дорожньої карти з

питань верховенства права, затвердженої рішенням Ради адвокатів України від 12 грудня 2025 року № 125, Плану науково-дослідних робіт Київського національного університету технологій та дизайну за темою «Правове забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів суб'єктів правових відносин у сфері публічного адміністрування» (номер державної реєстрації 0122U201691).

Мета і завдання дослідження. *Метою* роботи є визначення сутності та особливостей правових засад діяльності адвоката у галузі митної справи, а також формування напрямів удосконалення у цій сфері.

Для досягнення зазначеної мети поставлені такі *завдання*:

- розглянути митну справу як сферу адвокатської діяльності;
- охарактеризувати адвоката як суб'єкта надання професійної правничої допомоги у сфері митної справи;
- з'ясувати особливості консультування як виду діяльності адвоката у сфері митної справи;
- розкрити особливості статусу адвоката як захисника у сфері митної справи;
- визначити особливості професійного представництва адвоката у сфері митної справи;
- проаналізувати гарантії діяльності адвоката у сфері митної справи;
- сформулювати напрями вдосконалення правового регулювання діяльності адвоката у сфері митної справи.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають під час здійснення діяльності адвоката у сфері митної справи.

Предмет дослідження – правові засади діяльності адвоката у сфері митної справи.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є система загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, які були обрані з урахуванням поставленої мети, визначених завдань, об'єкта та предмета дисертаційної роботи. За допомогою *діалектичного, формально-юридичного та логіко-семантичного* методів визначено сутність митної справа як сфери

адвокатської діяльності, консультування як виду адвокатської діяльності у сфері митної справи, захисту як виду адвокатської діяльності у сфері митної справи, професійного представництва адвоката у сфері митної справи, гарантій діяльності адвоката у сфері митної справи (підрозділи 1.1, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1). *Системно-структурний метод* використано для характеристики адвоката як суб'єкта надання професійної правничої допомоги у сфері митної справи (підрозділ 1.2). Для встановлення особливостей гарантій діяльності адвоката у сфері митної справи застосовано *структурно-функціональний метод* (підрозділ 3.1). *Порівняльно-правовий* метод застосовано під час аналізу статусу адвоката у законодавстві про адвокатуру та адвокатську діяльність, законодавстві України з питань митної справи, законодавстві про адміністративні правопорушення, законодавстві про адміністративне судочинство, законодавстві про цивільне судочинство, законодавстві про господарське судочинство, кримінальному процесуальному законодавстві (підрозділ 3.2). З метою формування напрямів вдосконалення правового регулювання діяльності адвоката у сфері митної справи використано методи *моделювання, аналізу та синтезу* (підрозділ 3.2).

Нормативну основу дослідження склали Конституція України, Митний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кодекс адміністративного судочинства України, Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», інші нормативно-правові акти.

Емпіричну базу дослідження становлять наукові, публіцистичні, довідкові, енциклопедичні, монографічні видання, узагальнення Національної асоціації адвокатів України про порушення прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності, узагальнення діяльності Ради бізнес-омбудсмена, адміністративна та судова практика у сфері митної справи.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших в Україні комплексним, науковим, монографічним дослідженням правових засад діяльності адвоката у сфері митної справи. В результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових науково-теоретичних та практичних положень, висновків та пропозицій для розвитку правових засад

діяльності адвоката у сфері митної справи. Основні з них такі:

вперше:

– обґрунтовано, що важливість діяльності адвоката у галузі митного регулювання обумовлено складністю та різноманітністю застосування законодавства України з питань митної справи, пріоритетністю публічного інтересу та необхідністю мати комплексні знання у різних галузях законодавства;

– доведено, що адвокат є особливим суб'єктом митних правовідносин у зв'язку з наданням професійної правничої допомоги іншим особам, внаслідок чого залежно від обставин справи може набувати статус захисника або представника та здійснювати такі види адвокатської діяльності як консультування, захист та представництво, які характеризуються особливостями, зумовленими правовою природою та комплексним характером митної справи;

– запропоновано у сфері митної справи представництво як вид адвокатської діяльності визначити як професійне представництво, яке здійснюється в митних органах та судах і полягає в тому, що адвокат як представник виступає від імені та в інтересах клієнта, має загальні права і обов'язки клієнта, спеціальні згідно свого процесуально-правового статусу та професійні відповідно до законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність, здійснює процесуальні дії в межах наданих йому повноважень від імені та в інтересах клієнта з метою забезпечення реалізації прав і обов'язків клієнта в галузі митного регулювання;

– аргументовано, що ефективне правове регулювання діяльності адвоката у сфері митної справи залежить від узгодженості між нормативно-правовими актами різної галузевої належності у зв'язку з чим виокремлено напрями, спрямовані на вдосконалення статусу адвоката під час оскарження рішень, дій або бездіяльності митних органів та у справах про порушення митних правил;

удосконалено:

– визначення захисту як виду адвокатської діяльності у сфері митної справи, що полягає у забезпеченні особі, яка притягується до адміністративної відповідальності, можливості отримати кваліфіковану допомогу адвоката для реалізації свого права на захист в досудовому та судовому порядку;

– розуміння гарантій діяльності адвоката у сфері митної справи як встановлених в нормах національного та міжнародного законодавства засобів, способів та умов, за допомогою яких забезпечуються реалізація та захист повноважень адвоката в галузі митного регулювання;

набули подальшого розвитку:

– наукові позиції про комплексний характер та неоднорідність складових елементів митної справи, що зумовлено вирішенням різнопланових завдань, задоволенням різних інтересів і потреб держави, суспільства і людей, які іноді майже протилежні;

– погляди науковців щодо розмежування таких понять як «професійна правнича допомога» та «правнича допомога» за змістом та суб'єктами їх надання;

– наукові положення, що професійна правнича допомога у сфері митної справи являє собою діяльність адвоката, який використовуючи різні правові засоби і способи здійснює персоніфіковане професійне невласне і організоване сприяння у вирішенні проблемної життєвої ситуації з метою задоволення прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб;

– теоретичні підходи, що під час консультування як виду адвокатської діяльності відбуваються правовідносини між адвокатом та клієнтом і дії адвоката мають значення виключно у межах цих відносин, а результатом є отримання клієнтом обґрунтованої правової позиції адвоката щодо конкретної ситуації у сфері митної справи;

– наукові підходи щодо суперечливого законодавчого розуміння поняття «захисник» у справах про порушення митних правил.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що сформульовані у роботі висновки і пропозиції можуть бути використані у:

– *науково-дослідній діяльності* – як підґрунтя для проведення подальших наукових досліджень правових засад діяльності адвоката у сфері митної справи;

– *правотворчій діяльності* – для вдосконалення законодавства України з питань митної справи та про адвокатуру та адвокатську діяльність»;

– *правозастосовній діяльності* – для покращення діяльності адвоката у сфері

митної справи;

– *освітньому процесі* – під час розробки та викладанні навчальних дисциплін «Адвокатура України», «Адвокатська діяльність» та «Митне право».

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною завершеною науковою працею. Основні положення, що характеризують наукову новизну дослідження, теоретичне і практичне значення його результатів, розроблені дисертантом особисто.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення дисертації оприлюднено на таких міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Права людини: методологічний, гносеологічний та онтологічний аспекти» (м. Дніпро, 10 грудня 2024 р.); «Інноваційна екосистема для відбудови України: інтеграція науки, освіти та бізнесу» (м. Київ, 03 жовтня 2025 р.); «Актуальні проблеми юридичної науки та практики у воєнний період» (м. Львів – Торунь, 10 жовтня 2025 р.); «Актуальні проблеми прав людини: від універсальних стандартів до національної практики» (Львів – Торунь, 11 грудня 2025 р.); «Права людини та верховенство права в умовах суспільних трансформацій: виклики та перспективи» (м. Харків, 17 грудня 2025 р.); «Становлення та розвиток правової держави: проблеми теорії та практики» (м. Миколаїв, 24 грудня 2025 р.).

Структура та обсяг дисертації. Структура складається з вступу, трьох розділів, що охоплюють сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 178 сторінок. Список використаних джерел містить 169 найменувань, розміщених на 19 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА У СФЕРІ МИТНОЇ СПРАВИ

1.1. Митна справа як сфера адвокатської діяльності

«Митне законодавство взагалі, у тому числі й українське, було та залишається дуже мобільною галуззю законодавства, причому із змінами як еволюційного, так й революційного характеру. Це значною мірою обумовлюється як внутрішніми, так й зовнішніми факторами, які в сучасний час також зазнають значних змін. Особливо значним є вплив зовнішніх факторів, а це – міжнародні митні норми, правила та стандарти, практика їх застосування, які обумовлені глобалізацією світової економіки та торгівлі. Митне законодавство має своїм головним завданням регламентацію митної справи. Митна справа – це одна із можливих сфер діяльності суб'єкта владних повноважень – сеньйора, феодала, імператора, держави тощо, – який, як свідчить історія, встановлював правила, відповідно до яких ця сфера діяльності виконувалася на всій приналежній йому території. Тому митна справа та її правова основа митне законодавство – є виключним повноваженням суверенної держави» [1, с. 76-77].

«Митна справа є однією із сутнісних ознак державності і складовою частиною зовнішньополітичної і зовнішньоекономічної діяльності України» [2, с. 10]. «Митна справа націлена на реалізацію державних митних інтересів і виключно держава в особі її органів володіє абсолютним правом на здійснення такої справи» [3, с. 509]. «Головний зміст державної монополії митної справи полягає в забезпеченні цілісного централізованого регулювання зовнішньоторговельного обміну. Монополія митної справи вирішує два завдання: якнайширше використання зовнішньоекономічних зв'язків для розвитку економіки країни і захисту її від несприятливого впливу зовнішньоекономічних чинників» [4, с. 18]. При цьому «митна справа є не тільки одним із найважливіших проявів державного суверенітету та невід'ємним чинником

економічної самостійності України, але й відіграє дуже важливу роль у наповненні державного бюджету при виконанні завдань щодо сприяння розвитку законної торгівлі та забезпечення національної безпеки України» [5, с. 5].

У митно-правовій літературі поняття «митна справа» трактується таким чином:

1) діяльність держави та її компетентних органів щодо встановлення тарифних та нетарифних обмежень стосовно переміщення товарів через митний кордон і контроль за їх виконанням з метою проведення в життя державної митної політики [6, с. 8];

2) особливий вид державної діяльності, оскільки її метою є захист національної безпеки, коли уповноважені органи використовують специфічні засоби та вживають заходи, притаманні тільки відповідним, визначеним законом державним органам та їхнім посадовим особам [7, с. 6–18];

3) система суспільних відносин, що виникають під час переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон, а також у зв'язку із забезпеченням економіко-регулятивних, фіскальних і правоохоронних завдань митної політики держави, сформульованих у Митному кодексі України (далі – МК України) та інших законодавчих актах, де відповідно до норм права одним із суб'єктів виступає орган або установа митної служби, їх організація чи посадовець [8, с. 29];

4) організація та порядок переміщення через митний кордон України предметів, товарів та транспортних засобів, митне регулювання, пов'язане з встановленням та справлянням податків і зборів, застосуванням тарифних та нетарифних заходів зовнішньоекономічної діяльності, процедури митного контролю та оформлення, боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил, спрямованих на реалізацію митної політики України [9, с. 40];

5) сукупність юридичних, економічних, організаційних засобів, які забезпечують економічну охорону митних кордонів України, та є одним із методів втілення в життя її митної політики, яка, у свою чергу, обумовлюється

внутрішньою та зовнішньою політикою держави і становить собою систему заходів, спрямованих на здійснення зовнішньоторгового обміну за допомогою встановлення відповідного митного режиму, переміщення об'єктів торгового обігу через митний кордон [10, с. 28];

6) діяльність митних органів України з виконання у межах своїх повноважень завдань і функцій на реалізацію державної політики у сфері митного регулювання суспільних відносин [11, с.11];

7) комплексний феномен, який охоплює такі складові: митну політику, порядок переміщення через митний кордон товарів і транспортних засобів, митні режими, митно-тарифне регулювання, митні платежі, митне оформлення, митний контроль, митну статистику, визначення поняття контрабанди та проведення дізнання, митні правила й засоби юридичної відповідальності за митні правопорушення, провадження у справах про порушення митних правил, судовий розгляд справ про порушення митних правил [12, с. 18-19];

8) діяльність митних органів, спрямована на забезпечення додержання законодавства, що регулює митні відносини [13, с. 36];

9) встановлений порядок та організація переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон України, які реалізуються через сукупність завдань (компетенцій), які покладені на митні органи в межах митної політики, яка виступає засобом реалізації митної політики і формується відповідно до зовнішніх та внутрішніх умов, з метою регулювання зовнішньоекономічної діяльності держави [14, с. 20];

10) діяльність держави із застосування, забезпечення виконання й дотримання митного законодавства та запобігання його порушенню [15, с. 38].

Основними ознаками митної справи як організаційно-правового явища (феномена) є: по-перше, її владний виконавчо-розпорядчий характер, по-друге, комплексна контролююча спрямованість стосовно переміщення предметів через митний кордон країни. Такі особливості зумовлені природою і цільовим призначенням митної справи, яка покликана слугувати вирішенню багатопланових і досить різнобічних завдань зовнішньої діяльності [16, с. 4].

Загалом митна справа забезпечує виконання двох груп завдань: економічних та регулятивних. Економічні спрямовані на наповнення доходної частини бюджету держави, а регулюючий вплив на економіку здійснюється за допомогою тарифних та нетарифних методів у вигляді заборон, обмежень, ліцензування, квотування експорту і імпорту. Таке регулювання покликане: «а) стимулювати розвиток національної економіки; б) захищати український ринок; в) залучати іноземні інвестиції; г) забезпечити виконання зобов'язань перед іншими державами, міжнародними союзами, а також сприяти досягненню інших завдань у митній сфері» [17, с. 19].

Необхідно відмітити, що системою джерел норм, які регламентують митну справу, є не тільки національне митне законодавство, а й міжнародно-правові договори, міжнародно-правові звичаї, прецеденти міжнародних відносин, діюча практика у сфері міжнародних митних відносин та нормативні акти з митних питань і міждержавних економічних відносин [6, с. 221-222]. Тому митній справі властивий комплексний характер та неоднорідність складових елементів, що зумовлено вирішенням різнопланових завдань, задоволенням різних інтересів і потреб держави, суспільства і людей, які іноді майже протилежні [18, с. 42]. Митне регулювання являє собою велику сукупність правових норм, які мають внутрішні взаємозв'язки, проте вони є складовими інших галузей права [2, с. 39].

Митна справа може бути зіставлена з поняттям митних відносин. Митні відносини в такому разі можна розглядати як загальне, а митну справу як спеціальне [13, с. 22]. «Митні правовідносини являють собою врегульовані нормами різної галузевої належності суспільні відносини, засновані на принципах владності і підпорядкування, що виникають у процесі або з приводу переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України» [19, с. 145]. Серед специфічних ознак митних правовідносин Ю.В. Оніщик виокремлює такі: «1) комплексний характер – митні відносини можуть бути врегульовані адміністративно-правовими (організація діяльності митних органів, адміністративна відповідальність за порушення митних правил), фінансово-правовими (справляння митних платежів, контроль за дотриманням правил

переміщення валютних цінностей через митний кордон України), цивільно-правовими (підприємницька діяльність, пов'язана із наданням послуг з декларування товарів, транспортних засобів комерційного призначення, які переміщуються через митний кордон України) та міжнародно-правовими нормами (національне митне законодавство ґрунтується на положеннях міжнародних договорів у митній сфері); 2) фактор переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України – відносини, які не пов'язані з таким переміщенням, не є митними; 3) публічно-правовий характер – митні правовідносини є різновидом, насамперед, публічних, і їм властиві риси останніх, що обумовлено характером повноважень митних органів, а також тим, що у їх діяльності переважають публічні, а не приватні інтереси; 4) нерівність суб'єктів митних правовідносин – юридична нерівність як риса митно-правового регулювання базується на нееквівалентній природі митних відносин, що відображаються у змісті та структурі прав та обов'язків суб'єктів митних відносин, коли відповідні суб'єкти за чинним законодавством мають юридично владні повноваження щодо інших» [19, с. 144]. Таким чином, митні відносини регулюються як нормами митного законодавства, так і положеннями різних галузей права [20, с. 10].

Згідно ст. 7 МК України митну справу становлять встановлені порядок і умови переміщення товарів через митний кордон України, їх митний контроль та митне оформлення, застосування механізмів тарифного і нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, справляння митних платежів, ведення митної статистики, обмін митною інформацією, ведення Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності, здійснення відповідно до закону державного контролю нехарчової продукції при її ввезенні на митну територію України, запобігання та протидія контрабанді, боротьба з порушеннями митних правил, організація і забезпечення діяльності митних органів та інші заходи, спрямовані на реалізацію державної митної політики. Митна справа здійснюється з додержанням прийнятих у міжнародній практиці форм декларування товарів, методів визначення митної вартості товарів, систем

класифікації та кодування товарів та системи митної статистики, інших загальновизнаних у світі норм і стандартів. Засади митної справи, зокрема, правовий статус митних органів, митна територія та митний кордон України, процедури митного контролю та митного оформлення товарів, що переміщуються через митний кордон України, митні режими та умови їх застосування, заборони та/або обмеження щодо ввезення в Україну, вивезення з України та переміщення через територію України транзитом окремих видів товарів, умови та порядок справляння митних платежів, митні пільги, визначаються МК України та іншими законами України [21].

Характеризуючи складові митної справи, які визначені у ст. 7 МК України, необхідно вказати на їх регламентацію нормами різних галузей права.

Елементи митної справи регламентовано нормами адміністративного права. Процес здійснення адміністративно-правового регулювання в галузі митної справи представляє дві взаємопов'язані між собою частини. Перша частина – це діяльність всієї системи державних інституцій, які задіяні у процесі здійснення публічного адміністрування в галузі митної справи. Інституційний механізм регулювання відносин у галузі митної справи – це органи державної влади та інші суб'єкти права, задіяні у процесі формування та реалізації митної політики, а також повноваження цих суб'єктів та відносини між ними та іншими суб'єктами. Друга частина – це система правових норм та принципів, які утворюють систему законодавства, що регламентує діяльність суб'єктів адміністративно-правового регулювання в галузі митної справи і визначають зміст та процес публічного адміністрування митної діяльності, тобто правовий механізм регулювання [14, с. 30].

У Главі 79 МК України визначено особливості організації та проходження служби в митних органах. Глава 77 МК України присвячена взаємовідносинам митних органів з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, суб'єктами підприємницької діяльності. Згідно ч. 1 ст. 543 МК України безпосереднє здійснення митної справи покладається на митні органи [21]. Призначення та основні завдання митних органів визначено у ст. 544 МК

України, реалізація яких здійснюється за допомогою норм адміністративного та митного законодавства (наприклад, здійснення митного контролю та виконання митних формальностей щодо товарів та транспортних засобів що переміщуються через митний кордон України; здійснення контролю за дотриманням усіма суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та громадянами встановлених законодавством заборон та обмежень щодо переміщення окремих видів товарів через митний кордон України; застосування передбачених законом заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності; запобігання та протидія контрабанді, боротьба з порушеннями митних правил на всій митній території України; здійснення державного експортного контролю; ведення Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності; ведення митної статистики та обмін даними митної статистики з митними органами інших країн; проведення верифікації (встановлення достовірності) сертифікатів і декларацій про походження товару з України та видача у випадках, встановлених чинними міжнародними договорами, сертифікатів походження тощо).

У ч. 1 ст. 458 МК України передбачено, що порушення митних правил є адміністративним правопорушенням, яке являє собою протиправні, винні (умисні або з необережності) дії чи бездіяльність, що посягають на встановлений МК України та іншими актами законодавства України порядок переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, пред'явлення їх митним органам для проведення митного контролю та митного оформлення, а також здійснення операцій з товарами, що перебувають під митним контролем або контроль за якими покладено на митні органи МК України чи іншими законами України, і за які МК України передбачена адміністративна відповідальність [21]. У ч. 1 ст. 487 МК України встановлено, що провадження у справах про порушення митних правил здійснюється відповідно до МК України, а в частині, що не регулюється ним, - відповідно до законодавства України про адміністративні правопорушення [21]. Положення щодо порушень митних правил та відповідальності за них та особливості провадження у справах про порушення митних правил визначено у Розділах XVIII та XIX МК України.

Таким чином, «адміністративно-правове регулювання в галузі митної справи являє собою процес цілеспрямованого, нормативно-організуючого впливу норм адміністративного й митного законодавства та інших адміністративних засобів забезпечення прав та законних інтересів фізичних, юридичних осіб та держави у суспільних відносинах у галузі митної справи з метою підпорядкування їх юридично встановленому порядку, а також встановленню та забезпеченню порядку переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон України. Внаслідок такого регулювання формується юридичне підґрунтя, визначаються нормативно закріплені правові приписи діяльності учасників митно-правових відносин, спрямованої на реалізацію фактичних завдань в галузі митної справи. Окреслюється коло суспільних відносин, які відповідають ознакам адміністративно-правового регулювання» [14, с. 34].

Одним із завдань митних органів є забезпечення справляння митних платежів, контроль правильності обчислення, своєчасності та повноти їх сплати, застосування заходів щодо їх примусового стягнення у межах повноважень, визначених МК України, Податковим кодексом (далі – ПК України) та іншими актами законодавства України, організація застосування забезпечення сплати митних платежів, взаємодія з гарантами, що надають гарантії [21]. У ч. 2 ст. 1 МК України встановлено, що відносини, пов'язані із справлянням митних платежів, регулюються МК України, ПК України та іншими законами України з питань оподаткування [21]. Згідно ч. 2 ст. 270 МК України правила оподаткування товарів, що переміщуються через митний кордон України, іншими (крім мита) митними платежами встановлюються ПК України з урахуванням особливостей, що визначаються МК України [21]. Згідно ч. 3 ст. 270 МК України особливості оподаткування митними платежами товарів, поміщених у відповідний митний режим, визначені у ст. 286 та розділі V МК України, а також у розділах V і VI ПК України [21].

Митні платежі – це податки, що відповідно до ПК України або митного законодавства справляються під час переміщення або у зв'язку з переміщенням товарів через митний кордон України та контроль за справлянням яких покладено

на контролюючі органи [22]. До митних платежів належить мито, акцизний податок із ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції), податок на додану вартість із ввезених на митну територію України товарів (продукції) [21]. Особливості справляння мита визначено у Главі 42 Розділу IX МК України. В Україні застосовуються такі види мита: ввізне мито; вивізне мито; сезонне мито; особливі види мита: спеціальне, антидемпінгове, компенсаційне, додатковий імпорнтний збір [21]. Правила оподаткування товарів, що переміщуються через митний кордон України, митом, крім особливих видів мита, встановлюються МК України та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Правила оподаткування особливими видами мита встановлюються законами України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту», «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту», «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну», окремим законом щодо встановлення додаткового імпорнтного збору [21]. Особливості справляння акцизного податку із ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції) та податку на додану вартість із ввезених на митну територію України товарів (продукції) визначено у розділах VI та V ПК України [22].

Отже, інститут митних платежів об'єднує в собі норми як податкового, так і митного законодавства [23, с. 24]. «Правові основи оподаткування є інститутом фінансового права. Фінансово-правові норми регулюють відносини, пов'язані з митними платежами, і ці відносини є предметом фінансового права, а саме являють собою податкові відносини, норми яких регламентують процес публічної фінансової діяльності у напрямку акумулювання доходів Державного бюджету України» [24, с. 17; 25, с. 29].

Варто також відмітити, що «контроль правильності обчислення, своєчасності та повноти сплати митних платежів, є одним із напрямів публічного фінансового контролю [26, с. 111-112], оскільки такий контроль здійснюється у процесі формування грошових коштів і спрямований на наповнення Державного бюджету України за рахунок митних платежів, що справляються під час переміщення

товарів і транспортних засобів через митний кордон України» [27, с. 12]. У цьому контексті необхідно зазначити, що одним із завдань митних органів є здійснення контролю за дотриманням правил переміщення валютних цінностей через митний кордон України [21]. У науці фінансового права валютний контроль прийнято розглядати складовою частиною публічного фінансового контролю [25, с. 84]. Валютні відносини, що складаються у сфері публічної фінансової діяльності держави і пов'язані з її роллю в розподілі і перерозподілі валового внутрішнього продукту з метою утворення і використання необхідних суспільству валютних фондів, мають фінансово-правову природу [28, с. 9].

Таким чином, «здійснення митними органами контролю правильності обчислення, своєчасності та повноти сплати митних платежів та контролю за дотриманням правил переміщення валютних цінностей через митний кордон України свідчить про виникнення різноманітних правовідносин фінансового характеру. Включення податково-контрольних та валютно-контрольних правовідносин до структури фінансових пояснюється тим, що у митній сфері податковий та валютний контроль виступають, перш за все, як види державного фінансового контролю, яким притаманні всі загальні ознаки останнього. Публічний фінансовий контроль у митній сфері покликаний, насамперед, забезпечити дотримання чинного законодавства у сфері оподаткування, переміщення валютних цінностей через митний кордон України, розрахунків за експортними та імпорнтними операціями» [25, с. 86]. Отже, фінансово-правове регулювання митної справи здійснюється за допомогою норм податкового та валютного законодавства.

Покладення на митні органи завдання стосовно організації застосування забезпечення сплати митних платежів та взаємодії з гарантами, що надають гарантії, вказує на поширення на митну справу норм банківського законодавства, цивільного законодавства, законодавства про страхування та страхову діяльність та законодавства з питань регулювання ринків фінансових послуг.

Гарантія є зобов'язанням гаранта щодо виплати на вимогу митного органу коштів у межах розміру гарантії та в порядку і строки, визначені МК України, у

разі невиконання особою обов'язку із сплати митних платежів. Гарантії можуть бути таких видів: 1) індивідуальна гарантія, яка забезпечує суму митних платежів щодо товарів, що підлягають митному оформленню за однією митною декларацією; 2) загальна гарантія, яка забезпечує суму митних платежів щодо товарів, що підлягають митному оформленню за декількома митними деклараціями. Гарантія видається гарантом особі, на яку покладається обов'язок із сплати митних платежів, у формі документа. Гарантом можуть виступати такі фінансові установи: банки; страховики, крім страховиків, які здійснюють страхування життя; фінансові компанії, які мають право на провадження діяльності з надання гарантій [21]. У ч. 11 ст. 310 МК України встановлено, що до правовідносин, пов'язаних з наданням гарантій та виконанням гарантом своїх обов'язків, застосовуються також положення Цивільного кодексу України, законодавства України про банки і банківську діяльність, про страхування та страхову діяльність, положення законодавства з питань регулювання ринків фінансових послуг в частині, що не врегульована МК України [21].

Незважаючи на публічність сфери митної справи України, притаманність їй субординаційних відносин, вона охоплює значний пласт суспільних відносин цивільно-правового характеру, що виникають між її суб'єктами на підставі відповідних цивільно-правових договорів [29, с. 8]. Окрім митних органів, з одного боку, і суб'єктів (фізичних і юридичних осіб), які переміщують предмети через митний кордон, з іншого, є значна кількість суб'єктів, які безпосередньо не беруть участі у переміщенні предметів через митний кордон, а сприяють такому переміщенню, прискорюють та спрощують проходження необхідних митних процедур. Вони здійснюють свою діяльність на засадах підприємництва, надаючи іншим суб'єктам послуги посередницького характеру для задоволення їхніх потреб. Такі послуги застосовуються та споживаються на добровільних засадах, за бажанням їх споживачів – суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, які переміщують товари через митний кордон України [29, с. 24].

До таких суб'єктів належать митний брокер (підприємство, що надає послуги з декларування товарів, транспортних засобів комерційного призначення, які

переміщуються через митний кордон України), агент з митного оформлення (фізична особа – резидент, що перебуває в трудових відносинах з митним брокером і безпосередньо виконує в інтересах особи, яку представляє митний брокер, дії, пов'язані з пред'явленням митному органу товарів, транспортних засобів комерційного призначення, а також документів, потрібних для здійснення їх митного контролю та митного оформлення), перевізник (особа, яка переміщує товари або бере на себе зобов'язання та відповідальність за переміщення товарів через митний кордон України та/або митною територією України), утримувачі митних складів (облаштовані складське приміщення, резервуар, холодильна чи морозильна камера, критий чи відкритий майданчик, призначені для зберігання товарів під митним контролем), вільних митних зон (облаштована територія або склад, що призначені для зберігання товарів під митним контролем, їх переробки та/або виробництва нових товарів), складів тимчасового зберігання (облаштовані приміщення та/або криті чи відкриті майданчики, резервуари, холодильні чи морозильні камери, призначені для тимчасового зберігання товарів під митним контролем до поміщення їх у митний режим), вантажних митних комплексів (ділянка території з комплексом будівель, споруд, інженерно-технічних засобів і комунікацій, необхідних для здійснення митного контролю та митного оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон України) [21].

Зазначені суб'єкти не є обов'язковими учасниками митних правовідносин, тому їх залучення до участі в тій чи іншій операції є правом, а не обов'язком зацікавлених осіб. Однак постачальники посередницьких митних послуг пов'язані зобов'язаннями не тільки з їх споживачами. Вони також вступають у правовідносини з митними органами, є відповідальними перед ними за належне виконання своїх повноважень. Іншими словами, надання відповідних послуг суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності, з одного боку, забезпечує приватні інтереси у сфері митної справи, а з іншого – дає можливість належно здійснити всі митні формальності (проходження митного контролю, митного оформлення,

сплати митних платежів тощо) з дотриманням митного законодавства, тобто забезпечити публічний інтерес [29, с. 24-25].

«Діяльність суб'єктів, які сприяють переміщенню предметів через митний кордон, здійснюється за допомогою укладення відповідних договорів (про надання послуг, про зберігання товару, про перевезення вантажу тощо), основою для складання яких є норми цивільного законодавства (наприклад, згідно ч. 1 ст. 417 МК України взаємовідносини митного брокера з особою, яку він представляє, визначаються відповідним договором; згідно ч. 1 ст. 425 МК України взаємовідносини утримувача митного складу відкритого типу з особами, які розміщують товари на цьому складі, визначаються відповідним договором; згідно ч. 2 ст. 431 МК України взаємовідносини утримувача вільної митної зони комерційного або сервісного типу з особами, які розміщують товари у цих зонах, визначаються відповідним договором; згідно ч. 1 ст. 438 МК України взаємовідносини утримувача складу тимчасового зберігання відкритого типу з особами, які розміщують товари на цьому складі, визначаються відповідним договором; згідно ч. 1 ст. 444 МК України взаємовідносини утримувача вантажного митного комплексу з особами, які користуються послугами комплексу, та митними органами визначаються відповідними договорами тощо)» [25, с. 30].

Таким чином, в межах митної справи функціонує інститут посередництва, який знаходиться на перетині митно-правової та цивільно-правової площин, оскільки з одного боку посередницькі послуги надаються на підставі цивільно-правових договорів, регулюються нормами цивільного права, з іншого, – спрямовані на реалізацію окремих положень актів митного законодавства. Цей інститут можна визначити як міжгалузевий, оскільки він складається як з норм митного права, так і цивільно-правових норм: відносини, що виникають між посередниками та митними органами та є суміжними з договірними, за правовою природою можна визначити як адміністративно-правові вертикального виду [30, 96]. А от їх відносини зі споживачами своїх послуг, які базуються на договірних засадах, безперечно мають цивільно-правовий характер [29, с. 25].

Митна справа регулюється нормами міжнародного права. Відповідно до ч. 1 ст. 1 МК України міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є складовою законодавства України з питань митної справи [21]. У ч. 3 ст. 1 МК України встановлено, що якщо міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені МК України та іншими законами України, застосовуються правила міжнародного договору України [21]. Міжнародний договір України – це укладений у письмовій формі з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права, який регулюється міжнародним правом, незалежно від того, міститься договір в одному чи декількох пов'язаних між собою документах, і незалежно від його конкретного найменування (договір, угода, конвенція, пакт, протокол тощо) [31].

Митна справа здійснюється на підставі таких міжнародних договорів: Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур (Киотська конвенція) [32], Міжнародна конвенція про Гармонізовану систему опису та кодування товарів [33], Митна конвенція про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП (Конвенція МДП 1975 року) [34], Міжнародна конвенція про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства [35], Міжнародна конвенція про безпечні контейнери [36], Міжнародна конвенція про узгодження умов проведення контролю вантажів на кордонах [37], Конвенція про тимчасове ввезення [38], Конвенція про створення Ради Митного Співробітництва [39] тощо.

Одним із завдань митних органів є здійснення міжнародного співробітництва у сфері митної справи [21]. Участь України у міжнародному співробітництві з питань митної справи є складовою частиною її зовнішньополітичної діяльності [21]. У ч. 1 ст. 565 МК України встановлено, що відповідно до міжнародних договорів, укладених відповідно до закону, митними органами України спільно з митними органами суміжних держав може здійснюватися: 1) проведення спільного митного контролю у пунктах пропуску через державний кордон України; 2) узгодження в установленому законом порядку часу здійснення

митного контролю у пунктах пропуску через державний кордон України, процедур митного контролю, митного оформлення та взаємне визнання документів, що використовуються митними органами для виконання митних формальностей; 3) проведення спільних заходів, спрямованих на запобігання, виявлення і припинення контрабанди та порушень митних правил; 4) проведення в установленому законом порядку спільних заходів, спрямованих на запобігання, виявлення і припинення правопорушень у сфері службової діяльності працівників митних органів України та митних служб суміжних держав; 5) проведення інших спільних одноразових чи постійних заходів з питань, що відповідно до МК України та інших актів законодавства України належать до повноважень митних органів; 6) обмін інформацією, у тому числі з використанням інформаційних технологій та систем [21].

Наведене вище вказує на міжнародне-правове регулювання митної справи та дає підстави стверджувати про її комплексне правове регулювання нормами таких галузей законодавства як митне, адміністративне, податкове, валютне, банківське, цивільне, міжнародне.

Правове регулювання митної справи нормами різних галузей законодавства призводить до ускладнення застосування правових норм в межах єдиного юридичного поля, що породжує юридичні колізії [40, с. 62; 25, с. 146; 23, с. 24]. Складність та різноманітність законодавства України з питань митної справи є першою умовою для виникнення юридичного конфлікту між суб'єктами митних правовідносин (митними органами та фізичними і юридичними особами, що переміщують предмети через митний кордон України), а іншою – протилежність публічного та приватного інтересу у сфері митної справи.

У довідковій літературі поняття «інтерес» трактується як «увага до кого-, чого-небудь, зацікавлення кимось, чимось; цікавість, захоплення; вага, значення; те, що найбільше цікавить кого-небудь, що становить зміст чийхось думок і турбот; прагнення, потреби; те, що йде на користь кому-, чому-небудь, відповідає чийсь прагненням, потребам; користь, вигода, прибуток; діло, справа» [41, с. 37; 42, с. 501].

Згідно Рішення Конституційного Суду України у справі № 1-10/2004 від 01 грудня 2004 року № 18рп/2004 етимологічний зміст слова «інтерес» охоплює: а) увагу до кого-, чого-небудь, зацікавлення кимось, чимось; цікавість, захоплення; б) вагу; значення; в) те, що найбільше цікавить кого небудь, що становить зміст чийхось думок і турбот; г) прагнення, потреби; д) те, що йде на користь кому-, чому-небудь, відповідає чиймось прагненням, потребам; вигоду, користь, зиск. У загальносоціологічному значенні категорія «інтерес» розуміється як об'єктивно існуюча і суб'єктивно усвідомлена соціальна потреба, як мотив, стимул, збудник, спонукання до дії; у психології – як ставлення особистості до предмета, як до чогось для неї цінного, такого, що притягує. В юридичних актах термін «інтерес», ураховуючи його як етимологічне, так і загальносоціологічне, психологічне значення, вживається у широкому чи вузькому значенні як самостійний об'єкт правовідносин, реалізація якого задовольняється чи блокується нормативними засобами [43].

Категорія «інтерес» є багатоаспектною та включає правову складову. Взаємозв'язок права та інтересу полягає в тому, що право виражає інтереси, забезпечує їх охорону та захист, встановлює порядок їх реалізації. Будучи об'єктивно вираженою, законодавчо закріплена норма права стає частиною тієї об'єктивної реальності, в умовах та з урахуванням якої виникають і реалізуються нові інтереси. Право є формою існування інтересів [44, с. 13; 45, с. 62]. Водночас інтереси породжують, формують право та відображаються в ньому [46, с. 51; 45, с. 63]. Правовий інтерес є різновидом соціального інтересу, реалізація якого відбувається в межах правовідносин та детально регламентується законом. Реалізація правових інтересів зацікавленого суб'єкта відбувається завдяки його правовій поведінці, що є соціально схвалюваною та врегульованою не лише загальнорегулятивними, але й конкретними нормами права [47, с. 41].

У юридичній літературі відмічається, що інтерес відіграє багатогранну роль у праві: «а) він спонукає до встановлення правових норм і відповідно – наділення суб'єктів права певними правами та обов'язками; б) без його наявності неможлива реалізація останніх (прав та обов'язків), застосування правових норм;

в) від ступеня збалансованого врахування в нормативно-правовому акті інтересів учасників відносин, на які спрямовується регулювання, залежить ефективність норм, їх авторитет, а отже, – добровільне виконання, ігнорування чи навіть свідоме порушення; г) законний інтерес становить елемент змісту правовідносин, оскільки його захист гарантується державою з використанням відповідних правових механізмів. Таким чином, інтерес у своєму правовому аспекті з його спонукальними, регулюючими та захисними властивостями проявляється відповідно в правотворчій, правозастосовній і правозахисній діяльності всіх рівнів (від загальнодержавного до локального) та забезпечує встановлення нових, зміну чи припинення існуючих правовідносин, відновлення порушених прав і законних інтересів, а також вжиття превентивних заходів щодо запобігання в подальшому подібним порушенням» [48, с. 27-28; 45, с. 65-66].

На думку О.Ф. Скакун «інтерес передує правам і обов'язкам незалежно від того, чи знаходить він пряме закріплення в законодавстві, чи просто підлягає правовому захисту з боку держави. Як категорія позаправова або «доправова» інтерес закріплюється не тільки в конкретних правових правилах (нормах права), а й у принципах права. Він сприяє формуванню правової установки особи» [49, с. 379]. У свою чергу М.А. Самбор визначає інтерес у праві як «усвідомлена спрямованість суб'єкта, зумовлена його внутрішнім переконанням в оволодінні певним благом матеріального чи нематеріального характерів, що являє задоволення потреби, здійснення та реалізація якої відбувається в межах загальноприйнятих правил поведінки, визначених у нормах права, що відповідає відсутності прямої заборони в досягненні такого блага, так і бажаним для нього способом, а також спирається на забезпечення компетентними органами в разі наявності перешкоди на шляху можливості його задоволення» [46, с. 9, 98, 136, 215]. На його думку структура інтересу в праві охоплює змістовий елемент – власне благо (предмет чи явище); суб'єктивний фактор, що вказує на активність особистості стосовно вищезгаданого предмета чи явища; та інституціональний елемент, який співвідносить загальноприйняте з конкретно особистісним і відтворює оптимальні шляхи задоволення інтересу у відповідності до існуючих

норм [46, с. 9, 134, 139, 216]. Натомість В.Р. Щавінський під правовим інтересом розуміє «наявну у фізичної чи юридичної особи внутрішньо сформовану передумову для можливої реалізації нею своїх прав та свобод, в основі якої лежить потреба в удосконаленні (покращанні) свого правового статусу чи отриманні матеріальних чи нематеріальних благ» [50, с. 169-170].

У юридичній науці інтереси поділяються на публічні та приватні [51, с. 74-75]. Термін «публічний» трактується як прилюдний, громадський, суспільний, всенародний, загальнодержавний, гласний, загальнодоступний [42, с. 1187]. У свою чергу приватний інтерес тлумачиться як такий, що належить окремій особі (особам); не державний, не суспільний; який стосується окремої особи (осіб); особистий [42, с. 1110]. До публічних інтересів необхідно відносити інтереси держави та народу (суспільства), які знаходять вияв і реалізацію в державно-владних відносинах, а приватні інтереси – це інтереси окремих суб'єктів (фізичних та юридичних осіб), формування і реалізація яких відбувається у взаємовідносинах фізичних та юридичних осіб між собою з приводу задоволення своїх потреб і досягнення благ матеріального чи нематеріального характеру, врегулювання прояву та реалізації яких здійснюється в межах приватно-правових норм [46, с. 126, 138].

Публічний інтерес у сфері митної справи зумовлений приматом інтересів держави в особі митних органів, які реалізують свою компетенцію через владні повноваження, тоді як правоздатність інших суб'єктів за своїм змістом залежна від компетенції владної сторони митних правовідносин. Підвладні суб'єкти митних правовідносин зобов'язані виконувати владні приписи, що містяться в нормативно-правових актах, встановлених органами державної влади [19, с. 144–145]. Імперативність митних правовідносин гарантує перш за все реалізацію публічного інтересу митних органів. «З метою правової охорони суспільних відносин, що виникають у процесі або з приводу переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України, держава запроваджує межу між дозволеним і недозволеним, вимагає від суб'єктів митних правовідносин утримання від дій або їх вчинення, здатних порушити встановлені нею

загальнообов'язкові правила заборонного типу. Це передбачає необхідність державного примусу у сфері митної справи» [52, с. 28; 53, с. 14].

«Державний примус обумовлений феноменом державної влади, реалізує у правову форму приписи й накази, обов'язкові для організації поведінки конкретних суб'єктів. Така трансформація пов'язується насамперед з правозастосовною діяльністю. У юридичному сенсі використання державного примусу орієнтовано саме на коригування поведінки учасників правових відносин, причому безпосередньо санкції щодо відповідальності можуть і не застосовуватись. Ось чому державний примус об'єктивно поєднується з переконанням, заохоченням, на підставі чого формуються складні форми нормативно-правових засобів регулювання діями суб'єктів відповідних правовідносин» [54, с. 40]. «Державний примус являє собою метод впливу держави на свідомість і поведінку, на особу і майно суб'єктів правових відносин, який застосовується державними органами відповідно до їхньої компетенції незалежно від волі та бажання юридично зобов'язаних суб'єктів з метою забезпечення належної реалізації права, попередження правопорушень, покарання та виправлення правопорушників, поновлення порушених прав» [55, с. 6].

«Примус у митній сфері являє собою систему заходів, які застосовуються митними органами щодо осіб при порушенні ними норм законодавства України з питань митної справи. Митні органи уповноваженні застосовувати примусові заходи за порушення митних правил, примусові заходи щодо справляння митних платежів, примусові заходи щодо переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю визначених законодавством предметів, примусові заходи щодо заподіяння матеріальних збитків і моральної шкоди як діями працівників митних органів, так й іншими особами тощо. Отже, суспільні відносини, що виникають у процесі або з приводу переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України, охороняються державним примусом, який застосовується митними органами до порушників норм законодавства України з питань митної справи для дотримання правопорядку і дисципліни у митній сфері. Тому публічний примус є важливою

ознакою митного регулювання та гарантією реалізації публічного інтересу держави у сфері митної справи» [52, с. 29; 53, с. 15].

«У сфері митної справи публічні інтереси вступають в протиріччя з приватними інтересами, оскільки реалізація одних пов'язана із обмеженням або заборонаю (неможливістю) реалізації інших (застосування механізмів тарифного і нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, справляння митних платежів, інші заходи, спрямовані на реалізацію державної митної політики). Приватний інтерес підвладних суб'єктів митних правовідносин полягає у зменшенні обмежень або заборон щодо товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон, розміру митних платежів, отримання пільг, захисту майнових прав тощо. У зв'язку з тим, що норми законодавства України з питань митної справи створює сама держава, яка захищає свій публічний інтерес, останній превалює над приватним інтересом підвладного суб'єкта митних правовідносин. Фізичні та юридичні особи не мають права на власний розсуд розпоряджатися частиною майна, що у вигляді певної грошової суми підлягає внесенню до Державного бюджету України. Отже, права та обов'язки підвладних суб'єктів митних правовідносин детерміновані публічними інтересами» [52, с. 30; 53, с. 16-17; 56, с. 45–46].

Для ефективного регулювання митної справи необхідним є встановлення балансу публічних та приватних інтересів. Встановлення балансу приватного та публічного інтересу у сфері митної справи, де суперечність інтересів особи та держави незадовільно відображаються на розвитку суспільних відносин, функціонуванні правових інституцій, пануванні верховенства права та законності, довіри до влади є особливо важливим. Публічні інтереси мають охоплювати ті потреби, від яких залежить існування та розвиток суспільства загалом, де приватні інтереси визнаються та гарантуються державою. Необхідний є їхній розумний баланс у тому сенсі, щоб приватні інтереси повністю не поглинулися публічними, перевага будь-якого з цих інтересів буде негативно впливати на розвиток демократичної держави. Для досягнення балансу інтересів вимагається їхнє узгодження (активна взаємодія суб'єктів на основі формальної рівності), що

передбачає їхній паритет, який гарантує рівність можливостей щодо вираження та захисту своїх інтересів. Завдяки цьому забезпечується не лише передбачуваність та гарантованість реалізації необхідних взаємоузгоджувальних процедур, але і оптимальність та збалансованість виробленого рішення. Так формується система визначених правових можливостей, що проявляється у консолідованому акті сторін, у якому відображено баланс інтересів [47, с. 10-11]. Досягнення балансу приватних та публічних інтересів у вирішенні конфлікту у сфері митної справи передбачає як гарантування можливостей для реалізації приватного інтересу, так і гарантування публічного [57, с. 92].

К.Е. Абдукадірова зауважує, що «публічний характер митних відносин передбачає подвійну конфліктність. По-перше, це конфлікт протилежних інтересів – інтересу держави (публічного) та інтересу підвладного суб'єкта митних правовідносин (приватного). Конфлікт протилежних інтересів пов'язаний із тим, що фізичні та юридичні особи намагаються мінімізувати суми митних платежів або взагалі уникнути їх сплати, зменшити об'єкт оподаткування і т.д. Натомість держава захищає своє право власності й зацікавлена в постійних податкових надходженнях в установлені законом строки. По-друге, існує протиріччя між обсягами податкових надходжень і обсягами видатків, що не задовольняють потреби осіб, які переміщують товари і транспортні засоби через митний кордон України. Держава «забирає», а в кінцевому рахунку «не забезпечує» належне фінансування суспільних потреб. Отже, у самій сутності митних правовідносин закладено конфлікт між публічним інтересом держави та приватним інтересом фізичних та юридичних осіб. У зв'язку з цим виникає протистояння приватного і публічного інтересу у сфері митної справи. Така ситуація зумовлена прагненням кожного учасника митних правовідносин реалізувати та задовольнити власний інтерес. Тому публічні та приватні інтереси у сфері митної справи є конфліктними виходячи з сутності митних правовідносин та їх публічності» [52, с. 30–31].

Зіткнення протилежних інтересів суб'єктів митних правовідносин є основною конфлікту інтересів між митними органами та фізичними чи

юридичними особами, які переміщують товари і транспортні засоби через митний кордон України [58, с. 50]. Різноманітні конфлікти у сфері митної справи є передумовою виникнення митних спорів [59, с. 22; 60, с. 115–116]. Ю.В. Оніщик та М.М. Толстолуцька зазначають, що «основною кваліфікуючою ознакою конфлікту у сфері митної справи є те, що митним є тільки той конфлікт, який впливає з суспільних відносин, що виникають у процесі або з приводу переміщення предметів через митний кордон України. На їх думку митний конфлікт – це суперечність між суб'єктами митних правовідносин, яка виникає у процесі переміщення предметів через митний кордон України, здійснення митного контролю та митного оформлення, застосування механізмів тарифного і нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, адміністрування митних платежів, притягнення до відповідальності за вчинення правопорушень у сфері митної справи, захисту прав та законних інтересів підвладних осіб, що характеризується посиленням протилежних тенденцій учасників і підлягає правовому врегулюванню» [60, с. 116; 61, с. 22].

У свою чергу К.Е. Абдукадірова конфлікт у сфері митних правовідносин визначає як «суперечність між митними органами та фізичними чи юридичними особами, яка виникає у процесі або з приводу переміщення предметів через митний кордон. До характерних ознак конфлікту у сфері митних правовідносин необхідно віднести такі: митним є конфлікт, який виникає з митних правовідносин; обов'язковими суб'єктами митного конфлікту є митні органи та фізичні чи юридичні особи, які переміщують предмети через митний кордон; предметом митного конфлікту є суб'єктивні права учасників митних правовідносин; підставами митного конфлікту є юридичні факти, з наявністю яких митне законодавство пов'язує можливість виникнення, зміни або припинення прав, свобод, законних інтересів учасників митних правовідносин» [58, с. 52].

Отже, складність, різноманітність та протиріччя правового регулювання митної справи потребує відповідних знань, орієнтації і правильного застосування законодавства України з питань митної справи залежно від конкретної ситуації. У

цьому контексті особливого значення набуває діяльність адвокатів у сфері митної справи – висококваліфікованих фахівців у галузі митного регулювання, які забезпечують правову підтримку суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та сприяють реалізації державної митної політики. Багатогалузева природа митної справи обумовлює необхідність високої кваліфікації спеціаліста, що займається забезпеченням дотримання митного законодавства, а саме адвокатів у сфері митної справи, які повинні володіти комплексними знаннями у різних галузях права. Адвокати повинні не лише знати норми МК України, але й розумітися на нормах ПК України, Закону України (далі – ЗУ) «Про зовнішньоекономічну діяльність», на відповідних положеннях Цивільного кодексу України тощо [62, с. 28-30].

У ст. 131-2 Конституції України проголошено, що для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура. Незалежність адвокатури гарантується. Засади організації і діяльності адвокатури та здійснення адвокатської діяльності в Україні визначаються законом. Виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення. Законом можуть бути визначені винятки щодо представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена [63]. Адвокатура України є недержавним самоврядним інститутом, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури. Адвокатуру України складають всі адвокати України, які мають право здійснювати адвокатську діяльність [64].

Адвокат – це фізична особа, яка здійснює адвокатську діяльність на підставах та в порядку, що передбачені ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Адвокатська діяльність – це незалежна професійна діяльність адвоката щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги

клієнту. Адвокатом може бути фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи в галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування (крім випадків, встановлених ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»), склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю. Адвокат може здійснювати адвокатську діяльність індивідуально або в організаційно-правових формах адвокатського бюро чи адвокатського об'єднання (організаційні форми адвокатської діяльності) [64].

У юридичній літературі відмічається, що адвокатська діяльність являє собою комплексну динамічну правову категорію, взаємопов'язані елементи якої утворюють у сукупності систему, покликану забезпечити її ефективне функціонування. Елементами адвокатської діяльності є: суб'єкт і залучені особи, об'єкт, мета, юридичні дії і операції, прийоми і способи їх здійснення, професійна етика, а також результати дій адвоката. Виходячи з цього, адвокат, надаючи кваліфіковану юридичну допомогу громадянам і юридичним особам, може своїми діями сприяти не тільки виникненню та припиненню прав, але і визнанню існуючого права існуючим, а не існуючого неіснуючим і застосування наслідків наявності або відсутності права, а також реалізації існуючого і визнаного права [65, с. 27]. Професійна діяльність адвоката виступає як єдина і цілісна система взаємоузгоджених та взаємообумовлених знань, здібностей, умінь, навичок, індивідуальних та особистісних якостей, а також поглядів і переконань, підпорядкованих одному, головному завданню: допомагати особам, які звертаються за професійною правничою допомогою, причому робити це з усією відповідальністю за результати наданої допомоги [65, с. 67-68]. При цьому важливою характеристикою спеціальної компетентності адвоката є не стільки знання конкретних норм права, але здатність вільно орієнтуватися в джерелах права, знаходити потрібні норми і оперувати ними, правильно застосовуючи в конкретному випадку. Ще одна особливість підготовки адвоката – критичний підхід, розвинена здатність вбачати помилки, порушення у застосуванні норм права. Крім спеціальних професійних знань загального характеру, важливу роль

для здійснення успішної професійної діяльності адвоката відіграє поінформованість про обставини і матеріали конкретної справи, яку він веде [65, с. 85].

«Саме адвокат безпосередньо займається діяльністю із забезпечення прав і свобод фізичних та юридичних осіб, держави. Специфіка діяльності адвоката полягає в тому, що він здатен поради́ти клієнту певний законний спосіб поведінки, надійний варіант реалізації власних прав або запропонувати певний спосіб захисту його прав. Проте останній вільний у своїх діях і у разі незгоди з позицією адвоката може замінити його на іншого або взагалі відмовитися від допомоги адвоката та діяти на власний розсуд. Адвокат при наданні професійної правничої допомоги відстоює законні інтереси конкретного суб'єкта, що відповідають інтересам суспільства загалом» [66, с. 117].

О.О. Бригінець зазначає, що в діяльності адвоката справи, пов'язані з роботою митних органів можна віднести до найскладніших і найзаплутаніших. Далеко не кожен адвокат наважується працювати з правовими питаннями, пов'язаними з митними та міжнародними торговими операціями. Такі адвокати мають мати глибокі знання у сегменті митного права, міжнародних торговельних угод та податкових питань, що стосуються митних обов'язків. В роботі адвокати з митних справ постають як консультанти та представники клієнтів перед митними органами та в судах у справах, пов'язаних з імпортом-експортом товарів та іншими аспектами роботи митних органів. В роботі адвоката як представника у сфері митної справи важливим фактором є *soft skills* – вміння вести переговори, працювати з інформацією, виступати публічно, ефективно взаємодіяти з командою. Але ключовим для таких адвокатів є застосування *hard skills*, тобто професійних знань у галузі митної справи, законодавство в якій є одним з найменш стабільних [67, с. 36].

Адвокати надають професійну правничу допомогу у тлумаченні норм законодавства України з питань митної справи, здійснюють правовий супровід процедур митного оформлення товарів, розробляють внутрішні процедури для суб'єктів господарювання, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, та

забезпечують відповідність їхніх дій вимогам законодавства. Помилки у цих питаннях можуть призвести до неправильного нарахування митних платежів, застосування санкцій або навіть до відкриття кримінального провадження. Адвокат у сфері митної справи може здійснювати правовий супровід процедур митного оформлення товарів [62, с. 29-30].

Складна структура митного законодавства, його міжгалузевий характер та процедурна специфіка об'єктивно вимагають високого рівня професійної компетентності осіб, які надають професійну правничу допомогу [68, с. 355]. Професійна правнича допомога адвоката у митній сфері являє собою складне та комплементарне явище, яке характеризується її змістовим наповненням, обсягом, різновидами, формою та колом суб'єктів. Різновиди професійної правничої допомоги адвоката детермінуються змістом та обсягом, тобто сутнісними її характеристиками. У митній сфері ці форми набувають специфічного змісту та проявлення через складність митного законодавства, необхідність знання міжнародних торговельних правил та особливості митних процедур, а також через міжгалузевий характер сфери митної справи [69, с. 45-46].

Підсумовуючи викладене, доходимо до висновку, що адвокатська діяльність у сфері митної справи має особливості, які відрізняють від здійснення її в інших галузях правового регулювання. Адвокатська діяльність у сфері митної справи характеризується складністю і різноманітністю законодавства України з питань митної справи та потребує необхідних знань у таких галузях законодавства як митне, адміністративне, податкове, валютне, банківське, цивільне та міжнародне.

1.2. Адвокат як суб'єкт надання професійної правничої допомоги у сфері митної справи

Комплексний характер митних відносин ускладнює застосування правових

норм у галузі митного регулювання. Наслідком цього є прогалини і колізії, які створюють можливості неоднозначного тлумачення законодавчих положень. За таких обставин виникають суперечності щодо застосування норм законодавства України з питань митної справи, що зумовлює виникнення конфліктів між підвладними та владними суб'єктами митних відносин [61, с. 4]. Зважаючи на специфічність митних відносин їх учасники потребують професійної правничої допомоги [70, с. 69].

Згідно ст. 59 Конституції України кожен має право на професійну правничу допомогу [63]. Право на професійну правничу допомогу є одним із конституційних, невід'ємних прав людини і має загальний характер. Конституційне право кожного на професійну правничу допомогу за своєю суттю є гарантією реалізації, захисту та охорони інших прав і свобод людини і громадянина, і в цьому полягає його соціальна значимість. Право на професійну правничу допомогу – це гарантована державою можливість кожної особи отримати таку допомогу в обсязі та формах, визначених нею, незалежно від характеру правовідносин особи з іншими суб'єктами права [71].

Право на професійну правничу допомогу передбачено у Кримінальному процесуальному кодексі (далі – КПК України) (ст. 20) [72], Кодексі адміністративного судочинства України (далі – КАС України) (ст. 16) [73], Цивільному процесуальному кодексі України (ст. 15) [74], Господарському процесуальному кодексі України (ст. 16) [75], Кодексі України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) (ст. 268), [76], МК України (ст. 498) [21] тощо.

Незважаючи на те, що ст. 59 Конституції України кожному гарантується право на правову допомогу, у ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» надається визначення лише категорії «інші види правової допомоги», як «види адвокатської діяльності з надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, правового супроводу діяльності клієнта, складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру, спрямованих на забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів клієнта, недопущення їх

порушень, а також на сприяння їх відновленню в разі порушення», проте, визначення терміну «правова допомога» або «надання правової допомоги» відсутнє [77, с. 70].

У юридичній літературі відмічається, що «професійна правнича допомога полягає у вирішенні проблемної правової ситуації з метою ефективного забезпечення її прав, свобод і законних інтересів. Особливості забезпечення права людини на професійну правничу допомогу залежать від: 1) виду допомоги, якої потребує особа, за економічним (матеріальним) критерієм (оплатної чи безоплатної); 2) категорії осіб, які мають право на безоплатну вторинну правничу допомогу (малозабезпечені, учасники бойових дій, затримані відповідно до положень кримінального процесуального законодавства тощо); 3) виду провадження залежно від галузі права (професійна правнича допомога в кримінальному, цивільному, адміністративному, господарському процесі)» [78, с. 24-25].

Професійна правнича допомога характеризується такими ознаками: наявність двох сторін (особи якій надається допомога і суб'єкта який її надає); існування двох дій (надання і отримання); професійність (суб'єкт який надає допомогу є кваліфікованим фахівцем в галузі права, що підтверджується його освітою та досвідом); наявність об'єкту допомоги (проблемна життєва ситуація); та спеціальної мети (задоволення інтересів особи яка потребує допомоги). Зміст професійної правничої допомоги включає в себе дії з використанням двох груп засобів юридичного характеру: а) власне правових засобів (встановлення і діяння), можливість використання яких визнається законом за особою як суб'єкта права, і б) засоби, що формують готовність суб'єкта отримання можливості до самостійного використання цих правових засобів-встановлень і правових засобів-діянь [79, с. 43].

При цьому слід враховувати, що «в понятті «професійна правнича допомога» основна увага повинна приділятися саме терміну «професійна», за допомогою якого законодавець фактично гарантує належне надання особі такої допомоги. Це проявляється в тому, що держава покладає обов'язок щодо надання правничої

допомоги саме на осіб, які на професійній основі здійснюють таку діяльність, а саме на адвокатів» [80, с. 144].

Необхідно також розмежовувати такі поняття як «професійна правнича допомога» та «правова (юридична) допомога». «Професійна правнича допомога та правова (юридична) допомога» – це різновиди правової діяльності, що здійснюється особами правничої професії з метою забезпечення прав, свобод та законних інтересів особи. Професійна правнича допомога, як і правова (юридична) допомога, надається юристами, на професійній основі, але вона відрізняється від останньої тим, що надається не будь-яким юристом, а лише тим, який має свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю, тобто адвокатом. Тому професійна правнича допомога поняття вужче (за суб'єктами надання) за правову (юридичну) допомогу. За суб'єктами надання правнича допомога та правова (юридична) допомога надаються фахівцями-правниками (юристами), а тому дані поняття є тотожними. У зв'язку з цим за суб'єктами надання професійна правнича допомога є вужчим поняттям за правничу, правову або юридичну допомогу, оскільки надається не будь-якою особою, у тому числі з юридичною освітою, а лише адвокатом. Але за змістом вона є ширшою, адже включає в себе всі види правничої допомоги, у тому числі й представництво іншої особи в суді та захист від кримінального обвинувачення, які здійснює виключно адвокат» [78, с. 125-126].

Отже, під професійною правничою допомогою необхідно розуміти діяльність адвоката, який використовуючи різні правові засоби і способи здійснює персоніфіковане професійне невласне і організоване сприяння у вирішенні проблемної життєвої ситуації з метою задоволення прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина [79, с. 44-45].

Серед властивих ознак професійній правничій допомозі М.Т. Лоджука особливу увагу звертає на такі: «1) наявність юридичної освіти в суб'єкта надання такої допомоги; 2) успішне складання цим суб'єктом кваліфікаційного іспиту на право надання такої допомоги; 3) дотримання цим суб'єктом професійних стандартів та етичних норм при наданні такої допомоги; 4) наявність

професійного контролю за суб'єктом надання такої допомоги; 5) незалежність суб'єкта надання такої допомоги від впливу третіх осіб; 6) додержання цим суб'єктом принципу конфіденційності при наданні такої допомоги [81, с. 401]. Доцільно також виокремити таку ознаку професійної правничої допомоги як професійність (кваліфікованість), яка охоплює два аспекти – кваліфікацію (професіоналізм) суб'єкта надання (і в цьому сенсі є ознакою, що характеризує суб'єкта надання) і якість самої допомоги (це вже ознака самої діяльності, її структури та змісту)» [78, с. 115-116].

Адвокат є суб'єктом надання професійної правничої допомоги у сфері митної справи у разі укладення договору про надання правничої допомоги. Згідно п. 4 ст. 1 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» договір про надання правничої допомоги – це домовленість, за якою одна сторона (адвокат, адвокатське бюро, адвокатське об'єднання) зобов'язується здійснити захист, представництво або надати інші види правничої допомоги другій стороні (клієнту) на умовах і в порядку, що визначені договором, а клієнт зобов'язується оплатити надання правничої допомоги та фактичні витрати, необхідні для виконання договору [64]. У ст. 27 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачено, що договір про надання правничої допомоги укладається в письмовій формі. Договір про надання правничої допомоги може вчинятися усно у випадках: 1) надання усних і письмових консультацій, роз'яснень із правових питань з подальшим записом про це в журналі та врученням клієнту документа, що підтверджує оплату гонорару (винагороди); 2) якщо клієнт невідкладно потребує надання правничої допомоги, а укладення письмового договору за конкретних обставин є неможливим – з подальшим укладенням договору в письмовій формі протягом трьох днів, а якщо для цього існують об'єктивні перешкоди – у найближчий можливий строк. До договору про надання правничої допомоги застосовуються загальні вимоги договірного права [64].

Договір про надання правничої допомоги є різновидом договору доручення [77, с. 124]. Відповідно до ч. 1 ст. 1007 Цивільного кодексу України довіритель зобов'язаний видати повіреному довіреність на вчинення юридичних дій,

передбачених договором доручення [82].

Отже, договір про надання правничої допомоги є документом, який не лише посвідчує повноваження адвоката у сфері митної справи, а також виступає єдиною підставою надання професійної правничої допомоги адвокатом у в галузі митного регулювання. Документами, що посвідчують повноваження адвоката на надання правничої допомоги, можуть також бути: довіреність; ордер; доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правничої допомоги [64]. Як правило, основними документами, що посвідчують повноваження адвоката на надання професійної правничої допомоги у сфері митної справи, є договір та ордер. Ордер видається адвокатом, адвокатським бюро або адвокатським об'єднанням та повинен містити підпис адвоката [64].

За умови належно оформлених повноважень у сфері митної справи адвокат стає самостійним учасником митних правовідносин і отримує право на реалізацію прав та обов'язків, передбачених законодавством.

Права – це міра можливої поведінки, що встановлена та гарантована (санкціонована) державою [83, с. 160]. Права адвокатів класифікуються на професійні (пов'язані з провадженням адвокатської діяльності, впливають із статусу адвоката, процесуальні права при здійсненні адвокатом представництва або захисту, права адвокатів як членів адвокатських об'єднань) та соціальні (пов'язані з виконанням трудової діяльності взагалі) [84, с. 57; 85, с. 58–65].

Професійні права адвоката, передбачені ст. 20 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», мають міжгалузевий характер і характерні для всіх видів адвокатської діяльності незалежно від сфери правового регулювання, в тому числі митної справи (наприклад, звертатися з адвокатськими запитами; представляти і захищати права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб; ознайомлюватися з необхідними для адвокатської діяльності документами та матеріалами; складати правові документи та подавати їх у встановленому законом порядку; збирати відомості про факти, що можуть бути використані як докази; застосовувати технічні засоби; посвідчувати копії документів у справах, які він веде; тощо). Процесуальні права адвоката у сфері митної справи залежать від

виду професійної правничої допомоги та конкретного нормативно-правового акту відповідної галузі законодавства (наприклад, під час представництва інтересів особи в митному органі залежно від конкретної ситуації процесуальні права адвоката можуть бути передбачені нормами митного (ст. 26-2 МК України), адміністративного (ст. 18 ЗУ «Про звернення громадян»), податкового (ст. 17 ПК України) законодавства; під час представництва інтересів особи в суді права адвоката можуть бути передбачені нормами адміністративного процесуального законодавства (ст. 44 КАС України); під час захисту особи в митному органі (ст. 498 МК України) та суді права адвоката можуть бути передбачені нормами митного (ст. 498 МК України) та адміністративного процесуального законодавства (ст. 271 КУпАП).

У свою чергу обов'язки адвоката – це міра належної поведінки, яка встановлена законом [83, с. 167; 86, с. 345]. Професійні обов'язки адвоката, передбачені законодавством про адвокатуру та адвокатську діяльність, як і професійні права адвоката, мають міжгалузевий характер і характерні для всіх видів адвокатської діяльності незалежно від сфери правового регулювання, в тому числі митної справи (наприклад, дотримуватися присяги адвоката України та правил адвокатської етики; на вимогу клієнта надати звіт про виконання договору про надання правничої допомоги; невідкладно повідомляти клієнта про виникнення конфлікту інтересів; підвищувати свій професійний рівень; виконувати рішення органів адвокатського самоврядування). Процесуальні обов'язки адвоката у сфері митної справи, як і процесуальні права, залежать від виду професійної правничої допомоги та конкретного нормативно-правового акту відповідної галузі законодавства (наприклад, під час представництва інтересів особи в митному органі залежно від конкретної ситуації процесуальні обов'язки адвоката можуть бути передбачені нормами митного (ст. 26-3 МК України), податкового законодавства [87]; під час представництва інтересів особи в суді права адвоката можуть бути передбачені нормами адміністративного процесуального законодавства (ст. 44 КАС України); під час захисту особи у справах про порушення митних правил обов'язки адвоката можуть бути

передбачені нормами митного законодавства (ст. 526 МК України).

Здійснюючи професійну правничу допомогу у сфері митної справи адвокат повинен дотримуватися принципів провадження адвокатської діяльності. «Принципи є системоутворюючими компонентами, відповідно до яких визначаються загальні умови діяльності суб'єктів у певній сфері суспільних відносин. Враховуючи специфіку адвокатської діяльності та її значну соціальну роль, особлива увага має приділятися тим вихідним засадам, які забезпечують якісну та ефективну працю адвоката» [88, с. 54].

На думку Н.М. Бакаянної принципи адвокатської діяльності – це основоположні, керівні ідеї, основні вихідні положення та закономірності, на яких ґрунтується здійснення адвокатської діяльності [66, с. 145]. К.М. Северин під принципами адвокатської діяльності розуміє «об'єктивно обумовленої ступенем розвитку соціального середовища, структурно упорядкованої сукупності взаємопов'язаних основних засад, що визначають глибинну сутність, характер діяльності, пріоритетні правові й морально-етичні цінності адвокатури, системно взаємодіють всередині системи та із зовнішніми правовими явищами щодо забезпечення їх дотримання» [89, с. 83]. Принципи адвокатської діяльності мають свої ознаки, зокрема: «1) кожен принцип містить в собі певну ідею, яка складає його зміст; 2) така ідея прямо чи опосередковано закріплена в нормативно-правових актах (як актах загального характеру, так і актах спеціального законодавства про адвокатуру); 3) принципи визначають типові риси адвокатської діяльності; 4) принципи адвокатської діяльності характеризуються значною стійкістю та стабільністю порівняно зі звичайними нормами права; 5) вони складають певну систему, в якій один з принципів може впливати з іншого або бути його гарантією» [66, с. 146].

У ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачено, що адвокатська діяльність здійснюється на принципах верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів [64].

Суть принципу верховенства права означає абсолютний і безумовний

пріоритет права, незалежно від того, хто стоїть перед Законом. Головним критерієм верховенства права і законності будь-якого нормативного акту передусім є його відповідність Конституції як Основному Закону України, який має найвищу юридичну силу [88, с. 37]. Принцип законності в адвокатській діяльності повинен виражатися в тому, що адвокати, захищаючи права та законні інтереси осіб, повинні використовувати всі не заборонені законодавчими актами засоби та прийоми [90, с. 49].

«Принцип незалежності підкреслює особливий статус адвоката. Незалежність адвоката є суто професійною категорією, тобто незалежність у межах конкретних функцій – захист, представництво, надання інших видів правничої допомоги клієнту. Адвокат також є повністю незалежним у виборі клієнта та умов угоди на надання правничої допомоги. Адвокат є вільним у виборі засобів захисту та власної позиції, яку він узгоджує з клієнтом. Клієнт – це єдина процесуальна фігура, з якою адвокат зобов'язаний узгоджувати кожен свій крок, пов'язаний із захистом інтересів останнього. Незалежність на практиці – це дійсно ніким не контрольована свобода процесуальних дій адвоката під час провадження конкретної справи в межах закону, своїх процесуальних прав та обов'язків. Але це водночас і висока свідомість та відповідальність перед клієнтом. Отже, професійна незалежність обмежена інтересами клієнта і правовими межами закону» [88, с. 39]. «Незалежність як ознака існування адвокатури є найголовнішим фактором при визначенні місця та ролі адвокатури в суспільстві, адже тільки незалежна адвокатура може здійснювати ефективний захист прав та законних інтересів людини в державі. Адвокат є незалежним у виборі стратегії і тактики захисту прав та представлення інтересів своїх довірителів. Тільки адвокат, погоджуючи стратегію зі своїм клієнтом, може визначати правову позицію у митній справі, митні та судові органи не мають права втручатися в цей процес, тим більше адвокат не може бути притягнений до будь-якої відповідальності за обрану ним правову позицію у справі» [90, с. 49-50].

Незалежність адвоката включає в себе декілька основних необхідних складових. По-перше, незалежність від держави в цілому. По-друге, наступний

елемент принципу незалежності, який насамперед стосується забезпечення незалежності кожного адвоката та існує для попередження вказаного вище, – процесуальні гарантії. По-третє, елементом принципу незалежності адвоката, що безпосередньо забезпечує її через процесуальні гарантії, є адвокатська таємниця. По-четверте, важливим чинником незалежності адвоката є незалежність від власних інтересів. По-п'яте, як не дивно, але адвокат, попри тісну пов'язаність із довірителем, зобов'язаний бути і від нього незалежним. По-шосте, принцип незалежності адвокатської діяльності передбачає і незалежність адвоката від своїх ділових партнерів. По-сьоме, одним з найважливіших елементів принципу незалежності адвокатської діяльності є забезпечення можливості самостійно вирішувати питання внутрішнього життя – належне функціонування адвокатського самоврядування. По-восьме, одним з найважливіших питань незалежності адвокатури є питання формування адвокатського корпусу. По-дев'яте, надзвичайно важливим елементом принципу незалежності адвокатської діяльності є гарантії її безпеки. По-десяте, важливою складовою принципу незалежності виступає свобода вибору організаційної форми здійснення адвокатської діяльності. По-одинадцяте, заборона адвокатам суміщати свою діяльність з іншими видами діяльності (ст. 7 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність») є елементом, що забезпечує принцип незалежності через реалізацію вимоги уникнення конфлікту інтересів [89, с. 129-141].

Принцип конфіденційності (дотримання адвокатської таємниці) є основою адвокатської діяльності. Принцип конфіденційності забезпечує збереження адвокатами в таємниці інформації та відомостей про клієнтів, їх особисті та ділові якості, спосіб життя, комерційну діяльність, партнерів тощо. Цей принцип, як і принцип незалежності, є одночасно і юридичним і етичним, і від його дотримання залежить існування професії адвоката та повага до неї в суспільстві [90, с. 50]. Головною метою реалізації принципу конфіденційності є забезпечення довірчих відносин між клієнтом та адвокатом. Помилки в його регулюванні чи реалізації спричиняють шкоду не тільки клієнту, адвокату, але й суспільству загалом [89, с. 143].

Принцип уникнення конфлікту інтересів передбачає, що адвокат в своїй роботі повинен не допускати суперечностей між особистими інтересами та професійними правами, обов'язками перед клієнтами, наявність яких може вплинути на об'єктивність в процесі виконання професійної діяльності, а також на вчинення або не вчинення ним дій. Цей принцип, як і принципи конфіденційності та незалежності, є як юридичним, так і етичним [90, с. 50].

Необхідно відмітити, що загальна система принципів адвокатської діяльності України включає не тільки принципи діяльності, передбачені в ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», а й принципи вищого юридичного рівня – конституційні принципи, що стосуються функціонування адвокатури, принципи нижчого рівня – в Правилах адвокатської етики [89, с. 73].

У Правилах адвокатської етики визначено додаткові принципи адвокатської діяльності, зокрема:

– принцип домінантності інтересів клієнтів (ст. ст. 8, 44, 49, 51) через системну пов'язаність із принципом законності зобов'язує адвоката ставити інтереси клієнта на перший план у співвідношенні з власними інтересами, інтересами колег, в тому числі і міркуваннями щодо інтересів корпоративної єдності;

– принцип компетентності та добросовісності (ст. ст. 11, 17, 27, 58) зобов'язує адвоката на високому рівні володіти знаннями щодо змісту правових норм, специфіки їх застосування, наслідків виконання доручень клієнта. Такі вимоги можуть бути забезпечені лише через постійну системну роботу з удосконалення професійного рівня та кваліфікації адвоката. Добросовісність передбачає і адекватну оцінку адвокатом своєї компетентності при отриманні доручення від клієнта;

– принцип поваги до адвокатської професії (ст. ст. 12, 57) визначає вимогу, спрямовану до самого адвоката щодо поваги до основ адвокатської діяльності у всіх сферах діяльності адвоката – професійній, громадській, публіцистичній та іншій. Високий рівень культури поведінки у стосунках між адвокатами сприяє більш ефективному захисту інтересів клієнтів, розробці методів, що за певних

умов можуть задовольнити законні вимоги сторін, а в значній частині випадків сприяти позасудовому розв'язанню конфлікту;

– принцип інформування клієнта (ст. ст. 18, 26, 36, 39) встановлює вимоги щодо систематичного доведення до клієнта стану виконання отриманого доручення, проблем, що виникають при його виконанні, можливостей розвитку подій, що стосуються інтересів клієнта, заборони формування у клієнта необґрунтованих сподівань на вирішення справи. Повна реалізація цього принципу з урахуванням рівня сприйняття правової інформації забезпечує можливість клієнту самостійно прийняти рішення у власній справі, що може спростити за тих чи інших обставин певні етичні моменти для самого адвоката. Порухення ж цього принципу системно призводить до зниження рівня поваги до самої адвокатської професії, породжує підозру у клієнта щодо діяльності адвоката;

– принцип поваги до прав інших адвокатів (ст. ст. 23, 51, 54) вимагає від адвокатів взаємної довіри та поваги, співпраці, спрямованої на користь власних клієнтів, уникнення розв'язання штучного конфлікту між клієнтами. Крім того, як вказано в ст. 54 Правил адвокатської етики, адвокат повинен уникати розголосу в засобах масової інформації (або поширення іншим способом) відомостей, що ганьблять іншого адвоката, адвокатське бюро чи адвокатське об'єднання, якщо цього не вимагають його власні законні інтереси, інтереси його клієнта або адвокатури України; не повинен обговорювати з клієнтами обставини, що стосуються особистого життя іншого адвоката, його матеріального стану, походження, національної належності й інші обставини, що стосуються адвоката, які не стосуються суті доручення; не може вдаватись до антиреклами щодо іншого адвоката (адвокатського бюро, адвокатського об'єднання) або використовувати цей метод при рекламуванні своєї діяльності; не має права вимагати винагороду від іншого адвоката за направлення йому клієнта;

– принцип чесності та порядності (ст. 45) системно пов'язаний із іншими принципами адвокатської діяльності – принципом поваги до прав інших адвокатів та принципом поваги до адвокатської професії та зобов'язує адвоката не

повідомляти іншим сторонам, суду свідомо неправдиву інформацію по суті справи та правову оцінку дій. Не є порушенням такого принципу інша точка зору у порівнянні з іншими учасниками процесу чи суду, правова кваліфікація дій чи бездіяльності осіб, захист позиції клієнта, яка відрізняється від позицій інших учасників судового процесу;

– принцип об'єктивності реклами адвокатської діяльності (ст. 13) визначає вимоги до рекламування видів правничої допомоги. Рекламні матеріали про адвокатську діяльність не можуть містити: оціночних характеристик стосовно адвоката; критики адвокатами інших адвокатів; заяв про вірогідність успішного виконання доручень та інших заяв, що можуть викликати безпідставні надії у клієнтів; вказівок, які можуть сформувати уявлення, що діяльність саме цього адвоката характеризується ознаками і показниками, притаманними, насправді, власне адвокатурі [89, с. 79-81; 91].

У ч. 1 ст. 19 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачено такі види адвокатської діяльності є: 1) надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, правовий супровід діяльності юридичних і фізичних осіб, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, держави; 2) складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру; 3) захист прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення; 4) надання правничої допомоги свідку у кримінальному провадженні; 5) представництво інтересів потерпілого під час розгляду справи про адміністративне правопорушення, прав і обов'язків потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача у кримінальному провадженні; 6) представництво інтересів фізичних і юридичних осіб у судах під час здійснення

цивільного, господарського, адміністративного та конституційного судочинства, а також в інших державних органах, перед фізичними та юридичними особами; 7) представництво інтересів фізичних і юридичних осіб, держави, органів державної влади, органів місцевого самоврядування в іноземних, міжнародних судових органах, якщо інше не встановлено законодавством іноземних держав, статутними документами міжнародних судових органів та інших міжнародних організацій або міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; 8) надання правничої допомоги під час виконання та відбування кримінальних покарань; 9) захист прав, свобод і законних інтересів викривача у зв'язку з повідомленням ним інформації про корупційне або пов'язане з корупцією правопорушення. Адвокат може здійснювати інші види адвокатської діяльності, незаборонені законом [64]. Конкретні види діяльності можна розрізнити за будь-якою ознакою – формою, способами здійснення, емоційною напруженістю, часовою та просторовою характеристикою, фізіологічними механізмами і т. ін. [90, с. 47].

У зв'язку з тим, що митні відносини регулюються сукупністю правових норм різної галузевої належності [19, с. 144; 25, с. 11] сфера митного регулювання потребує знань різних галузей законодавства. Одним із видів професійної правничої допомоги, передбачених ст. 19 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», є надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, правовий супровід діяльності юридичних і фізичних осіб, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, держави [64]. Цей вид професійної правничої допомоги здійснюється шляхом консультування адвокатом учасників митних відносин щодо проблемної правової ситуації з метою з'ясування шляхів і способів реалізації обраного варіанта розв'язання проблеми. Особливість консультування полягає в тому, що «адвокат при наданні клієнту професійної правничої допомоги, як правило, не вступає у правовідносини з іншими особами, окрім самого клієнта, а дії адвоката при її здійсненні мають юридичне значення лише у межах його правовідносин з клієнтом» [66, с. 236]. Здебільшого саме з консультаційної роботи починаються всі інші види юридичної

практики: «надання порад, довідок, складання юридичних паперів та документів, досягнення згоди про подальшу співпрацю, укладення угод про провадження тих чи інших справ в суді тощо – усе це результат роботи адвоката з надання пересічної консультації» [92, с. 88-89].

Консультування як вид професійної правничої допомоги адвоката у сфері митної справи охоплює значний спектр питань. Це може стосуватися порядку і умов переміщення товарів через митний кордон України, оформлення різноманітних документів під час переміщення товарів через митний кордон України, визначення митної вартості товарів, вибору митного режиму, митного оформлення, декларування, оподаткування, сплати митних платежів, митного контролю, застосування норм законодавства України з питань митної справи залежно від конкретної ситуації, оскарження рішень митних органів тощо. Тому консультування з різноманітних питань є важливим видом професійної правничої допомоги у сфері митної справи.

Складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру полягає у «створенні та наданні суб'єкту отримання професійної правничої допомоги правової інформації, матеріалізованої на відповідному носіїві (переважно, паперовому), оформленої у відповідності до правових вимог та спрямованої на виникнення, зміну чи припинення прав та обов'язків суб'єкта отримання такої допомоги в проблемній правовій ситуації. Така форма професійної правничої допомоги передбачає підготовку особою, яка надає таку допомогу, документів непроцесуального характеру – заяв, звернень, клопотання, скарг, запитів на інформацію тощо та документів процесуального характеру – позовних заяв, апеляційних та касаційних скарг, клопотань тощо з дотриманням визначених законодавством України вимог до форми та змісту відповідного документа» [93, с. 86-87]. Правовий документ, який складається особою, яка надає професійну правничу допомогу, характеризується: «1) відсутністю владного змісту; 2) законністю змісту; 3) орієнтованістю на максимальне врахування інтересів та цілей суб'єкта отримання, для реалізації яких документ створюється; 4) відповідністю правилам юридичної техніки. Складення правових документів

доволі часто супроводжується правовим консультуванням із приводу порядку їх використання. До того ж складений правовий документ має відповідати визначеним законодавством України вимогам щодо форми та змісту відповідного документа» [94, с. 142]. У сфері митної справи можуть складатися заяви, адвокатські запити, скарги до митних органів; позовні заяви, апеляційні скарги, касаційні скарги на рішення митних органів, заяви, клопотання тощо до суду.

Одним із видів професійної правничої допомоги у сфері митної справи є захист прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення [64].

Н.М. Бакаянова відмічає, що «тлумачення цього положення законодавства дає можливість зробити висновок, що на противагу підфункціям представництва чи консультування, які нормативно не обмежені тією чи іншою сферою правовідносин, підфункція захисту адвокатурою прав фізичних осіб обмежується виключно сферою кримінально-процесуальних правовідносин та правовідносин, що виникають у провадженні по справах про адміністративні правопорушення. У жодних інших правовідносинах згідно з ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» ця підфункція адвокатурою не здійснюється. Тому здійснення аналізу підфункції захисту необхідно проводити з урахуванням аналізу положень Кримінального процесуального кодексу України та КУпАП. Крім того, ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» демонструє досить прискіпливу увагу законодавця до визначення переліку суб'єктів правовідносин, щодо захисту прав яких власне й здійснюється однойменна підфункція адвокатури. Її здійснення відбувається лише в інтересах окремих чітко визначених суб'єктів кримінально-процесуальних правовідносин та суб'єктів провадження у справах про адміністративні правопорушення (фактично тих суб'єктів, які притягуються до

кримінальної чи адміністративної відповідальності). Щодо інших суб'єктів, виходячи з положень ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», ця підфункція не здійснюється» [66, с. 199].

М.Ю. Єфіменко зазначає, що першочерговим завданням сучасної адвокатської діяльності виступає забезпечення захисту прав, свобод і законних інтересів громадян та юридичних осіб. Зміст і сутність такої категорії як «право на захист» закладені нормами Конституції України, тобто гарантуються державою. При цьому, його реалізація завжди пов'язана з наявністю факту порушення суб'єктивного права. Значення права на захист полягає у можливості його носія самостійно вчиняти юридично значимі активні дії й при настанні певних умов реалізуватися у конкретних правовідносинах з метою відновлення порушеного права чи інтересу. При цьому, право на захист є не лише суб'єктивним, але й об'єктивним, воно визначає та фіксує ступінь свободи правомірної поведінки. Завдяки цьому це право виступає як гарантія прав та інтересів особи і реалізується тільки у випадку порушення суб'єктивного права. Виходячи із вказаного вище, право на захист розглядається як один із складових елементів суб'єктивного права [77, с. 55; 95, с. 5]. Отже, право на захист, будучи конституційним правом, може бути втіленим в життя за наявності факту порушення суб'єктивного права. «Суб'єктивне право» – це міра дозволеної поведінки особи, закріплена в юридичних нормах. Це право характеризує певні можливості (свободи), які належать особі як учасникові суспільного життя і, отже, залежать від неї, принаймні, щодо їх використання [96, с. 861]. Загальновизнаною у теорії права виступає теза про те, що право на захист є однією із складових частин (одним із елементів) суб'єктивного юридичного права [77, с. 55].

Порушення митних правил є адміністративним правопорушенням, яке являє собою протиправні, винні (умисні або з необережності) дії чи бездіяльність, що посягають на встановлений МК України та іншими актами законодавства України порядок переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, пред'явлення їх митним органам для проведення

митного контролю та митного оформлення, а також здійснення операцій з товарами, що перебувають під митним контролем або контроль за якими покладено на митні органи МК України чи іншими законами України, і за які МК України передбачена адміністративна відповідальність [21]. Відповідно справи про порушення митних правил є різновидом справ про адміністративні правопорушення. До осіб, які беруть участь у провадженні у справах про порушення митних правил, віднесено адвоката як захисника [97, с. 630].

Аналіз наявних у Кримінальному кодексі України кримінальних правопорушень дозволяє виокремити кримінальні правопорушення у сфері митної справи: ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) (ст. 212, якщо таке ухилення здійснюється із порушенням правил переміщення товарів через митний кордон України); виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів, що існують у паперовій формі, білетів державної лотереї, марок акцизного податку чи голографічних захисних елементів (ст. 199); контрабанда культурних цінностей та зброї (ст. 201); контрабанда лісоматеріалів та цінних порід дерев (ст. 201-1); контрабанда товарів (ст. 201-3); контрабанда підакцизних товарів (ст. 201-4); незаконний обіг дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва (ст. 203-1); контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів (ст. 305) тощо [98].

Згідно ст. 20 КПК України підозрюваний, обвинувачений, виправданий, засуджений має право на захист та користуватися правничою допомогою захисника. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані роз'яснити підозрюваному, обвинуваченому його права та забезпечити право на кваліфіковану правничу допомогу з боку обраного ним або призначеного захисника. У випадках, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом та/або законом, що регулює надання безоплатної правничої допомоги, підозрюваному, обвинуваченому правничу допомога надається безоплатно за

рахунок держави [72]. У ч. 1 ст. 45 КПК України передбачено, що захисником є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, представництво інтересів юридичної особи, стосовно якої здійснюється провадження щодо застосування заходів кримінально-правового характеру у спеціальному порядку, особи, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію) [72]. Таким чином, адвокат у сфері митної справи може здійснювати захист прав, свобод і законних інтересів відповідних суб'єктів у кримінальних провадженнях, пов'язаних з митною справою, та справах про порушення митних правил.

Необхідно відмітити, що як у кримінальних провадженнях, пов'язаних з митною справою (п. 2 ч. 1 ст. 66 КПК України), так і у справах про порушення митних правил (ч. 1 ст. 500 МК України), адвокат може надати професійну правничу допомогу свідку – фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження або у справі про порушення митних правил [72, 21]. Крім цього, у кримінальних провадженнях, пов'язаних з митною справою, адвокат може здійснювати представництво інтересів потерпілого, цивільного позивача та цивільного відповідача (ч. 1 ст. 58, ч. 1 ст. 63 КПК України).

У сфері митної справи адвокат має право здійснювати представництво інтересів фізичних і юридичних осіб як в митних органах, так і в судах. Відповідно до ст. 1 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» представництво – це вид адвокатської діяльності, що полягає в забезпеченні реалізації прав і обов'язків клієнта в цивільному, господарському, адміністративному та конституційному судочинстві, в інших державних органах, перед фізичними та юридичними особами, прав і обов'язків потерпілого під час розгляду справ про адміністративні правопорушення, а також прав і обов'язків

потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача у кримінальному провадженні [64].

Представництво адвокатом у сфері митної справи може здійснюватися в досудовому порядку шляхом оскарження рішень, дій або бездіяльності митних органів до митного органу вищого рівня. Особливості оскарження рішень, дій або бездіяльності митних органів визначені у главі 24 МК України [21]. Оскарження постанов у справах про порушення митних правил здійснюється в порядку, встановленому главою 72 МК України [21]. Оскарження податкових повідомлень-рішень митних органів здійснюється в порядку, встановленому ПК України [22].

Професійне представництво адвоката у сфері митної справи в судовому порядку здійснюється судами адміністративної юрисдикції. Відповідно до ч. 1 ст. 19 КАС України юрисдикція адміністративних судів поширюється на справи у публічно-правових спорах, зокрема спорах фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності, крім випадків, коли для розгляду таких спорів законом встановлено інший порядок судового провадження [73]. Згідно ст. 16 КАС України учасники справи мають право користуватися правничою допомогою, а представництво в суді, як вид правничої допомоги, здійснюється виключно адвокатом (професійна правнича допомога), крім випадків, встановлених законом [73]. У ч. 1 ст. 55 КАС України передбачено, що сторона, третя особа в адміністративній справі, а також особа, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи, може брати участь у судовому процесі особисто (самопредставництво) та (або) через представника. Представником в суді може бути адвокат, який діє від імені свого клієнта [73]. Отже, адвокат як представник набуває права звернення до адміністративного суду, реалізуючи його від імені особи, законні права та інтереси якої він представляє в адміністративному судовому процесі. При цьому участь представника у судовій справі не обмежує особу, яку він представляє, у праві особисто брати участь у процесі [97, с. 634; 99, с. 43-44].

Отже, забезпечуючи професійною правничою допомогою у сфері митної

справи інших осіб, адвокат вступає з ними у різноманітні митні відносини, тобто стає суб'єктом правових відносин у галузі митного регулювання. Адвокат виступає у вигляді однієї особи та здатний відповідно до своїх прав і обов'язків виражати і здійснювати визначене бажання інших осіб. Інакше кажучи, адвокат, вступаючи у будь-які правові відносини, характеризується зовнішньою відокремленістю. По-друге, адвокат може бути опосередковано включений як суб'єкт в митні правові відносини між особою та державою. У зв'язку з тим, що основною функцією адвокатури є надання професійної правничої допомоги маємо підстави справедливо визнати адвоката опосередковано влученим в митні правові відносини суб'єктом. По-третє, залежно від виду адвокатської діяльності, що здійснюється адвокатом, визначається специфіка його прав та обов'язків (властивих лише йому як фізичній особі, що здійснює адвокатську діяльність на підставах та у порядку, передбаченому законодавством). Наступною особливістю адвоката як суб'єкта митних відносин є те, що у системі суб'єктів митних правовідносин він є таким, який не наділений владними повноваженнями. Тобто адвокат є суб'єктом митних правових відносин, який не має владних повноважень [77, с. 60-61].

Висновки до розділу 1

1. Митна справа являє собою комплексний правовий інститут, який регламентований нормами таких галузей законодавства як митне, адміністративне, податкове, валютне, банківське, цивільне, міжнародне. Правове регулювання митної справи нормами різних галузей законодавства призводить до ускладнення застосування норм законодавства України з питань митної справи. Складність та різноманітність законодавства України з питань митної справи є першою умовою для виникнення юридичного конфлікту між суб'єктами митних

правовідносин (митними органами та фізичними і юридичними особами, що переміщують предмети через митний кордон України), а іншою – протилежність публічного та приватного інтересу у сфері митної справи.

2. Складність, різноманітність та протиріччя правового регулювання митної справи потребує відповідних знань, орієнтації і правильного застосування законодавства України з питань митної справи залежно від конкретної ситуації. У цьому контексті особливого значення набуває діяльність адвокатів у сфері митної справи – висококваліфікованих фахівців у галузі митного регулювання, які повинні володіти комплексними знаннями у різних галузях законодавства. Адвокатська діяльність у сфері митної справи має особливості, які відрізняють від здійснення її в інших галузях правового регулювання. Адвокатська діяльність у сфері митної справи характеризується складністю і різноманітністю законодавства України з питань митної справи та потребує необхідних знань у таких галузях законодавства як митне, адміністративне, податкове, валютне, банківське, цивільне та міжнародне.

3. Право на професійну правничу допомогу є одним із конституційних, невід’ємних прав людини і має загальний характер. Конституційне право кожного на професійну правничу допомогу за своєю суттю є гарантією реалізації, захисту та охорони інших прав і свобод людини і громадянина, і в цьому полягає його соціальна значимість. Право на професійну правничу допомогу – це гарантована державою можливість кожної особи отримати таку допомогу в обсязі та формах, визначених нею, незалежно від характеру правовідносин особи з іншими суб’єктами права. Професійна правнича допомога у сфері митної справи являє собою діяльність адвоката, який використовуючи різні правові засоби і способи здійснює персоніфіковане професійне невласне і організоване сприяння у вирішенні проблемної життєвої ситуації з метою задоволення прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб.

4. Адвокат є суб’єктом надання професійної правничої допомоги у сфері митної справи у разі укладення договору про надання правничої допомоги. За умови належно оформлених повноважень у сфері митної справи адвокат стає

самостійним учасником митних правовідносин і отримує право на реалізацію прав та обов'язків, передбачених законодавством. Професійні права та обов'язки адвоката, передбачені ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», мають міжгалузевий характер і характерні для всіх видів адвокатської діяльності незалежно від сфери правового регулювання, в тому числі митної справи. Процесуальні права та обов'язки адвоката у сфері митної справи залежать від виду професійної правничої допомоги та конкретного нормативно-правового акту відповідної галузі законодавства.

5. Консультування, складення документів правового характеру, захист, представництво – види професійної правничої допомоги, які адвокат надає у сфері митної справи. Консультування як вид професійної правничої допомоги адвоката у сфері митної справи охоплює значний спектр питань і тому є важливим видом професійної правничої допомоги у сфері митної справи. У сфері митної справи можуть складатися різноманітні документи правового характеру до митних органів та суду. Адвокат у сфері митної справи може здійснювати захист прав, свобод і законних інтересів відповідних суб'єктів у кримінальних провадженнях, пов'язаних з митною справою, та справах про порушення митних правил. У кримінальних провадженнях, пов'язаних з митною справою, адвокат може здійснювати представництво інтересів потерпілого, цивільного позивача та цивільного відповідача. У сфері митної справи адвокат має право здійснювати представництво інтересів фізичних і юридичних осіб як в митних органах, так і в судах.

6. Адвокат як суб'єкт надання професійної правничої допомоги у сфері митної справи характеризується такими ознаками: будучи суб'єктом правових відносин у галузі митного регулювання вирізняється зовнішньою відокремленістю; адвокат є опосередкованим суб'єктом митних відносин; залежно від виду надання професійної правничої допомоги визначається специфіка прав та обов'язків адвоката у сфері митної справи; адвокат є суб'єктом митних відносин, який не наділений владними повноваженнями.

РОЗДІЛ 2

ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА У СФЕРІ МИТНОЇ СПРАВИ

2.1. Консультування як вид діяльності адвоката у сфері митної справи

Консультування є одним із найбільш поширених видів професійної правничої допомоги незалежно від сфери правового регулювання. Консультування клієнта щодо застосування законодавства України з питань митної справи має свою специфіку, зумовлену правовою природою митних відносин. Тому консультування є важливим напрямком діяльності адвоката у сфері митної справи.

У юридичній літературі відмічається, що «консультування – важливий елемент професійної роботи адвоката. Це пріоритетний складник професійної діяльності та водночас найважчий та найбільш психологізований вид адвокатської діяльності. Саме тому надзвичайно важливо адвокату мати не лише ґрунтовні знання права, але і гарні комунікативні навички, вміти якісно побудувати спілкування з клієнтом для досягнення мети своєї діяльності – захисту верховенства права» [100, с. 21]. На значущість консультування звертає увагу Н.М. Бакаянова і наголошує, що «для ефективного здійснення цього виду професійної правничої допомоги досить важливим є як належний професійний рівень адвокатів, постійне підвищення ними кваліфікації, так і наявність у них комунікативних навичок, знань у сфері психології спілкування тощо» [66, с. 237].

Консультування як вид діяльності адвоката у сфері митної справи може мати самостійний характер, а також виступати основою та складником таких видів професійної правничої допомоги як представництво та захист [100, с. 14]. Тому консультування адвокатом клієнта є первинним та обов'язковим напрямком діяльності, що здійснюється адвокатом у процесі надання ним професійної правничої допомоги клієнту, за яким відбувається прийняття адвокатом на себе здійснення й інших видів адвокатської діяльності [66, с. 243-244].

У юридичній енциклопедії консультування трактується як діяльність, пов'язана з освітленням клієнтові широкого кола питань (економічного, правового характеру тощо), яка здійснюється фізичними або юридичними особами і регулюється відповідними договорами, що укладаються між замовниками та виконавцями [101, с. 267]. На думку С.Я. Фурси консультування - це «процес спілкування адвоката з клієнтом з приводу інформування останнього про способи юридичного вирішення справи. Метою консультування є надання клієнту вичерпної інформації щодо питань, які його цікавлять» [102, с. 258]. Н.М. Бакаянова зазначає, що «консультування характеризується взаємодією клієнта та адвоката, в межах якої клієнт отримує від адвоката відповіді на ті чи інші правові питання. Проте сьогодні зміст консультування не можна зводити лише до надання інформації щодо способів чи шляхів вирішення справи, стосовно законодавства – воно має розглядатися більш широко» [66, с. 237]. Л.В. Слива під консультуванням розуміє «безпосередній процес взаємодії адвоката та клієнта (довірителя) з метою надання кваліфікованої правничої допомоги останньому» [103, с. 230; 100, с. 27]. О.Ф. Скакун консультування визначає як «вид адвокатської практики, що поєднує комплекс дій, спрямованих на вирішення окремого завдання в межах юридичного процесу» [104, с.102]. У цьому контексті Л.В. Слива слушно звертає увагу на використання терміна «адвокатське консультування». З погляду лінгвістики зазначене формулювання є більш вдалим та відповідає вимогам української мови, оскільки акцентує увагу на особі, що провадить консультативну роботу [100, с. 27].

У літературі з питань адвокатської техніки наголошується, що мета адвоката під час консультування полягає в одержанні від довірителя якомога повнішу інформацію, що має правове значення для вирішення проблеми; наданні довірителю вичерпної інформації з питання, яке його цікавить; роз'ясненні йому можливих варіантів вирішення проблеми; роз'ясненні правових та неправових наслідків кожного з варіантів вирішення проблеми; допомозі довірителю обрати найприйнятніший для нього варіант поведінки; допомозі довірителю у реалізації

обраного варіанта рішення через визначення стратегії і тактики юридичних дій в інтересах довірителя [105, с. 37].

На думку М.Є. Василенко основними завданнями консультування як виду адвокатської діяльності є: «надання клієнтові вичерпної юридичної інформації; пояснення клієнтові всіх можливих варіантів вирішення його проблеми; узгодження особистих інтересів клієнтів з юридичними нормами, пояснення можливих правових та неправових наслідків кожного з варіантів рішення; активізація діяльності клієнтів на пошук правового виходу із складної життєвої ситуації; допомога клієнтові у виборі найбільш прийняттого для нього варіанта рішення; подолання обмежень обізнаності у законодавчій сфері та освоєння нових правових поглядів на власну життєву ситуацію; професійні підтримка і порада, правова перебудова ієрархії цінностей; допомога клієнтові у втіленні обраного варіанта рішення шляхом визначення стратегії і тактики юридичних дій і виконання їх в інтересах клієнта; юридична допомога та підтримка у розв'язанні гострих життєвих проблем» [106, с. 22]. З цього приводу Н.М. Бакаянова зазначає, що окремі з цих завдань, наприклад, «виконання дій в інтересах клієнта» є не консультуванням, а проявом інших функцій суб'єкта надання правничої допомоги, а «подолання обмежень обізнаності у законодавчій сфері та освоєння нових правових поглядів на власну життєву ситуацію» є похідним наслідком здійснення консультування. Проте загалом окреслені М.Є. Василенком завдання досить повно відображають сутність консультування» [66, с. 243].

Серед завдань, що стоять перед адвокатом в процесі консультування Л.В. Слива виділяє такі: «найбільш повний збір інформації щодо наявного правового конфлікту; аналіз отриманої інформації; матеріально- та процесуально-правова кваліфікація обставин справи; визначення всіх можливих способів подолання конфлікту; аналіз переваг та недоліків можливих варіантів розв'язання ситуації» [100, с. 34].

У літературі види консультування класифікуються за такими критеріями: «1) залежно від повторюваності консультування, її змістовного складника та мети: первинне (відбувається після першої зустрічі адвоката та клієнта); повторне

(має місце під час повторного звернення клієнта з однією і тією самою правовою проблемою до адвоката); поточне (є не першим і не завершальним (останнім) контактом клієнта й адвоката; відбувається у ситуаціях, коли клієнту потрібно роз'яснити правову ситуацію); 2) залежно від предмету консультування: консультування, пов'язане з наданням правової інформації (надати клієнту інформацію щодо змісту правової норми, що регулює спірні правовідносини, або з інших правових питань); консультування щодо роз'яснення норм чинного законодавства (розтлумачити норми чинного законодавства та їх застосовність до конкретної правової ситуації клієнта, що не пов'язана із розв'язанням правового конфлікту); консультування щодо написання правових документів (надати клієнту фахову допомогу щодо написання правових документів); консультування щодо вирішення правових проблем клієнта (формування стратегії розв'язання правового конфлікту клієнта); 3) залежно від форми: усне (під час особистої безпосередньої взаємодії адвоката та клієнта); письмове (взаємодія клієнта та адвоката відбувається за допомогою письмових засобів зв'язку, зокрема електронних); змішане (комбінація усного та письмового консультування, коли окремі етапи адвокат здійснює дистанційно); 4) залежно від складності: багатоетапне (передбачає множинність комунікації (дій) адвоката з клієнтом) та одноетапне (одномоментна комунікація з клієнтом, яка не передбачає формування правової позиції у справі)» [100, с. 31-35].

Л.В. Слива слушно акцентує увагу на тому, що «законодавець не передбачив у ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначення поняття «консультування» ні в статті, присвяченій визначенню основних категорій, ні в статті, присвяченій видам адвокатської діяльності, обмежившись лише зазначенням, що одним з видів адвокатської діяльності є надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, правовий супровід діяльності юридичних і фізичних осіб, органів державної влади, місцевого самоврядування, держави. Відсутня увага до інституту адвокатського консультування й органів адвокатського самоврядування. Незважаючи на важливість цього виду взаємодії клієнта з адвокатом та його велику питому вагу в

адвокатській практиці, відсутнє положення про консультативну роботу, яке б містило основні поняття та терміни, що дозволило стандартизувати зазначений вид адвокатської діяльності» [100, с. 22]. У зв'язку з цим Л.В. Слива підтримує позицію В.О. Святоцької, що «введення стандартів адвокатської діяльності позитивно вплинуть на моральне обличчя кожного адвоката та адвокатури загалом» [107, с. 9]. Зазначені стандарти мають торкнутись в тому числі і здійснення адвокатом консультування [100, с. 23].

Таким чином, консультування як вид адвокатської діяльності – це надання адвокатом професійної правничої допомоги, що полягає у роз'ясненні способів вирішення правової проблеми для забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів клієнта, недопущення їх порушення, а також на сприяння їх відновленню в разі порушення. Консультування адвоката є «автономним та повноцінним видом його діяльності. За результатами здійсненого консультування може бути досягнений результат, якого очікував клієнт, що позбавляє сенсу продовження співпраці з цього питання з адвокатом в подальшому» [100, с. 30]. Консультування як вид адвокатської діяльності залежно від ситуації передбачає надання консультацій, правової інформації, роз'яснень з правових питань, правовий супровід діяльності юридичних і фізичних осіб, складення документів правового характеру.

Консультування як вид професійної правничої допомоги адвоката у сфері митної справи охоплює значний спектр питань. Це може стосуватися порядку і умов переміщення товарів через митний кордон України, оформлення різноманітних документів під час переміщення товарів через митний кордон України, визначення митної вартості товарів, класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності, вибору митного режиму, митного оформлення, декларування, оподаткування, сплати митних платежів, митного контролю, застосування норм законодавства України з питань митної справи залежно від конкретної ситуації, оскарження рішень митних органів тощо. Тому консультування з різноманітних питань є важливим видом професійної правничої допомоги у сфері митної справи.

Вагоме значення консультування має для суб'єктів господарювання у сфері зовнішньоекономічної діяльності, що зумовлено відносинами між суб'єктами господарської діяльності України та іноземними суб'єктами господарської діяльності. Основою зовнішньоекономічних відносин є зовнішньоекономічний договір (контракт) – домовленість двох або більше суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та їх іноземних контрагентів, спрямована на встановлення, зміну або припинення їх взаємних прав та обов'язків у зовнішньоекономічній діяльності [108]. Зовнішньоекономічний договір (контракт) складається відповідно до законів України з урахуванням міжнародних договорів України [108]. Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності при складанні тексту зовнішньоекономічного договору (контракту) мають право використовувати відомі міжнародні звичаї, рекомендації, правила міжнародних органів та організацій, якщо це не заборонено прямо та у виключній формі законами України [108]. Зовнішньоекономічний договір (контракт) укладається у простій письмовій або в електронній формі, якщо інше не передбачено міжнародним договором України чи законом [108]. У разі експорту послуг (крім транспортних) зовнішньоекономічний договір (контракт) може укладатися шляхом прийняття публічної пропозиції про угоду (оферти) або шляхом обміну електронними повідомленнями, або в інший спосіб, зокрема шляхом виставлення рахунка (інвойсу), у тому числі в електронному вигляді, за надані послуги [108].

Процес оформлення зовнішньоекономічного договору потребує з'ясування особливостей його укладення (вид зовнішньоекономічного договору, положення законодавства України та країни нерезидента щодо правового регулювання зовнішньоекономічного договору, вимоги до зовнішньоекономічного договору, істотні умови зовнішньоекономічного договору), розробки, аналізу та погодження.

Під час здійснення експортно-імпортних операцій у суб'єктів господарської діяльності залежно від виду господарської діяльності може виникнути питання щодо необхідності отримання ліцензії – право суб'єкта господарювання на провадження виду господарської діяльності або частини виду господарської

діяльності, що підлягає ліцензуванню [109]. Також можлива потреба в отриманні різноманітних документів дозвільного характеру – документи, які дозвільний орган зобов'язаний видати суб'єкту господарювання у разі надання йому права на провадження певних дій щодо здійснення господарської діяльності або видів господарської діяльності та/або без наявності якого суб'єкт господарювання не може проваджувати певні дії щодо здійснення господарської діяльності або видів господарської діяльності [110]. Крім цього, є певні категорії товарів, для яких обов'язкова наявність документа про відповідність – декларація (в тому числі декларація про відповідність), звіт, висновок, свідоцтво, сертифікат (у тому числі сертифікат відповідності) або будь-який інший документ, що підтверджує виконання заданих вимог, які стосуються об'єкта оцінки відповідності [111]. Таким чином, вже на початку ведення зовнішньоекономічної діяльності є значна кількість питань, які потребують вирішення на професійному рівні фахівцем у сфері митної справи.

У процесі переміщення товарів і транспортних засобів суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності зобов'язані дотримуватися митних правил – порядку переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, пред'явлення їх митним органам для проведення митного контролю та митного оформлення, а також здійснення операцій з товарами, що перебувають під митним контролем, або контроль за якими покладено на митні органи [21].

Ввезення товарів, транспортних засобів на митну територію України, вивезення товарів, транспортних засобів за межі митної території України являють собою сукупність дій, пов'язаних із переміщенням товарів, транспортних засобів через митний кордон України у будь-який спосіб у відповідному напрямку [21]. Переміщення товарів через митний кордон України здійснюється засобами авіаційного, водного, автомобільного, залізничного, трубопровідного транспорту та лініями електропередачі, а також змішаними перевезеннями [21]. Залежно від наявності перевізника, відправника, одержувача, а також договору на перевезення товари переміщуються у: вантажних відправленнях, супроводжуваному багажі,

несупроводжуваному багажі, ручній поклажі, міжнародних поштових відправленнях, міжнародних експрес-відправленнях [21].

Переміщення товарів через митний кордон України здійснюється відповідно до заявленого митного режиму – комплекс взаємопов'язаних правових норм, що відповідно до заявленої мети переміщення товарів через митний кордон України визначають митну процедуру щодо цих товарів, їх правовий статус, умови оподаткування і обумовлюють їх використання після митного оформлення [21]. З метою застосування законодавства України з питань митної справи МК України передбачено такі митні режими: імпорт (випуск для вільного обігу), реімпорт, експорт (остаточне вивезення), реекспорт, транзит, тимчасове ввезення, тимчасове вивезення, митний склад, вільна митна зона, безмитна торгівля, переробка на митній території, переробка за межами митної території, знищення або руйнування, відмова на користь держави [21]. Поміщення товарів у митний режим здійснюється шляхом їх декларування та виконання митних формальностей [21].

Митні формальності – це сукупність дій, що підлягають виконанню відповідними особами і митними органами, а також автоматизованою системою митного оформлення з метою дотримання вимог законодавства України з питань митної справи [21]. Декларування здійснюється шляхом заявлення за встановленою формою (письмовою, усною, шляхом вчинення дій) точних відомостей про товари, мету їх переміщення через митний кордон України, а також відомостей, необхідних для здійснення їх митного контролю та митного оформлення [21]. Митна декларація – це заява встановленої форми, в якій особою зазначено митну процедуру, що підлягає застосуванню до товарів, та передбачені законодавством відомості про товари, умови і способи їх переміщення через митний кордон України та щодо нарахування митних платежів, необхідних для застосування цієї процедури [21].

У випадках, передбачених МК України, одночасно з митною декларацією декларант подає митному органу документи, що підтверджують заявлену митну вартість товарів і обраний метод її визначення [21]. Декларація митної вартості –

це документ встановленої форми, що подається декларантом і містить відомості щодо митної вартості товарів, які переміщуються через митний кордон України чи стосовно яких змінюється митний режим [21]. Митною вартістю товарів, які переміщуються через митний кордон України, є вартість товарів, що використовується для митних цілей, яка базується на ціні, що фактично сплачена або підлягає сплаті за ці товари [21]. Відомості про митну вартість товарів використовуються для: нарахування митних платежів; застосування інших заходів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності України; ведення митної статистики; розрахунку податкового зобов'язання, визначеного за результатами документальної перевірки [21]. Визначення митної вартості товарів, які ввозяться в Україну відповідно до митного режиму імпорту, здійснюється за такими методами: 1) основний – за ціною договору (контракту) щодо товарів, які імпортуються (вартість операції); 2) другорядні: а) за ціною договору щодо ідентичних товарів; б) за ціною договору щодо подібних (аналогічних) товарів; в) на основі віднімання вартості; г) на основі додавання вартості (обчислена вартість); г) резервний [21].

Важливою є процедура визначення країни походження товару. Положення МК України встановлюють непреференційні правила щодо визначення країни походження товарів, що переміщуються через митний кордон України, з метою застосування: ставок мита, правил щодо його справляння до товарів, яким надається режим найбільшого сприяння, крім тарифних пільг (преференцій), встановлених міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності; інших заходів відповідно до вимог Світової організації торгівлі, пов'язаних із визначенням країни походження товару [21]. Країною походження товару вважається країна, в якій: товар був повністю отриманий; товар був підданий останнім економічно обґрунтованим виробничим та технологічним операціям з переробки, що призвели до виробництва нового товару або є важливою стадією виробництва, за умови виконання в цій країні критеріїв достатньої переробки [21]. Документами, що підтверджують країну

походження товару, є сертифікат про походження товару або засвідчена декларація про походження товару, або декларація про походження товару, або сертифікат про регіональне найменування товару [21]. Країна походження товару заявляється (декларується) митному органу шляхом зазначення назви країни походження товару та відомостей про документи, що підтверджують походження товару, у митній декларації, крім випадків, якщо обов'язкове подання оригіналу такого документа для цілей визначення країни походження товару передбачено законами України або міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [21].

Метою митного оформлення є забезпечення дотримання встановленого законодавством України порядку переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, а також забезпечення статистичного обліку ввезення на митну територію України, вивезення за її межі і транзиту через її територію товарів [21]. Митне оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення здійснюється митними органами на підставі митної декларації, до якої декларантом залежно від митних формальностей, установлених МК України для митних режимів, та заявленої мети переміщення вносяться такі відомості, у тому числі у вигляді кодів:

1) заявлений митний режим, тип декларації та відомості про особливості переміщення;

2) відомості про декларанта, уповноважену особу, яка склала декларацію, відправника, одержувача, перевізника товарів і сторони зовнішньоекономічного договору (контракту) або іншого документа, що використовується в міжнародній практиці замість договору (контракту), а в разі якщо зовнішньоекономічний договір (контракт) укладено на підставі посередницького договору, - також про іншу, крім сторони зовнішньоекономічного договору (контракту), сторону такого посередницького договору;

3) відомості про найменування країн відправлення та призначення;

4) відомості про транспортні засоби комерційного призначення, що використовуються для міжнародного перевезення товарів та/або їх перевезення

митною територією України під митним контролем, та контейнери; 5) відомості про товари: а) найменування; б) звичайний торговельний опис, що дає змогу ідентифікувати та класифікувати товар; в) торговельна марка та виробник товарів (за наявності у товаросупровідних та комерційних документах); г) код товару згідно з Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності; ґ) назва країни походження товарів (за наявності); д) опис упаковки (кількість, вид); е) кількість у кілограмах (вага брутто та вага нетто) та інших одиницях виміру; є) фактурна вартість товарів; ж) митна вартість товарів та метод її визначення; з) відомості про уповноважені банки декларанта; и) статистична вартість товарів;

б) відомості про нарахування митних та інших платежів, а також про надання забезпечення сплати митних платежів: а) ставки митних платежів; б) застосування пільг зі сплати митних платежів; в) суми митних платежів; г) офіційний курс валюти України до іноземної валюти, у якій складені рахунки; ґ) спосіб і особливості нарахування та сплати митних платежів; д) спосіб забезпечення сплати митних платежів (у разі надання забезпечення сплати митних платежів);

7) відомості про зовнішньоекономічний договір (контракт) або інший документ, що використовується в міжнародній практиці замість договору (контракту), та його основні умови;

8) відомості, що підтверджують дотримання встановлених законодавством заборон та обмежень щодо переміщення товарів через митний кордон України;

9) відомості про документи, передбачені ч. 3 ст. 335 МК України;

10) довідковий номер декларації (за бажанням декларанта) [21].

Митне оформлення вважається завершеним після виконання всіх митних формальностей, визначених МК України відповідно до заявленого митного режиму, що засвідчується митним органом шляхом проставлення відповідних митних забезпечень (у тому числі за допомогою інформаційних технологій), інших відміток на митній декларації або документі, який відповідно до законодавства її замінює, а також на товаросупровідних та товарно-транспортних документах у разі їх подання на паперовому носії [21].

При виявленні порушення митних правил митний орган здійснює випуск товарів до завершення розгляду справи про таке порушення за умови, що: 1) такі товари не підлягають конфіскації і не будуть потрібні надалі у процесі провадження у справі як докази; 2) декларант сплачує всі митні платежі або забезпечує їх сплату відповідно до розділу X МК України [21].

У разі ввезення товарів на митну територію України у суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності виникає обов'язок із сплати митних платежів (мито, акцизний податок із ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції), податок на додану вартість із ввезених на митну територію України товарів (продукції) [21] – податків, що відповідно до ПК України або митного законодавства справляються під час переміщення або у зв'язку з переміщенням товарів через митний кордон України та контроль за справлянням яких покладено на контролюючі органи [22]. Митні платежі нараховуються декларантом або іншими особами, на яких покладено обов'язок із сплати митних платежів, самостійно, крім випадків, якщо обов'язок щодо нарахування митних платежів відповідно до МК України, ПК України та інших законів України покладається на митні органи [21]. Розрахунок суми митних платежів здійснюється виходячи з бази оподаткування, за ставками та з урахуванням офіційного курсу валюти України до іноземної валюти, встановленого Національним банком України, що визначені на дату здійснення такого розрахунку [21].

У разі ввезення товарів на митну територію України суми митних платежів, нараховані декларантом (уповноваженою ним особою) або митним органом, підлягають сплаті до Державного бюджету України платником податків до або на день подання митному органу митної декларації для митного оформлення, крім випадків, якщо відповідно до МК України товари ввозяться на митну територію України із звільненням від оподаткування митними платежами або випускаються у відповідний митний режим за спрощеною декларацією в межах спрощень, наданих підприємству [21]. У разі несплати або неповної сплати митних платежів

у встановлений строк такі платежі стягуються в порядку та строки, визначені ПК України [21].

Усі товари, транспортні засоби комерційного призначення, які переміщуються через митний кордон України, підлягають митному контролю [21]. Митний контроль – це сукупність заходів, що здійснюються з метою забезпечення додержання норм МК України, законів та інших нормативно-правових актів з питань митної справи, міжнародних договорів України, укладених у встановленому законом порядку [21].

Митний контроль здійснюється безпосередньо посадовими особами митних органів шляхом: 1) перевірки документів та відомостей, які відповідно до ст. 335 МК України надаються митним органам під час переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України; 2) митного огляду (огляду та переогляду товарів, транспортних засобів комерційного призначення, огляду та переогляду ручної поклажі та багажу, особистого огляду громадян); 3) обліку товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон України; 4) усного опитування громадян та посадових осіб підприємств; 5) огляду територій та приміщень складів тимчасового зберігання, митних складів, вільних митних зон, магазинів безмитної торгівлі та інших місць, де знаходяться товари, транспортні засоби комерційного призначення, що підлягають митному контролю, чи провадиться діяльність, контроль за якою відповідно до МК України та інших законів України покладено на митні органи; 6) перевірки обліку товарів, що переміщуються через митний кордон України та/або перебувають під митним контролем; 7) проведення документальних перевірок дотримання вимог законодавства України з питань митної справи, у тому числі своєчасності, достовірності, повноти нарахування та сплати митних платежів; 8) направлення запитів до інших державних органів, установ та організацій, уповноважених органів іноземних держав для встановлення автентичності документів, поданих митному органу; 9) пост-митний контроль [21].

Товари, транспортні засоби комерційного призначення перебувають під митним контролем з моменту його початку і до закінчення згідно із заявленим митним режимом [21].

Таким чином, процес переміщення товарів і транспортних засобів суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності зумовлений значною кількістю митних процедур, що вказує на необхідність комплексного правового супроводу діяльності юридичних і фізичних осіб на професійному рівні фахівцем у сфері митної справи. При цьому, слід зазначити, що під час переміщення товарів і транспортних засобів суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності можуть виникнути питання, пов'язані з оскарженням рішень митних органів, і залежно від ситуації потрібно буде роз'яснити способи вирішення правової проблеми для забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів клієнта, недопущення їх порушення, а також на сприяння їх відновленню в разі порушення.

Варто відмітити, що необхідність консультування на професійному рівні у сфері митної справи може виникнути і у фізичних осіб, які не є суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності. Зокрема, щодо умов, порядку пропуску та оподаткування товарів, що переміщуються (пересилаються) через митний кордон України громадянами для особистих, сімейних та інших потреб, не пов'язаних зі здійсненням підприємницької діяльності. Це може стосуватися переміщення через митний кордон України валютних цінностей (валюта України; іноземна валюта; платіжні документи та цінні папери (акції, облігації, купони до них, векселі (тратти), боргові розписки, акредитиви, чеки, банківські накази, депозитні сертифікати, інші фінансові та банківські документи), виражені у валюті України, в іноземній валюті або банківських металах; банківські метали), особистих речей, обмежень щодо вартості та обсягів товарів, а також переліку товарів, заборонених для ввезення на митну територію України. Тому отримання консультацій і роз'яснень з правових питань на професійному рівні у сфері митної справи сприятиме переміщенню громадянами товарів для особистих, сімейних та інших потреб, не пов'язаних зі здійсненням підприємницької діяльності, через митний кордон, з дотриманням норм законодавства України з питань митної справи.

Підсумовуючи викладене, доходимо до висновку, що консультування є важливим напрямком діяльності адвоката у сфері митної справи. При наданні клієнту цього виду професійної правничої допомоги адвокат, як правило, не вступає у правовідносини з іншими особами, окрім самого клієнта, а дії адвоката при її здійсненні мають юридичне значення лише у межах його правовідносин з клієнтом [66, с. 236]. В результаті консультування суб'єкти митних правовідносин отримують обґрунтовану правову позицію адвоката щодо конкретної ситуації у сфері митної справи. Консультування клієнта щодо застосування законодавства України з питань митної справи має свою специфіку, яка зумовлена сукупністю норм різної галузевої належності.

2.2. Адвокат як захисник у сфері митної справи

Однією із поширених і складних категорій публічно-правових спорів у митній сфері є справи, які стосуються порушення митних правил. Зважаючи на специфічність митних відносин та справ про порушення митних правил учасники таких справ потребують професійної правничої допомоги. У зв'язку з цим виникає нагальна потреба з'ясування особливостей участі адвоката у справах про порушення митних правил [112, с. 125].

Участь захисника в справі про порушення митних правил зумовлена, насамперед, «необхідністю надання особам, які притягуються до відповідальності, професійної правничої допомоги для захисту їхніх прав і законних інтересів, а відтак більш ефективно та на вищому фаховому рівні реалізовувати їхнє право на захист. Рішення про необхідність залучення до справи захисника залежить від волі цієї особи. Таке рішення вона приймає самостійно на свій власний розсуд. Адвокат внаслідок особливих вимог, що пред'являються до нього, є фахівцем більш високого рівня, ніж інші захисники. Тобто є тією особою,

яка може надати професійну правничу допомогу, про яку йдеться у ст. 59 Конституції України. Перевагою адвоката як учасника перед іншими суб'єктами провадження, які надають правничу допомогу, є те, що він користується правом адвокатської таємниці, сутність якої полягає в тому, що вся інформація, яка стала йому відомою в процесі професійної діяльності, стосовно особи, якій він надає правничу допомогу, не підлягає розголосу. Жоден лідируючий суб'єкт провадження не має законних повноважень на витребування в адвоката інформації про особу, інтереси якої він представляє. Інші захисники такого права не мають. Особливості процесуального статусу адвоката мають важливе значення для особи, яка притягається до відповідальності і яка звернулася за правничою допомогою» [113, с. 92].

Таким чином, здійснення адвокатом захисту у митній сфері – це один з ключових видів професійної правничої допомоги адвоката, що має конституційні гарантії та нормативне підґрунтя. Його сутність полягає у забезпеченні особі можливості отримати кваліфіковану підтримку адвоката для реалізації свого права на захист як в судовому так і в позасудовому порядку [114, с. 55].

Відповідно до положень МК України порушення митних правил є адміністративним правопорушенням, яке являє собою протиправні, винні (умисні або з необережності) дії чи бездіяльність, що посягають на встановлений МК України та іншими актами законодавства України порядок переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, пред'явлення їх митним органам для проведення митного контролю та митного оформлення, а також здійснення операцій з товарами, що перебувають під митним контролем або контроль за якими покладено на митні органи МК України чи іншими законами України, і за які МК України передбачена адміністративна відповідальність [21]. Суб'єктами адміністративної відповідальності за порушення митних правил можуть бути громадяни, які на момент вчинення такого правопорушення досягли 16-річного віку, а при вчиненні порушень митних правил підприємствами – посадові особи цих підприємств [21].

Провадження у справі про порушення митних правил є складним правовим явищем, яке характеризується багатоаспектністю правового регулювання [115, с. 26]. Провадження у справі про порушення митних правил є різновидом провадження у справах про адміністративні правопорушення, яке є елементом більш загального адміністративного провадження, що входить до адміністративного процесу як його складова частина [116, с. 17]. В.К. Колпаков зазначає, що «провадження у справах про адміністративні правопорушення слід розглядати як правовий інститут, у рамках якого регулюються процесуальні адміністративно-деліктні правовідносини і забезпечується вирішення адміністративних справ, а також запобігання адміністративним правопорушенням» [117, с. 337].

Необхідно відмітити, що «визнання провадження в справах про порушення митних правил як специфічного різновиду провадження в справах про адміністративні правопорушення не означає повного ототожнення з останнім. Це провадження самостійне процесуальне явище, яке має специфічні риси, ознаки та особливості, якими воно відрізняється від інших адміністративних проваджень. Основні відмінності провадження в справах про порушення митних правил, стосуються, насамперед, об'єкта правопорушення, характеристики суб'єктів, що уповноважені на прийняття державно-владних рішень у справі, та змісту й характеру окремих стадій та процесуальних дій, з яких складається таке провадження» [113, с. 16].

У митно-правовій літературі провадження у справах про порушення митних правил характеризується як система нормативно урегульованих, послідовних процесуальних дій уповноважених органів (посадових осіб), направлених на своєчасне, всебічне, повне та об'єктивне з'ясування обставин кожної справи, вирішення її з дотриманням вимог закону, забезпечення виконання винесеної постанови, а також виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню порушень митних правил, та запобігання таким правопорушенням [118, с. 30]. Провадження у справах про порушення митних правил визначено Кодексом України про адміністративні правопорушення і МК України та здійснюється митними

органами і судом відповідно до наданих повноважень з метою виконання його завдань [116, с. 22].

У МК України встановлено, що провадження у справі про порушення митних правил вважається розпочатим з моменту складення протоколу про порушення митних правил [21]. Завданнями провадження у справах про порушення митних правил є своєчасне, всебічне, повне та об'єктивне з'ясування обставин кожної справи, вирішення її з дотриманням вимог закону, забезпечення виконання винесеної постанови, а також виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню порушень митних правил, та запобігання таким правопорушенням [21]. Провадження у справі про порушення митних правил включає в себе виконання процесуальних дій, розгляд справи, винесення постанови та її перегляд у зв'язку з оскарженням [21].

Згідно ч. 1 ст. 497 МК України у провадженні у справах про порушення митних правил беруть участь: особи, які притягуються до адміністративної відповідальності за порушення митних правил; власники товарів, транспортних засобів, які є безпосередніми предметами порушення митних правил (заінтересовані особи); представники осіб, які притягуються до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, та заінтересованих осіб (законні представники, представники, які діють на підставі довіреності, доручення); захисники; представники митних органів; свідки; експерти; перекладачі; поняті; правовласники [21]. У ч. 1 ст. 498 МК України встановлено, що особи, які притягуються до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, та власники товарів, транспортних засобів, які є безпосередніми предметами порушення митних правил (заінтересовані особи), під час розгляду справи про порушення митних правил у митному органі або суді мають право користуватися юридичною допомогою захисника [21].

Відповідно до ст. 500 МК України захисником є особа, яка в порядку, встановленому законом, уповноважена здійснювати захист прав і законних інтересів особи, яка притягується до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, а у разі необхідності – свідка та надавати їм необхідну

юридичну допомогу [21]. Як захисники допускаються адвокати, які згідно із законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи [21]. Повноваження адвоката як захисника на участь у справі підтверджується документами, що посвідчують повноваження адвоката на надання правової допомоги, відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [21]. Як захисник свідка, запрошений ним для надання правової допомоги під час опитування чи проведення інших процесуальних дій за участю свідка, також допускається адвокат. Адвокат як захисник допускається до участі у справі на будь-якій стадії провадження [21].

Слід зазначити, що згідно ч. 2 ст. 500 МК України до захисників у справах про порушення митних правил віднесено не тільки адвокатів, а й інших фахівців у галузі права, які згідно із законом мають право на надання правничої допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи, а також близькі родичі особи, яка притягується до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, свідки, їх опікуни або піклувальники [21].

З цього приводу у наукових дослідженнях слушно звертається увага на те, що «запроваджений в МК України термін «захисник» жодним чином не може бути ототожнений з термінами «адвокат» чи «фахівець у галузі права», оскільки є більш широким та охоплює кожне з них [116, с. 147-148]. Застосування поняття «захисник» в МК України є істотним недоліком правотворчої техніки. А оскільки непродумане і некоректне застосування юридичних термінів може призвести лише до плутанини, його слід замінити, запозичивши з КУпАП відповідне формулювання про участь адвоката в провадженні» [119, с. 97].

Отже, «згідно положень МК України адвокат може бути учасником провадження у справі про порушення митних правил як захисник, здійснюючи захист прав і законних інтересів особи, яка притягується до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, а також надаючи професійну правничу допомогу свідку під час проведення процесуальних дій» [112, с. 127].

Водночас необхідно зазначити, що відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» захист – це вид адвокатської діяльності, що

полягає в забезпеченні захисту прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення [64]. Враховуючи визначення сутності захисту як виду адвокатської діяльності, яке наведене в ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», доходимо до висновку, що захист здійснюється виключно стосовно тих осіб, які притягуються до кримінальної чи адміністративної відповідальності. Тому з положеннями МК України щодо участі адвоката в якості захисника свідка у справах про порушення митних правил не можна погодитися. Захист у справах про порушення митних правил має здійснюватися виключно щодо тих осіб, які притягуються до адміністративної відповідальності [112, с. 127].

Згідно ч. 1 ст. 19 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» надання правничої допомоги свідку є окремим видом адвокатської діяльності [64]. Відповідно до ст. 504 МК України свідком може бути будь-яка особа, якщо є підстави вважати, що їй відомі обставини, що підлягають встановленню у справі про порушення митних правил. За викликом органу, посадова особа якого здійснює провадження у справі про порушення митних правил, свідок зобов'язаний з'явитися у призначений час до цього органу і дати детальні та правдиві пояснення, повідомити все відоме йому у справі та відповісти на поставлені запитання [21]. «Виходячи з цих законодавчих положень правнича допомога свідку не може вважатися захистом від переслідування, доки особа не переслідується, та не є представництвом, адже цей інститут має специфічні риси, які у цьому випадку не притаманні змісту діяльності адвоката. Сутність діяльності адвоката з надання правничої допомоги свідку відповідає такому виду адвокатської діяльності як надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, правовий супровід» [66, с. 207].

Варто також звернути увагу на те, що згідно ч. 1 ст. 499 МК України представниками осіб, які притягуються до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, а також власників товарів, транспортних засобів, які є безпосередніми предметами порушення митних правил (заінтересованих осіб), можуть бути адвокати [21]. З цього приводу Н.М. Бакаянова слушно відмічає, що «правове регулювання надання правничої допомоги у провадженні у справах про порушення митних правил не можна визнати вдалим ще й тому, що МК України фактично передбачає можливість адвоката надавати правничу допомогу особі, яка притягується до адміністративної відповідальності, у виді представництва (ст. 499 МК України). Цим остаточно спотворені функціональні основи адвокатури у провадженні у справах про порушення митних правил, внесена плутанина у визначення тих видів адвокатської діяльності, які здійснює адвокат при наданні правничої допомоги» [66, с. 207-208].

Документами, що посвідчують повноваження адвоката на надання правничої допомоги у справах про порушення митних правил, можуть бути: 1) договір про надання правничої допомоги; 2) довіреність; 3) ордер; 4) доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правничої допомоги [64]. Згідно ч. 6 ст. 500 МК України адвокат як захисник під час участі у справі користується усіма правами, зазначеними у ст. 498 МК України, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо особою, яка притягується до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, і не може бути доручена захиснику [21]. До прав адвоката як захисника під час розгляду справи про порушення митних правил у митному органі або суді, передбачених ч. 1 ст. 498 МК України, можна віднести такі: знайомитися з матеріалами справи, робити з них витяги, одержувати копії рішень, постанов та інших документів, що є у справі, бути присутніми під час розгляду справи у митному органі та брати участь у судових засіданнях, подавати докази, брати участь у їх дослідженні, заявляти клопотання та відводи, подавати свої доводи, міркування та заперечення, оскаржувати постанови митного органу, суду (судді) [21].

Складовими елементами будь-якого провадження є його процесуальні стадії. «Процесуальна стадія – це відносно уособлена, відділена часом і логічно пов'язана сукупність процесуальних етапів, спрямованих на досягнення певної мети та розв'язання відповідних завдань конкретного адміністративного провадження, що характеризується колом суб'єктів і закріплюється в процесуальних актах. Тобто кожна стадія складається з конкретних процесуальних етапів, виконання яких забезпечує досягнення загальної мети як окремої стадії, так і провадження в цілому» [116, с. 44-45].

Характерними ознаками процесуальних дій у справах про порушення митних правил є такі: переважно мають процесуальну регламентацію; забезпечують дотримання прав і законних інтересів учасників процесу; проводяться на всіх стадіях провадження у справах про порушення митних правил, деякі з них можуть передувати провадженню; мета процесуальних дій на кожній стадії провадження різна; деякі процесуальні дії можуть застосовуватись на різних стадіях провадження; обов'язкова фіксація у відповідному документі (протоколі, акті, ухвалі, постанові тощо) [118, с. 34].

Ще одним елементом провадження у справах про порушення митних правил та складовою частиною стадії є процесуальний етап – комплекс процесуальних дій, спрямованих на вирішення завдань стадії провадження у справах про порушення митних правил. «Основними критеріями, за якими можна відрізнити стадію від етапу, є їх мета й особливості зв'язку між собою. Мета стадії носить проміжний характер, спрямована на створення умов для досягнення кінцевої мети провадження, а також дає достатні підстави для переходу до наступної стадії. Водночас між етапами в рамках однієї стадії такого тісного зв'язку немає, а їх виконання сприяє досягненню мети конкретної стадії провадження. Також правозастосовчому органу надаються певні повноваження щодо вибору окремих етапів і визначення їх послідовності, що недопустимо для стадій вказаного провадження» [116, с. 45].

У адміністративно-правовій літературі провадження у справах про адміністративні правопорушення класифікуються на чотири стадії: порушення

справи про адміністративне правопорушення; розгляд справи про адміністративне правопорушення та прийняття рішення; оскарження і опротестування постанови по справі про адміністративне правопорушення; виконання рішення, застосування адміністративного стягнення [120, с. 519]. Чотири стадії провадження у справах про порушення митних правил виокремлюється і у митно-правовій літературі: порушення справи про порушення митних правил, розгляд справи і винесення рішення у справі, оскарження або опротестування постанови у справі, виконання рішення у справі [121, с. 601-602; 113, с. 92].

С.А. Дуженко виділяє такі стадії та етапи провадження у справах про порушення митних правил: «1) стадія порушення справи, до якої входять такі етапи: виявлення посадовими особами органу, які здійснюють провадження порушення митних правил; складання протоколу про порушення митних правил; здійснення інших процесуальних дій (застосування заходів забезпечення провадження по справі); направлення протоколу про порушення митних правил та інших матеріалів по підвідомчості; 2) стадія вирішення справи, до якої входять такі етапи: підготовка справи до розгляду; розгляд справи по суті; прийняття рішення по справі (винесення постанови); 3) стадія оскарження постанови та її перегляду, до якої входять такі етапи: оскарження постанови; перегляд справи за скаргою; прийняття рішення по скарзі (винесення постанови); перегляд постанови у порядку контролю; 4) стадія виконання постанови: звернення рішення до виконання; добровільне виконання рішення; примусове виконання рішення» [116, с. 52].

Крім цього, С.А. Дуженко виокремлює підстави припинення провадження у справах про порушення митних правил на кожній з чотирьох стадій: «стадія порушення справи – укладення мирової угоди; стадія вирішення справи – винесення постанови про закриття провадження у справі; стадія оскарження постанови та її перегляду – прийняття рішення про скасування постанови та закриття справи; стадія виконання постанови – виконання накладеного адміністративного стягнення» [116, с. 52].

Таким чином, на нашу думку, у провадженні у справі про порушення митних правил можна виокремити такі стадії: 1) вирішення питання про початок провадження у справі про порушення митних правил; 2) розгляд і винесення рішення у справі про порушення митних правил; 3) перегляд рішення у справі про порушення митних правил; 4) виконання прийнятого рішення у справі про порушення митних правил [112, с. 129].

На першій стадії провадження у справі про порушення митних правил адвокат як захисник участі не приймає, оскільки протокол про порушення митних правил складається без присутності адвоката як захисника, а останній допускається у провадження у справах про порушення митних правил лише після складання протоколу про порушення митних правил. Відповідно, особа, яка притягується до адміністративної відповідальності, позбавлена права на захист та отримання необхідної правничої допомоги, а адвокат немає можливості реалізувати процесуальні права під час першої стадії провадження у справі про порушення митних правил.

Відповідно до ч. 1 ст. 491 МК України підставами для порушення справи про порушення митних правил є: 1) безпосереднє виявлення посадовими особами митного органу порушення митних правил; 2) офіційні письмові повідомлення про вчинення особою порушення митних правил, отримані від правоохоронних органів, а також органів, що проводять заходи офіційного контролю; 3) офіційні письмові повідомлення про вчинення порушення митних правил, отримані від митних та правоохоронних органів іноземних держав, а також від міжнародних організацій [21]. Справа про порушення митних правил розглядається за місцезнаходженням митного органу, посадові особи якого здійснювали провадження у цій справі [21]. Справа про порушення митних правил розглядається у п'ятнадцятиденний строк з дня отримання посадовою особою митного органу або судом (суддею) матеріалів, необхідних для вирішення справи [21].

Головною стадією провадження у справі про порушення митних правил є розгляд і винесення рішення у справі про порушення митних правил. На цій стадії

провадження у справі про порушення митних правил особа, яка притягується до адміністративної відповідальності, отримує право користуватися правничою допомогою адвоката, а адвокат як захисник може знайомитися з матеріалами справи про порушення митних правил, робити з неї витяги, бути присутнім під час розгляду справи про порушення митних правил у митному органі, подавати докази, брати участь у їх дослідженні, заявляти клопотання, оскаржувати рішення митного органу тощо.

Згідно ч. 1 ст. 489 МК України посадова особа при розгляді справи про порушення митних правил зобов'язана з'ясувати: чи було вчинено адміністративне правопорушення, чи винна дана особа в його вчиненні, чи підлягає вона адміністративній відповідальності, чи є обставини, що пом'якшують та/або обтяжують відповідальність, чи є підстави для звільнення особи, що вчинила правопорушення, від адміністративної відповідальності, а також з'ясувати інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи [21]. У ч. 1 ст. 495 МК України встановлено, що доказами у справі про порушення митних правил є будь-які фактичні дані, на основі яких у визначеному законом порядку встановлюються наявність або відсутність порушення митних правил, винність особи у його вчиненні та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. Такі дані встановлюються: 1) протоколом про порушення митних правил, протоколами процесуальних дій, додатками до зазначених протоколів; 2) поясненнями свідків; 3) поясненнями особи, яка притягується до відповідальності; 4) висновком експерта, висновком правовласника про наявність або відсутність порушення прав інтелектуальної власності; 5) іншими документами (належним чином завіреними їх копіями або витягами з них) та інформацією, у тому числі тими, що перебувають в електронному вигляді, а також товарами - безпосередніми предметами порушення митних правил, товарами із спеціально виготовленими сховищами (тайниками), що використовувалися для приховування безпосередніх предметів порушення митних правил від митного контролю, транспортними засобами, що

використовувалися для переміщення безпосередніх предметів порушення митних правил через митний кордон України [21].

Отримання доказів, необхідних для правильного вирішення справи про порушення митних правил, здійснюється під час проведення процесуальних дій, до яких належать: 1) складення протоколу про порушення митних правил; 2) опитування осіб, які притягаються до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, свідків, інших осіб; 3) витребування документів, необхідних для провадження у справі про порушення митних правил, або належним чином завірених їх копій чи витягів з них; 4) тимчасове вилучення товарів, транспортних засобів та документів на них; 5) митне обстеження; 6) пред'явлення товарів, транспортних засобів і документів для впізнання; 7) експертиза; 8) взяття проб та зразків для проведення дослідження (аналізу, експертизи) [21].

Відповідно до ст. 526 МК України справа про порушення митних правил розглядається в присутності особи, яка притягується до адміністративної відповідальності за це правопорушення, та/або її представника. Про час та місце розгляду справи про порушення митних правил митним органом цей орган інформує особу, яка притягується до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, поштовим відправленням з повідомленням про вручення, якщо це не було зроблено під час вручення зазначеній особі копії протоколу про порушення митних правил. У разі розгляду справи про порушення митних правил у суді про час та місце розгляду справи суд (суддя) повідомляє особу, яка притягується до адміністративної відповідальності за це правопорушення, а також відповідний митний орган. Справа про порушення митних правил може бути розглянута за відсутності особи, яка притягується до адміністративної відповідальності за це правопорушення, лише у випадках, якщо є дані про своєчасне її сповіщення про місце і час розгляду справи і якщо від неї не надійшло клопотання про перенесення розгляду справи [21]. Згідно ст. 527 МК України у справі про порушення митних правил митний орган або суд (суддя), що розглядає справу, виносить одну з таких постанов: 1) про проведення додаткової

перевірки; 2) про накладення адміністративного стягнення; 3) про закриття провадження у справі [21].

Стадія перегляду рішення у справі про порушення митних правил є факультативною (необов'язковою) і може бути у разі оскарження рішення у справі про порушення митних правил. Роль адвоката як захисника на цій стадії є визначальною, оскільки адвокат за допомогою правових засобів може домогтися скасування постанови про накладення адміністративного стягнення у справі про порушення митних правил, якщо таке рішення не відповідає вимогам закону або якщо особа, яка притягується до адміністративної відповідальності, є невинною у вчиненні порушення митних правил, та винесення постанови про закриття провадження у справі про порушення митних правил.

Згідно ст. 529 МК України постанова митниці у справі про порушення митних правил може бути оскаржена до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, або до місцевого загального суду як адміністративного суду в порядку, передбаченому Кодексом адміністративного судочинства України. Якщо постанова митниці одночасно оскаржується до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, та до суду і суд приймає адміністративний позов до розгляду, розгляд скарги центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, припиняється. Постанова центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, у справі про порушення митних правил, а також його постанова по скарзі на постанову митниці у такій справі можуть бути оскаржені до місцевого загального суду як адміністративного суду в порядку, передбаченому Кодексом адміністративного судочинства України. Постанова суду (судді) у справі про порушення митних правил може бути оскаржена особою, стосовно якої вона винесена, представником такої особи або митним органом, який здійснював провадження у цій справі [21].

Відповідно до ст. 530 МК України законність та обґрунтованість постанови митниці у справі про порушення митних правил можуть бути перевірені судом або центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну митну

політику, а постанови центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, - судом у зв'язку з поданням адміністративного позову або в порядку контролю. За результатами перевірки центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, що проводив перевірку, приймає одне з таких рішень: 1) про залишення постанови без змін, а скарги - без задоволення; 2) про скасування постанови і надіслання справи на новий розгляд; 3) про скасування постанови та закриття справи; 4) про зміну виду адміністративного стягнення в межах відповідальності, передбаченої за відповідне порушення митних правил, з тим, однак, щоб це стягнення не було посилено. Копія рішення по скарзі на постанову у справі про порушення митних правил протягом трьох днів з дня його винесення надсилається центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, особі, стосовно якої винесено постанову, поштовим відправленням з повідомленням про вручення. У разі скасування постанови у справі про порушення митних правил суми штрафів повертаються особам, які притягалися до адміністративної відповідальності за це правопорушення з державного бюджету органами, що здійснюють казначейське обслуговування бюджетних коштів, за поданням відповідних митних органів [21].

Згідно ст. 531 МК України підставами для скасування постанови про накладення адміністративного стягнення за порушення митних правил або про припинення провадження у справі про порушення митних правил є: 1) відсутність у діях особи, яка притягується до відповідальності, ознак порушення митних правил; 2) необ'єктивність або неповнота провадження у справі або необ'єктивність її розгляду; 3) невідповідність викладених у постанові висновків фактичним обставинам справи; 4) винесення постанови неправомочною особою, безпідставне недопущення до участі в розгляді справи особи, притягнутої до відповідальності, або її представника, а також інше обмеження прав учасників провадження у справі про порушення митних правил та її розгляду; 5) неправильна або неповна кваліфікація вчиненого правопорушення; 6) накладення стягнення, не передбаченого МК України. Підставами для

скасування чи зміни постанови про накладення адміністративного стягнення за порушення митних правил або про припинення провадження у справі про порушення митних правил можуть бути визнані й інші визначені законами обставини [21]. Відповідно до ч. 1 ст. 533 МК України подання скарги (адміністративного позову) зупиняє виконання постанови у справі про порушення митних правил до закінчення розгляду скарги (адміністративного позову) [21].

Постанова судді у справах про порушення митних правил набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги. Постанова судді у справі про порушення митних правил може бути оскаржена протягом десяти днів з дня винесення постанови. Апеляційна скарга, подана після закінчення цього строку, повертається апеляційним судом особі, яка її подала, якщо вона не заявляє клопотання про поновлення цього строку, а також якщо у поновленні строку відмовлено. Апеляційна скарга подається до відповідного апеляційного суду через місцевий суд, який виніс постанову. Місцевий суд протягом трьох днів надсилає апеляційну скаргу разом із справою у відповідний апеляційний суд [76].

Апеляційний перегляд здійснюється суддею апеляційного суду протягом двадцяти днів з дня надходження справи до суду. Апеляційний суд повідомляє про дату, час і місце судового засідання особу, яка подала скаргу, інших осіб, які беруть участь у провадженні у справі про порушення митних правил, не пізніше ніж за три дні до початку судового засідання. Неявка в судове засідання особи, яка подала скаргу, інших осіб, які беруть участь у провадженні у справі про порушення митних правил, не перешкоджає розгляду справи, крім випадків, коли є поважні причини неявки або в суду відсутня інформація про належне повідомлення цих осіб. Апеляційний суд переглядає справу в межах апеляційної скарги. Суд апеляційної інстанції не обмежений доводами апеляційної скарги, якщо під час розгляду справи буде встановлено неправильне застосування норм матеріального права або порушення норм процесуального права. Апеляційний суд може дослідити нові докази, які не досліджувалися раніше, якщо визнає обґрунтованим ненадання їх до місцевого суду або необґрунтованим відхилення їх місцевим судом. За наслідками розгляду апеляційної скарги суд апеляційної

інстанції має право: 1) залишити апеляційну скаргу без задоволення, а постанову без змін; 2) скасувати постанову та закрити провадження у справі; 3) скасувати постанову та прийняти нову постанову; 4) змінити постанову. Постанова апеляційного суду набирає законної сили негайно після її винесення, є остаточною й оскарженню не підлягає. Після закінчення апеляційного провадження справа не пізніше ніж у п'ятиденний строк направляється до місцевого суду, який її розглядав [76].

Останньою стадією провадження у справі про порушення митних правил є виконання прийнятого рішення у справі про порушення митних правил. Постанова митного органу про накладення адміністративного стягнення за порушення митних правил підлягає виконанню після закінчення строку оскарження. Митний орган, який виніс постанову про накладення адміністративного стягнення за порушення митних правил, виконує її самостійно або через державного виконавця. У разі винесення митним органом кількох постанов про накладення адміністративних стягнень за порушення митних правил щодо однієї особи кожна постанова виконується окремо. Не підлягає виконанню постанова митного органу про накладення адміністративного стягнення за порушення митних правил, якщо її не було звернуто до виконання протягом трьох місяців з дня винесення. Не підлягає виконанню постанова митного органу про накладення адміністративного стягнення за порушення митних правил, якщо її не було звернуто до виконання протягом трьох місяців з дня винесення. Штраф повинен бути сплачений особою, яка вчинила порушення митних правил, не пізніше 15 днів з дня вручення або надіслання їй копії постанови митного органу про накладення штрафу, а в разі оскарження постанови - не пізніше 15 днів з дня залишення скарги (адміністративного позову) без задоволення. Сума штрафу вноситься особою, яка вчинила порушення митних правил, до державного бюджету у порядку, встановленому законодавством України. У разі якщо штраф не буде сплачено у строки постанова митного органу або суду (судді) надсилається для примусового виконання до відділу державної виконавчої служби за місцем проживання або роботи порушника або за місцезнаходженням

його майна. Постанова митного органу або суду (судді), по якій стягнення штрафу проведено повністю, з відміткою про виконання повертається до митного органу або до суду, що виніс постанову. Постанова суду (судді) про накладення адміністративного стягнення за порушення митних правил у частині конфіскації виконується державним виконавцем в установленому законом порядку [21].

На цій стадії адвокат як захисник має право знайомитися з матеріалами виконавчого провадження, робити з них виписки, знімати копії, подавати додаткові матеріали, заявляти клопотання, брати участь у провадженні виконавчих дій, давати усні і письмові пояснення в процесі виконавчих дій, висловлювати свої доводи, міркування з усіх питань, що виникають під час провадження по виконанню постанови про накладення адміністративних стягнень, заперечувати проти клопотань, доводів та міркувань інших учасників виконавчого провадження, заявляти відводи у випадках, передбачених законом, оскаржувати дії (бездіяльність) особи, яка виконує постанову про накладення адміністративного стягнення тощо.

Таким чином, правове регулювання інституту правничої допомоги у справах про порушення митних правил залишається недостатньо визначеним. Ключовою є проблема суб'єктного складу осіб, уповноважених надавати правничу допомогу [122, с. 261]. Адвокат як захисник у сфері митної справи є самостійним, незалежним учасником провадження у справі про порушення митних правил, який надає професійну правничу допомогу особі щодо якої здійснюється провадження у справі про порушення митних правил шляхом захисту її прав, свобод та законних інтересів. Правове регулювання надання адвокатом правничої допомоги у провадженні у справі про порушення митних правил характеризується неоднозначним законодавчим формулюванням. Відповідно до положень МК України адвокат може бути учасником провадження у справі про порушення митних правил як захисник, здійснюючи захист прав і законних інтересів особи, яка притягується до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, а також надаючи професійну правничу допомогу свідку під час проведення процесуальних дій. Водночас відповідно до ЗУ «Про адвокатуру та

адвокатську діяльність» захист здійснюється стосовно особи, яка притягується до адміністративної відповідальності, а надання правничої допомоги свідку є окремим видом адвокатської діяльності. Не зрозумілим також є те, що МК України передбачає можливість адвоката надавати правничу допомогу особі, яка притягується до адміністративної відповідальності, у виді представництва. У зв'язку з цим правовий статус адвоката як захисника у сфері митної справи потребує вдосконалення шляхом внесення відповідних змін до МК України.

2.3. Професійне представництво адвоката у сфері митної справи

Найбільш поширеним видом професійної правничої допомоги в галузі митного регулювання є представництво інтересів фізичних і юридичних осіб. Тому з'ясування особливостей професійного представництва адвоката у сфері митної справи має важливе наукове та практичне значення [123, с. 451].

Відповідно до ст. 1 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» представництво – це вид адвокатської діяльності, що полягає в забезпеченні реалізації прав і обов'язків клієнта в цивільному, господарському, адміністративному та конституційному судочинстві, в інших державних органах, перед фізичними та юридичними особами, прав і обов'язків потерпілого під час розгляду справ про адміністративні правопорушення, а також прав і обов'язків потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача у кримінальному провадженні [64]. Законодавче розуміння представництва як виду правничої допомоги адвоката акцентує увагу на двох видах представництва, які впливають із ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»: судове та позасудове [124, с. 168].

Основною передумовою для виникнення правовідносин за участю адвоката, як представника, є вольова юридична дія адвоката, його активна процесуальна

діяльність, яка одночасно визначає зміст правовідносин [125, с. 192]. У юридичній літературі під правовим представництвом розуміється «здійснення суб'єктом надання правничої допомоги дій з набуття та реалізації прав та обов'язків суб'єкта отримання такої допомоги, спрямоване на подолання проблемної правової ситуації. При здійсненні правового представництва суб'єкт надання допомоги може діяти як від імені суб'єкта отримання, так і від свого імені в інтересах суб'єкта отримання» [93, с. 87].

Інститут представництва характеризується такими ознаками: «1) представник завжди виступає від імені та в інтересах особи, яку він представляє; 2) представник є юридично заінтересованою у результатах розгляду справи особою (як правило, особою, яка бере участь у справі); 3) виходячи з того, що він є заінтересованою у розгляді справи особою, він має як загальні права та обов'язки таких заінтересованих осіб, так і ті, що характеризують його спеціальний процесуально-правовий статус; 4) особа, яку представляє представник, залишається учасником процесу зі всіма належними їй загальними і спеціальними процесуальними правами та обов'язками, як у випадку, коли вона безпосередньо бере участь у судових засіданнях чи при вчиненні процесуальних дій, так і тоді, коли вона такої участі не бере; 5) процесуальні дії представника породжують правові наслідки для особи, яку він представляє, за умови, що представник діє у межах наданих йому цією особою або законом повноважень» [66, с. 213-214].

У сфері митної справи представником можуть бути адвокат та інші особи, які на підставі закону або довіреності здійснюють представництво. Враховуючи те, що адвокат на відміну від інших осіб здійснює представництво на професійному рівні, доцільно представництво як вид адвокатської діяльності визначити як професійне представництво. Особливостями професійного представництва як виду адвокатської діяльності є: «наявність в адвоката повної вищої юридичної освіти за другим (магістерським) рівнем вищої юридичної освіти та здобуття права на заняття адвокатською діяльністю [126, с. 59-61]. Професіоналізм як засада діяльності адвоката виступає важливою й своєрідною гарантією

сумлінного виконання останнім покладених на нього функцій, якій властиві такі ознаки: 1) наявність у особи, що надає професійну правничу допомогу, правового статусу адвоката, що відображає місце останнього у правовому полі праввідносин; 2) глибока юридична обізнаність адвоката у питаннях застосування норм законодавства України з питань митної справи та процесуального законодавства; 3) здатність до сумлінного виконання адвокатом покладених на нього обов'язків під час надання професійної правничої допомоги у виді представництва у сфері митної справи; 4) достатнє для надання професійної правничої допомоги володіння інструментарієм правозастосування законодавства України з питань митної та процесуального законодавства, що є необхідним для ефективності й результативності діяльності адвоката як представника у сфері митної справи» [126, с. 70-72].

У зв'язку з цим представництво інших осіб, яке здійснюється на підставі закону або довіреності, є непрофесійним представництвом, що надається особою, яка не має правового статусу адвоката [126, с. 80]. При цьому, зауважимо, що «не завжди у випадках коли представництво не носить професійного характеру, то воно є непрофесійним. Висловлене пояснюється тим, що представництво непрофесійне не завжди тягне за собою неякісне надання правничої допомоги. У цьому контексті слід наводити приклад, коли особа, яка не отримала вищої юридичної освіти, а має іншу освіту, належним чином здійснює представництво, наслідком якої може бути якісна правнича допомога» [126, с. 58].

Професійне представництво адвоката у сфері митної справи здійснюється на підставі договору про надання правничої допомоги, а документами, що посвідчують його повноваження на надання правничої допомоги, можуть бути: договір про надання правничої допомоги; довіреність; ордер; доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правничої допомоги [64]. Здійснюючи професійне представництво у сфері митної справи «адвокат виступає від імені та в інтересах особи, яку він представляє; є юридично заінтересованою у результатах розгляду справи особою; має як загальні права та обов'язки заінтересованих осіб, так і ті, що характеризують його спеціальний

процесуально-правовий статус; здійснює процесуальні дії, які породжують правові наслідки для особи, яку він представляє, за умови, що представник діє у межах наданих йому цією особою або законом повноважень» [66, с. 213-214].

У сфері митної справи адвокат здійснює професійне представництво в митних органах та судах. Згідно ч. 1 ст. 24 МК України будь-яка особа має право оскаржити рішення, дії або бездіяльність митних органів до митного органу вищого рівня або до суду, якщо вважає, що такими рішеннями, діями або бездіяльністю порушено її права, свободи чи інтереси, створено перешкоди для їх реалізації або на неї незаконно покладено будь-які обов'язки [21].

В митних органах професійне представництво адвоката пов'язане з рішеннями, які приймаються уповноваженим суб'єктом владних повноважень у митній сфері. У ст. 19 МК України встановлено, що митні органи приймають рішення: за заявою підприємства; під час виконання митних формальностей; у справах про порушення митних правил; під час розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність митних органів; в інших випадках, передбачених законодавством України з питань митної справи (наприклад, податкове повідомлення-рішення) [21].

Рішення митних органів за заявою підприємства, під час виконання митних формальностей, під час розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність митних органів можуть бути оскаржені до митного органу вищого рівня шляхом подання скарги. Згідно ч. 2 ст. 26 МК України скарга може бути подана особою, яка її подає, або уповноваженою нею особою. У разі якщо скарга підписується уповноваженою особою, до неї долучається оригінал або належним чином завірена копія документа, що засвідчує повноваження такої уповноваженої особи [21]. Під час розгляду скарги адвокат має право: брати участь у розгляді скарги, у тому числі в режимі відеоконференції; подавати заяви, надавати пояснення, наводити свої доводи з питань, що виникають під час розгляду скарги, і заперечення проти заяв та доводів інших осіб; надавати додаткові документи та/або інформацію або наполягати на їх запиті митним органом, який розглядає скаргу; до прийняття рішення за результатами розгляду скарги відкликати її

шляхом направлення письмової заяви до митного органу, який розглядає скаргу; отримувати інформацію про розгляд скарги та одержувати рішення за результатами розгляду скарги; висловлювати усно або письмово вимогу щодо забезпечення конфіденційності та нерозголошення певних відомостей під час розгляду скарги; вимагати відшкодування збитків, якщо вони завдані внаслідок порушення встановленого порядку розгляду скарг; користуватися іншими правами, визначеними законодавством [21].

До оскарження рішень митних органів, порядок оскарження яких визначено МК України, можна віднести: рішення митного органу щодо коригування митної вартості (п. 4 ч. 3 ст. 52 МК України); рішення про відмову в митному оформленні (ч. 2 ст. 256 МК України); рішення щодо застосування окремих положень законодавства України з питань митної справи (ч. 1, 2 ст. 23 МК України); рішення на підставі застосування системи управління ризиками (Глава 52 МК України); рішення щодо класифікації товарів для митних цілей (ст. 69 МК України) [52, с. 86; 53, с. 84-85]. В порядку, визначеному главою 4 МК України, може бути оскаржена до органу вищого рівня також консультація з питань практичного застосування окремих норм законодавства України з питань митної справи як правовий акт індивідуальної дії, якщо вона, на думку заінтересованої особи, суперечить нормам відповідного акта законодавства [21].

Натомість оскарження податкових повідомлень-рішень митних органів здійснюється у порядку, встановленому ПК України (ч. 5 ст. 24 МК України) [21]. Відповідно до ч. 13 ст. 354 МК України доводи стосовно незгоди з рішеннями митного органу щодо правильності визначення заявлених у митних деклараціях кодів товарів згідно з Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності, їх митної вартості й країни походження, підстав для звільнення від оподаткування викладаються підприємством під час апеляційного оскарження податкових повідомлень-рішень про визначення суми грошового зобов'язання, винесених за результатами документальної перевірки, у порядку, передбаченому ст. 56 ПК України [21]. Податкове повідомлення-рішення – це письмове повідомлення контролюючого органу (рішення) про обов'язок платника податків

сплатити суму грошового зобов'язання, визначену контролюючим органом у випадках, передбачених ПК України та іншими законодавчими актами, контроль за виконанням яких покладено на контролюючі органи, або внести відповідні зміни до податкової звітності [22]. Грошове зобов'язання платника податків – це сума коштів, яку платник податків повинен сплатити до відповідного бюджету або на єдиний рахунок як податкове зобов'язання та/або інше зобов'язання, контроль за сплатою якого покладено на контролюючі органи, та/або штрафну (фінансову) санкцію, що справляється з платника податків у зв'язку з порушенням ним вимог податкового законодавства та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, а також санкції за порушення законодавства у сфері зовнішньоекономічної діяльності та пеня [22].

Відносини, пов'язані із справлянням митних платежів, регулюються МК України, ПК України та іншими законами України з питань оподаткування [21]. Митні платежі – це податки, що відповідно до ПК України або митного законодавства справляються під час переміщення або у зв'язку з переміщенням товарів через митний кордон України та контроль за справлянням яких покладено на контролюючі органи [22]. Обов'язок із сплати митних платежів виникає: 1) у разі ввезення товарів на митну територію України – з моменту фактичного ввезення цих товарів на митну територію України; 2) при незаконному переміщенні товарів, що перебувають на території вільної митної зони або на митному складі, – з моменту такого переміщення товарів; 3) у разі вивезення товарів з митної території України: а) при оформленні товарів відповідно до митного режиму експорту – з моменту прийняття митним органом митної декларації; б) при вивезенні товарів за межі митної території України без оформлення митної декларації та при незаконному вивезенні товарів за межі митної території України – з моменту фактичного вивезення товарів за межі митної території України; в) при невиконанні умов, установлених щодо товарів, які вивозилися за межі митної території України із звільненням від оподаткування вивізним митом, – з моменту, коли ці товари прибули до іншого місця призначення, ніж те, у зв'язку з яким надавалося таке звільнення; 4) після

завершення митного оформлення товарів та їх випуску, якщо внаслідок перевірки митної декларації чи за результатами документальної перевірки митний орган самостійно визначає платнику податків додаткові податкові зобов'язання; 5) в інших випадках, встановлених ПК України [21]. Податковий обов'язок – це обов'язок платника податку обчислити, задекларувати та/або сплатити суму податку та збору в порядку і строки, визначені ПК України, законами з питань митної справи [22].

У разі якщо платник податків вважає, що контролюючий орган неправильно визначив суму грошового зобов'язання або прийняв будь-яке інше рішення, що суперечить законодавству або виходить за межі повноважень контролюючого органу, встановлених ПК України або іншими законами України, такий платник має право звернутися із скаргою про перегляд цього рішення до контролюючого органу вищого рівня. Скарга подається до контролюючого органу вищого рівня у письмовій формі протягом 10 робочих днів, що настають за днем отримання платником податків податкового повідомлення-рішення або іншого рішення контролюючого органу, що оскаржується [22].

Відповідно до Порядку оформлення і подання скарг платниками податків та іншими особами та їх розгляду контролюючими органами, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 21 жовтня 2015 року № 916, скарга може бути подана особисто платником податків, який її подає, або його представником. Якщо скарга подається представником платника податків, до неї долучається оригінал або належним чином завірена копія документа, який засвідчує повноваження такого представника відповідно до законодавства [87]. Під час розгляду скарги адвокат (представник платника податків) має право: брати участь у розгляді матеріалів скарги; під час розгляду матеріалів скарги висловлювати свою думку з питань, які виникають під час такого розгляду; надавати документи, пояснення, доводи, які стосуються предмета скарги; до прийняття рішення по скарзі відкликати її повністю або частково шляхом направлення заяви в письмовій або в електронній формах засобами електронного зв'язку до контролюючого органу, який її розглядає; отримувати інформацію про розгляд скарги та

одержувати рішення за результатами розгляду скарги; ознайомлюватись із матеріалами перевірки та адміністративного оскарження в електронній та письмовій формі, робити з них копії, виписки за допомогою технічних засобів; здійснювати технічну фіксацію засідання з розгляду матеріалів скарги за допомогою фото-, кінозйомки, відео-, звукозапису; взаємодіяти з контролюючим органом у режимі відеоконференції з метою надання усних пояснень; заявляти клопотання, що стосуються предмета розгляду скарги, в тому числі про: участь та надання пояснень під час розгляду матеріалів скарги осіб, що проводили перевірку, приймали рішення (вчиняли дії) або брали участь у прийнятті оскаржуваного рішення; присутність під час розгляду матеріалів скарги за участю платника податків представників засобів масової інформації (якщо здійснюється відкритий розгляд матеріалів скарги). У скарзі адвокат як представник платника податків має право заявити про своє бажання бути присутнім особисто при розгляді скарги, у тому числі в режимі відеоконференції, а контролюючий орган зобов'язаний повідомити його про дату, час та місце / спосіб розгляду скарги не пізніше ніж за 5 календарних днів до дати розгляду такої скарги [87].

Найпоширенішим предметом оскарження є індивідуальні рішення митних органів щодо визначення (коригування) митної вартості товару, визначення коду товару за Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності, визначення країни походження товару, прийняття митними органами податкових повідомлень-рішень про донарахування податкових зобов'язань зі сплати митних платежів, повернення надмірно сплачених митних платежів [127, с. 147; 128, 129, 130, 131]. Згідно звітів Державної митної служби України про результати розгляду в адміністративному порядку скарг платників податків на податкові повідомлення-рішення митних органів оскарження таких рішень в досудовому порядку вирішуються на користь митних органів [132]. Отже, адвокату, здійснюючи професійне представництво у сфері митної справи під час оскарження індивідуальних рішень митних органів потрібно орієнтуватися у значному масиві норм митного, податкового та міжнародного законодавства.

Необхідно зазначити, що оскарження рішень, дій чи бездіяльності митних органів до митного органу вищого рівня шляхом подання відповідної скарги є правом підвладних суб'єктів митних відносин, а не їх обов'язком. Законодавством України з питань митної справи зобов'язаним особам надається право відразу оскаржити рішення, дії або бездіяльність митних органів до суду. Отже, адміністративний порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності митних органів не є обов'язковою досудовою процедурою, тому подання скарги до митного органу вищого рівня не виключає права на одночасне або наступне подання позовної заяви до суду [53, с. 74; 61, с. 21-22].

Професійне представництво адвоката у сфері митної справи в судовому порядку здійснюється в судах адміністративної юрисдикції. Адміністративне судочинство – це діяльність адміністративних судів щодо розгляду і вирішення адміністративних справ у порядку, встановленому КАС України [73]. Адміністративне судочинство як процесуальна діяльність пов'язується саме із «розглядом і вирішенням адміністративних справ, що вказує на процесуальну сторону правосуддя в адміністративних справах, характеризуючи таким чином сам його процес, спрямований на вирішення публічно-правового спору, а також захист прав та інтересів фізичних та юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень, якщо таке порушення мало місце» [133, с. 90]. Завданням адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень [73].

На відміну від інших видів юридичного процесу, які пов'язані із розглядом і вирішенням ідентичних за їх назвою та природою юридичних справ (наприклад, цивільний процес пов'язаний із розглядом і вирішенням справ, що виникають суто із цивільних правовідносин) «адміністративне судочинство не обмежується розглядом і вирішенням справ адміністративно-правового характеру, але й обслуговує деякі інші галузеві правовідносини, ліквідовуючи у них конфлікти. Зокрема, адміністративне судочинство обслуговує правовідносини фінансового,

податкового, митного, земельного і іншого характеру, але за обов'язкової умови – присутності у них суб'єкта владних повноважень, який здійснює у них свої владні управлінські функції» [134, с. 335].

У юридичній літературі до специфічних ознак адміністративного судочинства відносять такі: «1) у межах адміністративного судочинства розглядаються та вирішуються спори громадян, організацій з органами публічної влади; 2) основною функцією адміністративного судочинства є судовий контроль (суди перевіряють на відповідність закону рішення, акти, дії інших органів влади на відміну від цивільного та господарського процесу, де суперечки не пов'язані з діяльністю державних органів або органів місцевого самоврядування і не зачіпають публічних інтересів); 3) особливий суб'єктний склад – приватна особа і особа публічного права; 4) особливий процесуальний порядок, що дозволяє поєднати приватні та публічні інтереси при дотриманні основних правил і принципів здійснення правосуддя; 5) метою і основним призначенням адміністративного судочинства є захист прав, свобод і законних інтересів громадян і юридичних осіб від незаконних дій, рішень з боку органів публічної адміністрації (метою будь-якого виду правосуддя є захист порушених прав і свобод, однак тільки при здійсненні адміністративного судочинства у приватної особи (фізичної або юридичної) є можливість оскаржити законність рішень органів публічної влади)» [135, с. 32–33].

Відповідно до ст. 5 КАС України кожна особа має право в порядку, встановленому КАС України, звернутися до адміністративного суду, якщо вважає, що рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень порушені її права, свободи або законні інтереси, і просити про їх захист шляхом: 1) визнання протиправним та нечинним нормативно-правового акта чи окремих його положень; 2) визнання протиправним та скасування індивідуального акта чи окремих його положень; 3) визнання дій суб'єкта владних повноважень протиправними та зобов'язання утриматися від вчинення певних дій; 4) визнання бездіяльності суб'єкта владних повноважень протиправною та зобов'язання вчинити певні дії; 5) встановлення наявності чи відсутності компетенції

(повноважень) суб'єкта владних повноважень; б) прийняття судом одного з рішень, зазначених у пп. 1-4 ч. 1 ст. 5 КАС України та стягнення з відповідача - суб'єкта владних повноважень коштів на відшкодування шкоди, заподіяної його протиправними рішеннями, дією або бездіяльністю. До суду можуть звертатися в інтересах інших осіб органи та особи, яким законом надано таке право. Ніхто не може бути позбавлений права на участь у розгляді своєї справи у визначеному КАС України порядку [73]. Згідно ст. 16 КАС України учасники справи мають право користуватися правничою допомогою, а представництво в суді, як вид правничої допомоги, здійснюється виключно адвокатом (професійна правнича допомога), крім випадків, встановлених законом [73].

Відповідно до ч. 1 ст. 19 КАС України юрисдикція адміністративних судів поширюється на справи у публічно-правових спорах, зокрема спорах фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності [73]. Отже, оскарження рішень митних органів здійснюється в порядку, визначеному КАС України. Публічно-правовий спір у сфері митної справи як предмет юрисдикційної діяльності адміністративного суду має свої особливості: сферою його виникнення є митні правовідносини; особливим суб'єктом спору виступає суб'єкт владних повноважень; законодавчо визначено його предмет та підстави [59, с. 64].

Згідно Звіту щодо стану розгляду судами справ за участі митниць Державної митної служби України протягом 2025 року загальна кількість судових справ митниць, які знаходились на розгляді у судах всіх інстанцій, становила - 14 565 справ на суму 310 870 686 тис. грн, з яких розглянуто 6 733 справ на суму 304 544 295 тис. грн, з них: на користь митниць Державної митної служби України вирішено 666 справ на суму 301 742 006 тис. грн., на користь позивачів вирішено 6 067 справ на суму 2 802 289 тис. грн. [136]. Отже, у судовому порядку значна кількість оскаржень рішень митних органів вирішуються на користь позивачів.

У ч. 1 ст. 55 КАС України передбачено, що сторона, третя особа в адміністративній справі, а також особа, якій законом надано право звертатися до

суду в інтересах іншої особи, може брати участь у судовому процесі особисто (самопредставництво) та (або) через представника. Представником в суді може бути адвокат, який діє від імені свого клієнта. Повноваження адвоката як представника підтверджуються довіреністю або ордером, виданим відповідно до ЗУ «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» [73]. Отже, адвокат як представник набуває права звернення до адміністративного суду, реалізуючи його від імені особи, законні права та інтереси якої він представляє в адміністративному судовому процесі. При цьому участь представника у судовій справі не обмежує особу, яку він представляє, у праві особисто брати участь у процесі [97, с. 634; 99, с. 43-44].

Згідно ч. 1 ст. 60 КАС України адвокат як представник, який має повноваження на ведення справи в суді, здійснює від імені особи, яку він представляє, її процесуальні права та обов'язки [10]. Основні права та обов'язки адвоката в адміністративному судочинстві визначені у ст. ст. 44, 47 КАС України.

Права адвоката як представника в адміністративному судочинстві являють собою закріплені в чинному законодавстві та гарантовані державою суб'єктивні можливості, якими він (тобто адвокат) володіє і може скористатися як суб'єкт, що здійснює процесуальне представництво фізичних та (або) юридичних осіб у адміністративному судочинстві, а також надає їм іншу правову допомогу у зв'язку з їхньою участю в зазначеному процесі [97, с. 634; 137, с. 17].

Згідно КАС України адвокат в адміністративному судочинстві має право:

- 1) ознайомлюватися з матеріалами справи, робити з них витяги, копії, одержувати копії судових рішень;
- 2) подавати докази; брати участь у судових засіданнях, якщо інше не визначено законом; брати участь у дослідженні доказів; ставити питання іншим учасникам справи, а також свідкам, експертам, спеціалістам;
- 3) подавати заяви та клопотання, надавати пояснення суду, наводити свої доводи, міркування щодо питань, які виникають під час судового розгляду, і заперечення проти заяв, клопотань, доводів і міркувань інших осіб;
- 4) ознайомлюватися з протоколом судового засідання, записом фіксування судового засідання технічними засобами, робити з них копії, подавати письмові зауваження з

приводу їх неправильності чи неповноти; 5) оскаржувати судові рішення у визначених законом випадках; 6) користуватися іншими визначеними законом процесуальними правами; 7) на будь-якій стадії судового процесу відмовитися від позову; 8) збільшити або зменшити розмір позовних вимог шляхом подання письмової заяви до закінчення підготовчого засідання або не пізніше ніж за п'ять днів до першого судового засідання, якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження; 9) визнати позов повністю або частково, подати відзив на позовну заяву; 10) досягнути примирення, у тому числі шляхом медіації, на будь-якій стадії судового процесу, що є підставою для закриття провадження в адміністративній справі [73].

Обов'язки адвоката як представника в адміністративному судочинстві являють собою міру поведінки, що вимагається від нього процесуальним законодавством і є необхідною для: по-перше, забезпечення належної реалізації іншими учасниками процесу своїх процесуальних прав та повноважень; по-друге, забезпечення своєчасного, об'єктивного та всебічного розгляду справи; по-третє, забезпечення режиму законності під час адміністративного судочинства. В цілому обов'язки адвоката як учасника адміністративного процесу полягають у такому: 1) по відношенню до інших учасників справи: поважати честь та гідність, права та свободи інших учасників процесу; надавати коментарі, відповіді на адресовані їм запитання, що стосуються справи; 2) по відношенню до суду: поважно ставитися до суду; належним чином здійснювати свої повноваження, тобто в суворій відповідності до вимог закону та вказівок суду, наданих у межах його повноважень; всіляко сприяти справедливому, об'єктивному, неупередженому та своєчасному вирішенню справи [97, с. 635; 137, с. 17-18].

Відповідно до КАС України адвокат в адміністративному судочинстві зобов'язаний: 1) виявляти повагу до суду та до інших учасників судового процесу; 2) сприяти своєчасному, всебічному, повному та об'єктивному встановленню всіх обставин справи; 3) з'являтися в судові засідання за викликом суду, якщо їх явка визнана судом обов'язковою; 4) подавати наявні у них докази в порядку та строки, встановлені законом або судом, не приховувати докази;

5) надавати суду повні і достовірні пояснення з питань, які ставляться судом, а також учасниками справи в судовому засіданні; 6) виконувати процесуальні дії у встановлені законом або судом строки; 7) виконувати інші процесуальні обов'язки, визначені законом або судом [73].

Згідно КАС України передбачено такі стадії провадження у справах у сфері митної справи в адміністративному судочинстві: 1) відкриття провадження у справі; 2) підготовче провадження; 3) розгляд справи по суті ; 4) апеляційне провадження; 5) касаційне провадження; 6) перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами; 7) виконання судових рішень в адміністративних справах [73].

Відкриття провадження у справі у сфері митної справи включає такі етапи: пред'явлення позову; вивчення суддею позову; прийняття одного із процесуальних рішень про: залишення позовної заяви без руху, повернення позовної заяви, відмову у відкритті провадження, відкриття провадження в адміністративній справі.

Відкриття провадження у справі у сфері митної справи є першою стадією провадження, яка має характерні етапи та процесуальні дії. «Надання якісної професійної правничої допомоги адвокатом на стадії відкриття провадження у справі є головною передумовою для початку розгляду справи по суті та прийняття рішення у справі» [138, с. 96]. Пред'явлення позову є першим етапом відкриття провадження у справі. Тому подання позовної заяви до адміністративного суду є процесуальною підставою виникнення провадження у справі у сфері митної справи, а отже є юридичним фактом, який призводить до виникнення низки процесуальних дій. Подання позовної заяви до суду супроводжується сукупністю підготовчих дій адвоката: «адвокат повинен надати консультацію клієнту (позивачу); отримати інформацію щодо обставин справи; з'ясувати, чи вчинялись якісь дії позивачем щодо врегулювання спору з метою відновлення прав; дослідити ознаки рішення з метою встановлення його виду (індивідуальний чи нормативно-правовий акт), що зумовить формулювання способів судового захисту та предмет оскарження; обрати тактику ведення

справи» [138, с. 99]. На етапі пред'явлення позову адвокатом може бути подано (ст. 44 та ч. 5 ст. 161 КАС України): «1) клопотання (заяву) позивача про розгляд справи за правилами спрощеного позовного провадження; 2) клопотання (заяву) звільнення (відстрочення, розстрочення, зменшення) від сплати судового збору; 3) клопотання (заяви) про призначення експертизи; 4) клопотання (заяви) витребування доказів; 5) заяву про поновлення цього строку та докази поважності причин його пропуску у разі його пропуску; 6) клопотання (заяву) про розгляд справи за його відсутності; 7) заяву про забезпечення позову» [138, с. 104].

У разі розгляду справи за правилами загального позовного провадження буде проводитися стадія підготовчого провадження. Згідно ч. 2 ст. 173 КАС України завданням підготовчого провадження є: 1) остаточне визначення предмета спору та характеру спірних правовідносин, позовних вимог та складу учасників судового процесу; 2) з'ясування заперечень проти позовних вимог; 3) визначення обставин справи, які підлягають встановленню, та збирання відповідних доказів; 4) вирішення відводів; 5) визначення порядку розгляду справи; 6) вчинення інших дій з метою забезпечення правильного, своєчасного і безперешкодного розгляду справи по суті [73]. Підготовче провадження у справі в адміністративному судочинстві містить такі етапи: 1) відкриття провадження у справі; 2) проведення підготовчого засідання; 3) закриття підготовчого засідання [73]. Підготовче засідання проводиться судом з повідомленням учасників справи та виконанням процесуальних дій, передбачених ч. 2 ст. 180 КАС України. Підготовче провадження закінчується закриттям підготовчого засідання шляхом постановлення ухвали про: залишення позовної заяви без розгляду; закриття провадження у справі; закриття підготовчого провадження та призначення справи до судового розгляду по суті [73].

Адвокатом може змінити предмет або підставу позову, при цьому одночасна зміна підстав та предмету позову не допускається. Зміна предмету адміністративного позову можлива у такі способи: «1) заміна одних позовних вимог іншими; 2) доповнення позовних вимог новими; 3) вилучення деяких із позовних вимог; 4) пред'явлення цих вимог іншому відповідачу в межах спірних

правовідносин. Зміна підстав або предмету позову відноситься до спеціальних процесуальних прав позивача. Зазначене відображено у ч. 1 ст. 47 КАС України. Так, адвокат має право на будь-якій стадії судового процесу відмовитися від позову. Адвокат має право змінити предмет або підстави позову, збільшити або зменшити розмір позовних вимог шляхом подання письмової заяви до закінчення підготовчого засідання або не пізніше ніж за п'ять днів до першого судового засідання, якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження. У разі направлення справи на новий розгляд до суду першої інстанції зміна предмета, підстав позову не допускаються, крім випадків, визначених ч. 2 ст. 47 КАС України. Окрім зазначеного, питання про самовідвід судді може бути вирішено як до, так і після відкриття провадження у справі, а отже, у разі наявності підстав адвокат може подати заяву про відвід судді» [138, с. 120].

На стадії підготовчого провадження КАС України передбачено такі етапи як процедура врегулювання спору за участю судді та примирення сторін. Врегулювання спору за участю судді проводиться за згодою сторін до початку розгляду справи по суті. Про проведення врегулювання спору за участю судді суд постановляє ухвалу. В ухвалі про проведення процедури врегулювання спору за участю судді суд вирішує питання про зупинення провадження у справі. Проведення врегулювання спору за участю судді здійснюється у формі спільних та (або) закритих нарад. Суддя спрямовує проведення врегулювання спору за участю судді для досягнення сторонами примирення. Процедура врегулювання спору за участю судді проводиться протягом розумного строку, але не більше тридцяти днів з дня постановлення ухвали про її проведення. Строк проведення врегулювання спору за участю судді продовженню не підлягає [73]. Примирення сторін передбачає, що сторони можуть повністю або частково врегулювати спір на підставі взаємних поступок. Примирення сторін може стосуватися лише прав та обов'язків сторін. Сторони можуть примиритися на умовах, які виходять за межі предмета спору, якщо такі умови примирення не порушують прав чи охоронюваних законом інтересів третіх осіб. За клопотанням сторін суд зупиняє

провадження у справі на час, необхідний їм для примирення. Умови примирення сторони викладають у заяві про примирення сторін. Умови примирення сторін затверджуються ухвалою суду. Затверджуючи умови примирення сторін, суд цією самою ухвалою одночасно закриває провадження у справі [73].

Ключовою стадією провадження у справі у сфері митної справи є розгляд справи по суті. На цій стадії може бути остаточно вирішено питання про правомірність чи неправомірність позовних вимог. Завданням розгляду справи по суті є розгляд та вирішення спору на підставі зібраних у підготовчому провадженні матеріалів, а також розподіл судових витрат. Ця стадія охоплює такі етапи: 1) відкриття судового засідання; з'ясування обставин справи та дослідження доказів; судові дебати; 4) ухвалення і проголошення (вручення) судового рішення [73].

Важливим етапом розгляду справи по суті є дослідження доказів. Доказами в адміністративному судочинстві є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. Ці дані встановлюються такими засобами: письмовими, речовими і електронними доказами; висновками експертів; показаннями свідків. Докази мають бути належними (докази, які містять інформацію щодо предмета доказування), допустимими (суд не бере до уваги докази, які одержані з порушенням порядку, встановленого законом), достовірними (докази, на підставі яких можна встановити дійсні обставини справи), достатніми (докази, які у своїй сукупності дають змогу дійти висновку про наявність або відсутність обставин справи, які входять до предмета доказування) [73].

На цьому етапі суду необхідно дослідити законність рішень митних органів. Цей етап розгляду справ у митній сфері є найбільш складним для суду, оскільки його специфікою є дослідження доказів. У справах у митній сфері основними доказами є документи та відомості, які пов'язані із здійсненням митного контролю [59, с. 89-91].

Адвокат на стадії розгляду справи по суті має «загальні процесуальні права, які визначені ст. 44 КАС України (ознайомлюватися з матеріалами справи, робити з них витяги, копії, одержувати копії судових рішень; брати участь у судових засіданнях; брати участь у дослідженні доказів; ставити питання іншим учасникам справи тощо), та спеціальні процесуальні права, які виокремлені окремими нормами КАС України, до яких можна віднести: подавати заяву про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду (ч. 2 ст. 195 КАС України); подати клопотання про відкладення розгляду справи (ч. 4 ст. 205 КАС України); надавати пояснення з приводу письмових електронних доказів або протоколів їх огляду, ставити питання експертам (ч. 5 ст. 211 КАС України); ставити питання свідкам, експертам, спеціалістам з приводу письмових доказів (ч. 2 ст. 217 КАС України); надавати додаткові пояснення (ч. 1 ст. 224 КАС України); виступати із промовами у судових дебатах (ч. 2 ст. 225 КАС України); подати заяву про негайне отримання копії скороченого судового рішення (ч. 1 ст. 251 КАС України) та інші процесуальні права» [138, с. 146-147].

Важливе значення для забезпечення прав і законних інтересів суб'єктів митних відносин, прийняття законного, обґрунтованого і справедливого рішення у справі у митній сфері має діяльність вищестоящих адміністративних судів з перегляду судових рішень. Перегляд судових рішень у справі в адміністративному судочинстві здійснюється у чотирьох формах: апеляційне провадження, касаційне провадження, провадження за виключними обставинами, провадження за нововиявленими обставинами [59, с. 109].

Апеляційне провадження являє собою «врегульований КАС України порядок оскарження фізичною чи юридичною особою рішення суду першої інстанції до суду вищого рівня; перегляд такого рішення, яке, на думку апелянта, прийняте на підставі неправильного та неповного встановлення фактичних обставин справи або з підстав невідповідності рішення вимогам матеріального і процесуального права з метою забезпечення захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних і

юридичних осіб, забезпечення права на судовий захист та дотримання принципу законності під час правосуддя» [139, с. 16].

Відповідно до ст. 292 КАС України судом апеляційної інстанції у справах з митних спорів є: апеляційний адміністративний суд, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться місцевий адміністративний суд (місцевий загальний суд як адміністративний суд чи окружний адміністративний суд), що ухвалив рішення; 2) Верховний Суд переглядає в апеляційному порядку судові рішення апеляційних судів, ухвалені ними як судами першої інстанції; 3) Велика Палата Верховного Суду переглядає в апеляційному порядку судові рішення Верховного Суду, ухвалені ним як судом першої інстанції [73]. Згідно ч. 1 ст. 293 КАС України правом на апеляційне оскарження наділені учасники справи та особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки [73].

Апеляційне провадження складається з двох етапів: відкриття апеляційного провадження та апеляційний розгляд [73]. Відкриття апеляційного провадження полягає у надсиланні копій апеляційної скарги та доданих до неї матеріалів учасникам справи, приєднанні до апеляційної скарги, доповненні, зміні, відкликанні апеляційної скарги чи відмови від неї, поданні відзиву, прийнятті рішення про закриття апеляційного провадження [73]. Апеляційний розгляд полягає у підготовці справи до апеляційного розгляду, призначенні справи до розгляду в суді апеляційної інстанції, відкритті судового засідання, вирішенні клопотань учасників справи, доповіді судді-доповідача, наданні пояснень, судових дебатах, ухваленні судового рішення [73].

Разом із поданням апеляційної скарги, адвокат може здійснити також наступні процесуальні дії: «1) подати клопотання про розгляд справи за відсутності учасника справи; 2) подати нові докази, які не були надані суду першої інстанції. Безпосередньо після відкриття провадження у справі, адвокат має право: доповнити, змінити апеляційну скаргу, відкликати її, подати відзив на апеляційну скаргу, подати клопотання про витребування доказів, подати заперечення щодо поданих заяв чи клопотання; подати клопотання про виклик

свідків, призначення експертизи, судових доручень щодо збирання доказів, залучення до участі у справі спеціаліста, перекладача, відмовитися від позову, реалізувати право на примирення та здійснювати інші процесуальні права» [138, с. 157-158].

Відповідно до ч. 1 ст. 315 КАС України за наслідками розгляду апеляційної скарги на судові рішення суду першої інстанції суд апеляційної інстанції має право: 1) залишити апеляційну скаргу без задоволення, а судові рішення – без змін; 2) скасувати судові рішення повністю або частково і ухвалити нове судове рішення у відповідній частині або змінити судові рішення; 3) скасувати судові рішення повністю або частково і у відповідній частині закрити провадження у справі повністю або частково або залишити позовну заяву без розгляду повністю або частково; 4) визнати нечинним судові рішення суду першої інстанції повністю або частково у визначених КАС України випадках і закрити провадження у справі у відповідній частині; 5) скасувати судові рішення і направити справу для розгляду до іншого суду першої інстанції за встановленою підсудністю; 6) у визначених КАС України випадках скасувати свою постанову (повністю або частково) і прийняти одне з рішень, зазначених вище [73].

Адвокат на стадії перегляду судового рішення має загальні процесуальні права, які визначені ст. 44 КАС України: «1) ознайомлюватися з матеріалами справи, робити з них витяги, копії, одержувати копії судових рішень; 2) брати участь у судових засіданнях; 3) брати участь у дослідженні нових доказів; 4) подавати заяви та клопотання; 5) надавати пояснення суду, наводити свої доводи, міркування щодо питань, які виникають під час судового розгляду; 6) заперечення проти заяв, клопотань, доводів і міркувань інших осіб; 7) здійснення інших процесуальних прав, передбачених КАС України. Спеціальні процесуальні права адвоката: виокремлені окремими нормами КАС України, до яких можна віднести: 1) подання апеляційної скарги (ч. 1 ст. 193 КАС України); 2) подавати заяву про поновлення пропущеного строку на апеляційне оскарження (ч. 2 ст. 295 КАС України); 3) подавати клопотання про витребування нових доказів (п. 7 ч. 2 ст. 296 КАС України); 4) подавати відзив на апеляційну скаргу

(ст. 304 КАС України) та інші процесуальні права. Професійні процесуальні права адвоката визначені ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [138, с. 161].

Основним обов'язком адвоката в адміністративній справі є обов'язок належним чином реалізовувати надані йому права і суворо виконувати покладені на нього процесуальні обов'язки. Відповідно ст. 44 КАС України загальні процесуальні обов'язки: «1) належним чином підтверджувати повноваження; 2) надавати суду повні і достовірні пояснення з питань, які ставляться судом, а також учасниками справи в судовому засіданні; 3) вчиняти процесуальні дії у строки, встановлені законом або судом. Спеціальні обов'язки визначені окремими статтями КАС України: 1) надавати пояснення (ч. 3 ст. 310 КАС України); 2) виступати у судових дебатах (ч. 3 ст. 310 КАС України); 3) з'явитися у судове засідання або повідомити про причин неяви (313 КАС України). Крім цього, у ст. 21 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачено професійні процесуальні обов'язки адвоката» [138, с. 161-162].

Касаційне провадження складається з двох етапів: відкриття касаційного провадження та касаційний розгляд [73]. Згідно КАС України судом касаційної інстанції в адміністративних справах є Верховний Суд. Право оскаржити в касаційному порядку рішення суду першої інстанції після апеляційного перегляду справи, а також постанову суду апеляційної інстанції повністю або частково, мають учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки. Підставами касаційного оскарження судових рішень є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права [73].

Згідно ч. 1 ст. 349 КАС України за результатами касаційного розгляду справи суд касаційної інстанції має право: 1) залишити судові рішення судів першої та (або) апеляційної інстанцій без змін, а скаргу без задоволення; 2) скасувати судові рішення судів першої та (або) апеляційної інстанцій повністю або частково і передати справу повністю або частково на новий розгляд, зокрема за встановленою підсудністю або для продовження розгляду; 3) скасувати судові

рішення судів першої та (або) апеляційної інстанцій повністю або частково і ухвалити нове рішення у відповідній частині або змінити рішення, не передаючи справи на новий розгляд; 4) скасувати постанову суду апеляційної інстанції повністю або частково і залишити в силі рішення суду першої інстанції у відповідній частині; 5) скасувати судові рішення судів першої та (або) апеляційної інстанцій повністю або частково і закрити провадження у справі чи залишити позов без розгляду у відповідній частині; 6) у визначених КАС України випадках визнати нечинними судові рішення судів першої та (або) апеляційної інстанцій повністю або частково і закрити провадження у справі у відповідній частині; 7) у визначених КАС України випадках скасувати свою постанову (повністю або частково) і прийняти одне з рішень, наведених вище [73].

У касаційному перегляді адвокат має право: «подавати та підписувати касаційну скаргу у строк, формі та порядку, встановлених в ст. 329-331 КАС України; подавати заяву про поновлення строку на звернення до Верховного Суду; доповнювати чи змінювати касаційну скаргу; відмовитися від позову; досягти примирення сторін; відкликати касаційну скаргу до надсилання ухвали про відкриття касаційного провадження; клопотати про розгляд справи за його участю; брати участь у судовому засіданні, якщо розгляд справи відбувається не в письмовому провадженні; відмовитися від касаційної скарги; подавати свої міркування та заперечення щодо вчинення підготовчих дій суду; бути обізнаним про дату, час та місце судового засідання; подавати пояснення у судовому засіданні; клопотати про передачу справи на розгляд Великої Палати Верховного Суду; відмовитися від позову. Адвокат в касаційному перегляді зобов'язаний: подавати належним чином оформлені документи, що підтверджують його права як представника; подавати документ про сплату судового збору; подавати копії касаційної скарги відповідно до кількості осіб, які беруть участь у справі; подавати касаційну скаргу відповідно до вимог щодо її форми та змісту встановленої в КАС України» [138, с. 163-165].

Згідно ч. 2 ст. 361 КАС України підставами для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами є: 1) істотні для справи обставини, що не були

встановлені судом та не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи; 2) встановлення вироком суду або ухвалою про закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності, що набрали законної сили, завідомо неправдивих показань свідка, завідомо неправильного висновку експерта, завідомо неправильного перекладу, фальшивості письмових, речових чи електронних доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного рішення у цій справі; 3) скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення судового рішення, яке підлягає перегляду [73]. Згідно ч. 5 ст. 361 КАС України підставами для перегляду судових рішень у зв'язку з виключними обставинами є: 1) встановлена Конституційним Судом України неконституційність (конституційність) закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого (не застосованого) судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане; 2) встановлення вироком суду, що набрав законної сили, вини судді у вчиненні кримінального правопорушення, внаслідок якого було ухвалено судове рішення; 3) встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні цієї справи судом [73].

Останньою стадією провадження у справі у митній сфері є виконання судових рішень в адміністративних справах, яка включає такі етапи: звернення судових рішень в адміністративних справах до виконання; виправлення помилки у виконавчому документі та визнання його таким, що не підлягає виконанню; зупинення виконання судового рішення; поновлення пропущеного строку для пред'явлення виконавчого листа до виконання; примирення сторін у процесі виконання; відстрочення і розстрочення виконання, зміна чи встановлення способу і порядку виконання судового рішення; заміна сторони виконавчого провадження; поворот виконання судових рішень; судовий контроль за виконанням судових рішень в адміністративних справах [73].

На стадії виконання в провадженні у справі у митній сфері адвокат має процесуальні права як учасника справи, передбачені КАС України, так і права

учасника виконавчого провадження у випадку примусового виконання судового рішення [138, с. 183].

Таким чином, професійне представництво адвоката у сфері митної справи здійснюється в митних органах та в судах і полягає в тому, що адвокат як представник виступає від імені та в інтересах клієнта, має загальні права і обов'язки клієнта та спеціальні згідно свого процесуально-правового статусу, здійснює процесуальні дії в межах наданих йому повноважень від імені та в інтересах клієнта з метою забезпечення реалізації прав і обов'язків клієнта в галузі митного регулювання.

Висновки до розділу 2

1. Консультування є важливим напрямком діяльності адвоката у сфері митної справи. Консультування клієнта щодо застосування законодавства України з питань митної справи має свою специфіку, що зумовлено правовою природою та комплексним характером митних відносин. Під час консультування відбуваються правовідносини між адвокатом та клієнтом і дії адвоката мають значення виключно у межах цих відносин. Результатом консультування є отримання клієнтом обґрунтованої правової позиції адвоката щодо конкретної ситуації у сфері митної справи. Консультування як вид діяльності адвоката у сфері митної справи є основою та складником таких видів професійної правничої допомоги як представництво та захист.

2. Консультування як вид адвокатської діяльності у сфері митної справи – це надання адвокатом професійної правничої допомоги, що полягає у роз'ясненні способів вирішення правової проблеми у сфері митної справи для забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів клієнта, недопущення їх порушення, а також на сприяння їх відновленню в разі порушення. Консультування як вид

адвокатської діяльності у сфері митної справи залежно від ситуації передбачає надання консультацій, правової інформації, роз'яснень з правових питань, правовий супровід діяльності юридичних і фізичних осіб, складення документів правового характеру.

3. Консультування як вид професійної правничої допомоги адвоката у сфері митної справи охоплює значний спектр питань. Це може стосуватися процесу оформлення зовнішньоекономічного договору; порядку і умов переміщення товарів через митний кордон України; оформлення різноманітних документів під час переміщення товарів через митний кордон України; визначення митної вартості товарів; класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності; вибору митного режиму; митного оформлення; декларування; оподаткування; сплати митних платежів; митного контролю; умов, порядку пропуску та оподаткування товарів, що переміщуються (пересилаються) через митний кордон України громадянами для особистих, сімейних та інших потреб, не пов'язаних зі здійсненням підприємницької діяльності; переміщення через митний кордон України валютних цінностей; особистих речей, обмежень щодо вартості та обсягів товарів, а також переліку товарів, заборонених для ввезення на митну територію України; застосування норм законодавства України з питань митної справи залежно від конкретної ситуації, оскарження рішень митних органів тощо.

4. Однією із поширених і складних категорій публічно-правових спорів у митній сфері є справи, які стосуються порушення митних правил. Проведення у справі про порушення митних правил є складним правовим явищем, має специфічні ознаки та особливості, якими воно відрізняється від інших проваджень. Адвокат може бути учасником провадження у справі про порушення митних правил як захисник, здійснюючи захист прав і законних інтересів особи, яка притягується до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, а також надаючи професійну правничу допомогу свідку під час проведення процесуальних дій.

5. Захист як вид адвокатської діяльності у сфері митної справи – це вид професійної правничої допомоги, що полягає у забезпеченні особі, яка

притягується до адміністративної відповідальності, можливості отримати кваліфіковану допомогу адвоката для реалізації свого права на захист в досудовому та судовому порядку. Адвокат як захисник у сфері митної справи є самостійним, незалежним учасником провадження у справі про порушення митних правил, який надає професійну правничу допомогу особі щодо якої здійснюється провадження у справі про порушення митних правил шляхом захисту її прав, свобод та законних інтересів.

6. Складовими елементами провадження у справі про порушення митних правил є його процесуальні стадії. На стадії вирішення питання про початок провадження у справі про порушення митних правил адвокат як захисник участі не приймає, оскільки протокол про порушення митних правил складається без присутності адвоката як захисника. Ключова роль адвоката як захисника здійснюється на таких стадіях провадження у справі про порушення митних правил: розгляд і винесення рішення у справі про порушення митних правил, перегляд рішення у справі про порушення митних правил, виконання прийнятого рішення у справі про порушення митних правил.

7. Правове регулювання надання адвокатом правничої допомоги у провадженні у справі про порушення митних правил характеризується неоднозначним законодавчим формулюванням. Ключовою є проблема суб'єктного складу осіб, уповноважених надавати правничу допомогу. Суттєвою вадою правотворчої техніки є розуміння в МК України поняття «захисник». Не зрозумілим також є те, що МК України передбачає можливість адвоката надавати правничу допомогу особі, яка притягується до адміністративної відповідальності, у виді представництва, а свідку в якості захисника. У зв'язку з цим правовий статус адвоката як захисника у сфері митної справи потребує вдосконалення шляхом внесення відповідних змін до МК України.

8. У сфері митної справи представником можуть бути адвокат та інші особи, які на підставі закону або довіреності здійснюють представництво. Враховуючи те, що адвокат на відміну від інших осіб здійснює представництво на професійному рівні, доцільно представництво як вид адвокатської діяльності

визначити як професійне представництво. У зв'язку з цим представництво інших осіб, яке здійснюється на підставі закону або довіреності, є непрофесійним представництвом. Здійснюючи професійне представництво у сфері митної справи адвокат виступає від імені та в інтересах особи, яку він представляє; є юридично заінтересованою у результатах розгляду справи особою; має як загальні права та обов'язки заінтересованих осіб, так і ті, що характеризують його спеціальний процесуально-правовий статус; здійснює процесуальні дії, які породжують правові наслідки для особи, яку він представляє, за умови, що представник діє у межах наданих йому цією особою або законом повноважень.

9. Професійне представництво адвоката у сфері митної справи здійснюється в митних органах та судах і полягає в тому, що адвокат як представник виступає від імені та в інтересах клієнта, має загальні права і обов'язки клієнта, спеціальні згідно свого процесуально-правового статусу та професійні відповідно до законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність, здійснює процесуальні дії в межах наданих йому повноважень від імені та в інтересах клієнта з метою забезпечення реалізації прав і обов'язків клієнта в галузі митного регулювання.

10. В митних органах професійне представництво адвоката пов'язане з рішеннями, які приймаються контролюючим органом. Рішення митних органів за заявою підприємства, під час виконання митних формальностей, під час розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність митних органів можуть бути оскаржені до митного органу вищого рівня шляхом подання скарги в порядку, встановленому МК України. Натомість оскарження податкових повідомлень-рішень митних органів здійснюється у порядку, встановленому ПК України. Здійснюючи професійне представництво у сфері митної справи під час оскарження індивідуальних рішень митних органів адвокату потрібно орієнтуватися у значному масиві норм митного, податкового та міжнародного законодавства.

11. Професійне представництво адвоката у сфері митної справи в судовому порядку здійснюється в судах адміністративної юрисдикції. Під час провадження у справі в порядку адміністративного судочинства адвокат наділений загальними, спеціальними та професійними процесуальними правами. Реалізуючи

процесуальні права адвокат повинен дотримуватися загальних, спеціальних та професійних обов'язків. Здійснюючи професійне представництво у сфері митної справи під час оскарження індивідуальних рішень митних органів в порядку адміністративного судочинства адвокату потрібно орієнтуватися у значному масиві норм адміністративного процесуального, митного, податкового та міжнародного законодавства.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА У СФЕРІ МИТНОЇ СПРАВИ

3.1. Гарантії діяльності адвоката у сфері митної справи

Ефективне надання професійної правничої допомоги у сфері митної справи є можливим за наявності належного забезпечення гарантій адвокатської діяльності. Такі гарантії мають бути спрямовані як на захист адвоката від можливих проявів свавілля з боку держави, органів адвокатського самоврядування та інших суб'єктів, так і на забезпечення права особи на професійну правничу допомогу [140, с. 333].

У довідкових виданнях поняття «гарантія» трактується як забезпечення [141, с.117]; умови, що забезпечують успіх чого-небудь [142, с.29]; встановлені законом засоби забезпечення використання, дотримання, виконання і застосування норм права [143, с. 542]. У юридичній літературі відмічається, що термін «гарантія» «застосовується для позначення засобів, за допомогою яких здійснюється забезпечення. Називають гарантіями також умови, необхідні для реалізації тих чи інших прав. У широкому розумінні поняттям гарантії охоплюється вся сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, що спрямовані на реалізацію прав і свобод громадян, на усунення можливих причин і перешкод їх неповного або неналежного здійснення і захист прав від фактів порушень. Стосовно процесу реалізації прав і свобод, то вони виступають як умови, засоби, способи, прийоми та методи правильного його здійснення» [144, с. 63-64; 145, с. 34].

Юридичні гарантії являють собою відображені у нормативно-правових актах сукупність умов, способів та засобів, за допомогою яких визначаються умови і порядок реалізації, здійснення прав і свобод особи, а також їх охорону, захист та відновлення у разі порушення [146, с. 41].

На думку Н.В. Пацкан гарантії здійснення адвокатської діяльності є «засобами забезпечення прав адвокатів, спрямовані на забезпечення надання адвокатом якісної правничої допомоги, захист адвоката у відносинах представництва інтересів клієнта перед правоохоронними органами та ефективного здійснення адвокатом своєї діяльності» [147, с. 67]. У свою чергу Н.А. Бедюк під правовими гарантіями адвокатської діяльності розуміє «встановлені нормами закону засоби та умови, які спрямовані на забезпечення можливості здійснення та реалізації адвокатом його професійних повноважень з метою надання ефективної правничої допомоги своєму клієнту» [148, с. 160]. Натомість В.В. Заборовський гарантії адвокатської діяльності визначає як «один із елементів структури правового статусу адвоката, який являє собою сукупність умов, способів та засобів, передбачених законодавством про адвокатуру, що спрямовані на забезпечення належної реалізації всіх інших елементів такого статусу задля створення відповідних умов надання професійної правничої допомоги» [140, с. 333].

З'ясовуючи правові гарантії діяльності адвоката-захисника в кримінальному процесі України О.Г. Яновська стверджує, що правові гарантії діяльності адвоката – це «правові засоби, які закріплені в нормах права та предметом впливу яких є права та обов'язки адвоката, що забезпечують їх реалізацію, захист і відновлення в разі порушення» [149, с. 35]. М.Ю. Єфіменко під гарантіями діяльності адвоката у судовому адміністративному процесі розуміє «систему юридично закріплених засобів, способів і умов, за допомогою яких забезпечуються реальне втілення, реалізація та захист повноважень адвоката у судовому адміністративному процесі» [77, с. 135].

У законодавстві про адвокатуру та адвокатську діяльність під гарантіями адвокатської діяльності» розуміється система умов і заходів правового характеру, передбачених у відповідних нормативно-правових актах, які забезпечують ефективну реалізацію адвокатом покладених на нього повноважень щодо надання правової допомоги, здійснення захисту та представництва у їх повному обсязі, зокрема, але не виключно, встановленими ст. 23 ЗУ «Про адвокатуру та

адвокатську діяльність», іншими законами, підзаконними актами, міжнародними угодами, згода на ратифікацію яких надана Верховною Радою України [150].

До ознак гарантій діяльності адвоката доцільно віднести такі: 1) політична значущість; 2) загальний (а не локальний) характер; 3) вираженість у праві; 4) спрямованість на досягнення одного з таких завдань: забезпечення реалізації якогось інтересу; захист інтересу від посягань на нього; сприяння ліквідації посягань та їх негативних наслідків; 5) наявність чітко визначеного предмета і ясно вираженої спрямованості впливу; 6) ефективність; 7) універсальність; 8) беззаперечність; 9) спрямованість на правовий захист суб'єкта з особливим правовим статусом – адвоката; 10) соціальна обумовленість [151, с. 88-89; 152, с. 212-213; 144, с. 69-70].

Л.В. Шульга звертає увагу на необхідність розмежування структури та системи гарантій адвокатської діяльності. «Поняття структури правових гарантій діяльності адвокатів розкриває внутрішній статичний аспект цього інституту, воно дозволяє побачити виходи, які не є шляхами гарантуючого впливу, виявити канали «зчеплення» подібних гарантій з іншими правовими явищами, проаналізувати їх взаємодію. Структуру подібних гарантій необхідно відрізнити від системи правових гарантій адвокатської діяльності, оскільки остання відображає видову різноманітність гарантуючих засобів, що використовуються у правовому регулюванні адвокатської діяльності» [90, с. 51-52]. Складовими структури гарантій адвокатської діяльності є: «права й обов'язки адвокатів; процесуальна форма здійснення адвокатами своїх прав та обов'язків; правові санкції. Наведені елементи структури правових гарантій адвокатської діяльності, кожний окремо і в своїй сукупності, гарантують дотримання прав і виконання обов'язків адвокатів у їх діяльності» [90, с. 53].

У свою чергу система гарантій діяльності адвокатів складається з двох видів гарантій: гарантій-умов і гарантій-засобів [153, с. 103]. «Правові гарантії-умови – це гарантії адвокатської діяльності, що безпосередньо своїм існуванням зумовлюють можливість їх здійснення. Тобто правові гарантії-умови – це права та обов'язки адвокатів, процесуальна форма здійснення адвокатами своїх прав і

обов'язків, а також правові санкції, що вживаються в разі порушення прав адвокатів або невиконання адвокатами своїх обов'язків. Правові гарантії-засоби – це гарантії адвокатської діяльності, які складають і визначають механізм реалізації, процес здійснення правових гарантій-умов. Складовими елементами подібного механізму реалізації гарантій адвокатської діяльності є: правова форма закріплення цих гарантій; діяльність суб'єктів реалізації гарантій адвокатської діяльності; суб'єкти реалізації гарантій діяльності адвокатів. Крім спеціальних, правових гарантій діяльності адвокатів, існують фактори загального характеру, які своїм існуванням впливають на гарантованість правового статусу адвоката. До таких загальних гарантій належать соціально-економічні, політичні та ідеологічні умови життя суспільства» [90, с. 53-55].

Характеризуючи правовий статус адвоката як учасника адміністративного процесу М.Ю. Єфіменко гарантії діяльності адвоката класифікує за такими критеріями: залежно від призначення: гарантії-реалізації, гарантії-охорони та гарантії-захисту; за сферою дії: внутрішньодержавні (національні) та міжнародні; залежно від виду правового статусу адвоката: загальні; родові; спеціальні (галузеві); індивідуальні [77, с. 137-138].

Гарантії діяльності адвоката у сфері митної справи визначені в нормах національного та міжнародного законодавства.

Згідно ст. 131-2 Конституції України гарантується незалежність адвокатури [63]. У ст. 23 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» встановлено, що професійні права, честь і гідність адвоката гарантуються та охороняються Конституцією України, цим Законом та іншими законами, зокрема: 1) забороняються будь-які втручання і перешкоди здійсненню адвокатської діяльності; 2) забороняється вимагати від адвоката, його помічника, стажиста, особи, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, а також від особи, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю, надання відомостей, що є адвокатською таємницею; 3) проведення стосовно адвоката оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, що можуть проводитися виключно з дозволу

суду, здійснюється на підставі судового рішення, ухваленого за клопотанням Генерального прокурора, його заступників, прокурора Автономної Республіки Крим, області, міста Києва та міста Севастополя; 4) забороняється проведення огляду, розголошення, витребування чи вилучення документів, пов'язаних із здійсненням адвокатської діяльності; 5) адвокату гарантується рівність прав з іншими учасниками провадження, дотримання засад змагальності і свободи в наданні доказів та доведенні їх переконливості; 6) життя, здоров'я, честь і гідність адвоката та членів його сім'ї, їх майно перебуває під охороною держави, а посягання на них тягнуть відповідальність, передбачену законом; 7) адвокату гарантується право на забезпечення безпеки під час участі у кримінальному судочинстві в порядку, встановленому законом; 8) забороняється залучати адвоката до конфіденційного співробітництва під час проведення оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, якщо таке співробітництво буде пов'язане або може призвести до розкриття адвокатської таємниці; 9) забороняється втручання у приватне спілкування адвоката з клієнтом; 10) забороняється внесення подання слідчим, прокурором, а також винесення окремої ухвали (постанови) суду щодо правової позиції адвоката у справі; 11) забороняється втручання у правову позицію адвоката; 12) орган або посадові особи, які затримали адвоката або застосували до нього запобіжний захід, зобов'язані негайно повідомити про це відповідну раду адвокатів регіону; 13) повідомлення про підозру адвоката у вчиненні кримінального правопорушення може бути здійснене виключно Генеральним прокурором, його заступником, прокурором Автономної Республіки Крим, області, міста Києва та міста Севастополя; 14) забороняється притягати до кримінальної чи іншої відповідальності адвоката (особу, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю) або погрожувати застосуванням відповідальності у зв'язку із здійсненням ним адвокатської діяльності згідно із законом; 15) не можуть бути підставою для притягнення адвоката до відповідальності його висловлювання у справі, у тому числі ті, що відображають позицію клієнта, заяви у медіа, якщо при цьому не порушуються професійні обов'язки адвоката; 16) забороняється ототожнення адвоката з

клієнтом; 17) дисциплінарне провадження стосовно адвоката здійснюється в особливому порядку [64].

З системного аналізу норм ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» вбачається, що «гарантії за їх юридичним призначенням можна розподілити на певні групи, а саме: 1) загальні гарантії, які передбачені в п. 1, 6, 9, 11, 16 ч. 1 ст. 23 Закону; 2) гарантії дотримання адвокатської таємниці, що містяться в п. 2, 4, 8 ч. 1 ст. 23 Закону; 3) особливий порядок притягнення адвоката до відповідальності, закріплений в п. 13, 14, 15, 17 ч. 1 ст. 23 Закону; 4) процесуальні гарантії, відображені в п. 3, 5, 7, 10, 12, 13 ч. 1 ст. 23 Закону; 5) особливості проведення окремих слідчих дій та заходів забезпечення кримінального провадження стосовно адвоката, зафіксовані в п. 1, 2, 3 ч. 2 ст. 23 Закону» [144, с. 65].

Ці гарантії адвокатської діяльності також можуть бути класифіковані: 1) за суб'єктом, на якого розповсюджується дія гарантії, на ті, що стосуються: адвоката; членів сім'ї адвоката; помічника адвоката; стажиста адвоката; особу, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням; особу, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю; 2) за об'єктом дії гарантії на ті, що стосуються: життя та здоров'я адвоката, членів сім'ї адвоката; майна адвоката або членів його сім'ї; честі, гідності та репутації адвоката; професійних прав та професійних інтересів адвоката [144, с. 66].

В.В. Заборовський зазначає, що «положеннями ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» закріплені достатньо позитивні норми, якими передбачається існування індемнітету адвоката як гарантії його професійної діяльності. На жаль, недоліки в побудові норм, що передбачають існування адвокатського індемнітету, зокрема що стосується використання загальних фраз та відсутності належної процедури його реалізації, певним чином нівелює можливість існування надійного механізму гарантування діяльності адвоката» [140, с. 355-356].

У структурі Національної асоціації адвокатів України функціонує Комітет захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності, основною метою діяльності якого є захист професійних та інших прав адвокатів, сприяння забезпеченню гарантій адвокатської діяльності та необхідних умов для ефективного та якісного виконання адвокатами своїх професійних обов'язків [154, 150]. Відповідні комітети також функціонують в радах адвокатів регіонів. Порядок дій з питань забезпечення гарантій адвокатської діяльності, захисту професійних прав адвокатів членів Ради адвокатів регіону та Комітету захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності Національної асоціації адвокатів України затверджено рішенням Ради адвокатів України від 13 грудня 2025 року № 154 [155].

У Кримінальному кодексі України передбачено відповідальність за втручання в діяльність захисника чи представника особи (ст. 397), погрози або насильство щодо захисника чи представника особи (ст. 398), умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи (ст. 399), посягання на життя захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги (ст. 400) [98].

У ч. 5 ст. 212-3 КУпАП передбачено адміністративну відповідальність за неправомірну відмову в наданні інформації, несвоєчасне або неповне надання інформації, надання інформації, що не відповідає дійсності, у відповідь на адвокатський запит, запит кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, її палати або члена відповідно до ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [76].

Слід також зазначити, що 16 липня 2025 року Верховною Радою України прийнято ЗУ «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо забезпечення дотримання гарантій адвокатської діяльності», яким доповнено КУпАП новою ст. 185-16 щодо адміністративної відповідальності за ототожнення особою адвоката з клієнтом, якому такий адвокат надає професійну правничу допомогу та викладено в новій редакції ст. 397 Кримінального кодексу України щодо

визначення форми втручання в діяльність адвоката, а також порушення гарантій адвокатської діяльності, що визнаються кримінально караними діями [156].

До гарантій діяльності адвоката у сфері митної справи необхідно віднести передбачені законодавством України з питань митної справи та про адміністративне судочинство його права та обов'язки. Наприклад, оскаржувати рішення, дії або бездіяльність митних органів до митного органу вищого рівня або до суду; брати участь у розгляді скарги; подавати заяви, надавати пояснення, наводити свої доводи з питань, що виникають під час розгляду скарги, і заперечення проти заяв та доводів інших осіб; надавати додаткові документи та/або інформацію або наполягати на їх запиті митним органом, який розглядає скаргу; здійснювати технічну фіксацію засідання з розгляду матеріалів скарги за допомогою фото-, кінозйомки, відео-, звукозапису; право на відшкодування шкоди, заподіяної протиправними рішеннями, діями чи бездіяльністю контролюючих органів, їх посадових (службових) осіб; брати участь у судових засіданнях; брати участь у дослідженні доказів; ставити питання іншим учасникам справи; подавати заяви та клопотання, надавати пояснення суду, наводити свої доводи, міркування щодо питань, які виникають під час судового розгляду, і заперечення проти заяв, клопотань, доводів і міркувань інших осіб; ознайомлюватися з протоколом судового засідання, записом фіксування судового засідання технічними засобами, робити з них копії, подавати письмові зауваження з приводу їх неправильності чи неповноти; виявляти повагу до суду та до інших учасників судового процесу; сприяти своєчасному, всебічному, повному та об'єктивному встановленню всіх обставин справи; з'являтися в судове засідання за викликом суду, якщо їх явка визнана судом обов'язковою; подавати наявні у них докази в порядку та строки, встановлені законом або судом, не приховувати докази тощо [21, 87, 73].

Міжнародні гарантії діяльності адвоката у сфері митної справи передбачені в Основних положеннях про роль адвокатів, згідно яких уряди мають забезпечити адвокатам: а) можливість здійснювати їх професійні обов'язки без залякування, перешкод, завдання турботи й недоречного втручання; б) можливість вільно

пересуватися і консультувати клієнта у своїй країні та за кордоном; в) виключення можливості піддавати покаранню або погрожувати його застосуванням та можливості обвинувачення, адміністративних, економічних та інших санкцій за дії, здійснювані відповідно до визнаних професійних обов'язків, стандартів та етичних норм. Там, де безпека адвокатів перебуває під загрозою у зв'язку з виконанням професійних обов'язків, вони мають бути адекватно захищені владою. Адвокати не повинні ідентифікуватися з клієнтами та їх справами у зв'язку з виконанням професійних обов'язків. Суд або адміністративний орган не повинні відмовляти у праві адвоката, що має допуск до практики, представляти інтереси свого клієнта, якщо він не був дискваліфікований відповідно до національного права і практики його застосування й цих Положень. Адвокат повинен мати кримінальний і цивільний імунітет від переслідувань за заяви, що стосуються справи, зроблені у письмовій або усній формі при сумлінному виконанні свого обов'язку й здійсненні професійних обов'язків в суді, трибуналі або іншому юридичному або адміністративному органі. Обов'язком компетентних органів влади є забезпечення адвокату можливості своєчасно знайомитися з інформацією, документами і матеріалами справи, а у кримінальному процесі - не пізніше закінчення розслідування - до судового розгляду. Уряди повинні визнавати і додержувати конфіденційності комунікацій і консультацій між адвокатом і клієнтом в межах відносин, пов'язаних з виконанням адвокатом своїх професійних обов'язків [157].

Доцільно відмітити, що 12 березня 2025 року Радою Європи ухвалено Конвенцію про захист професії адвоката. Необхідність розробки такого міжнародного документу була зумовлена зростаючою кількістю повідомлень про напади на адвокатську діяльність, зокрема у формі переслідувань, погроз, фізичних атак або втручання в здійснення професійних обов'язків (наприклад, створення перешкод для доступу до клієнтів) [158].

Конвенція стосується як самих адвокатів, так і їхні професійні об'єднання, що відіграють важливу роль у захисті прав та інтересів адвокатів. Так, сторони

мають забезпечити, щоб національні правові та нормативні рамки гарантували незалежність і самоврядність професійних об'єднань. Вибори їхніх керівних органів повинні відбуватися відповідно до чинних правил і без зовнішнього втручання. Професійні об'єднання можуть: просувати та представляти інтереси адвокатів і їхньої професії; підтримувати й захищати незалежність адвокатів та їхню роль у суспільстві; розробляти професійні стандарти поведінки та сприяти їх дотриманню відповідно до цієї Конвенції; сприяти доступу до професії, а також безперервній освіті та підготовці адвокатів; співпрацювати з адвокатами, іншими професійними об'єднаннями, міжнародними, міжурядовими та неурядовими організаціями у питаннях права та адвокатської діяльності, зокрема щодо просування та захисту ролі адвокатів; сприяти добробуту адвокатів і надавати допомогу їм та їхнім сім'ям у разі необхідності [158].

Держави повинні забезпечувати, аби професійні об'єднання своєчасно та ефективно залучалися до консультацій щодо пропозицій уряду щодо змін у законодавстві, процесуальних та адміністративних правилах, які безпосередньо впливають на професійну діяльність адвокатів та регулювання професії. Будь-яка вимога щодо членства в професійному об'єднанні не повинна перешкоджати адвокатам створювати та брати участь в інших об'єднаннях для захисту своїх професійних інтересів та діяльності [158].

Також документ містить положення щодо права на здійснення професійної діяльності, професійних прав, свободи вираження поглядів, професійної дисципліни, а також передбачає спеціальні заходи захисту адвокатів та їхніх об'єднань. Відповідно до Конвенції, держави зобов'язані гарантувати, що адвокати можуть виконувати свої професійні обов'язки без загрози фізичних атак, погроз, переслідувань, залякувань або неправомірних перешкод чи втручання. Якщо такі дії можуть становити кримінальний злочин, Сторони мають проводити ефективно розслідування [158]. Конвенція про захист професії адвоката стане частиною національного законодавства після її ратифікації Верховною Радою України шляхом прийняття відповідного закону [31].

Підсумовуючи викладене, необхідно зазначити, що існуючі гарантії діяльності адвоката у сфері митної справи в Україні відповідають європейським та міжнародним стандартам професії адвоката. Водночас слід вказати на наявність фактів порушень проти адвокатів, тиску на них та неприйняттого втручання в їхню професійну діяльність, перешкоди в наданні якісної правничої допомоги клієнту [159, 160, 161]. Дотримання гарантій адвокатської діяльності є обов'язком для органів публічної влади і недопущення їх порушення буде свідчити про належне забезпечення конституційного права громадян на професійну правничу допомогу, захисту прав адвокатів та гарантій їх професійної діяльності, верховенства права в Україні.

3.2. Напрями вдосконалення правового регулювання діяльності адвоката у сфері митної справи

Ефективне правове регулювання діяльності адвоката у сфері митної справи залежить від узгодженості між нормативно-правовими актами різної галузевої належності.

Адвокат є самостійним учасником відносин у сфері митної справи із власними завданнями, функціями та повноваженнями. «Він самостійно формує правову позицію у справі, на власний розсуд обирає засоби та методи відстоювання прав, свобод і законних інтересів свого клієнта (клієнтів). З іншого ж боку, зазначена самостійність має відносний характер, адже закон забороняє адвокату використовувати свої повноваження всупереч та на шкоду клієнту, а обсяг повноважень адвоката залежить від особливостей його довірительних стосунків з особою, права та законні інтереси якої він представляє і захищає у сфері митної справи» [162, с. 40; 163, с. 157].

У літературі з адвокатури та адвокатської діяльності звертається увага на необхідності вдосконалення правового статусу адвоката, зокрема: визначення видів правничої допомоги, які можуть здійснюватися лише адвокатами; зміцнення гарантій здійснення адвокатської діяльності та удосконалення правового регулювання професійних прав та обов'язків адвокатів; посилення гарантій захисту адвокатської таємниці; посилення юридичної відповідальності співробітників правоохоронних органів за випадки порушень професійних прав та гарантій адвокатської діяльності [164, с. 358; 165, с. 393-394]. Потребує суттєвого вдосконалення і правове регулювання діяльності адвоката у сфері митної справи. Недостатня законодавча визначеність правових засад діяльності адвоката в галузі митного регулювання зумовлює нагальну потребу виокремлення проблемних аспектів та формування напрямів удосконалення правового регулювання діяльності адвоката у сфері митної справи.

Важливим елементом професійної діяльності адвоката у сфері митної справи є оформлення повноважень. «Належне оформлення повноважень адвоката відіграє важливе значення для адвоката та клієнта, і полягає у такому: встановлює сутність взаємовідносин адвоката та клієнта; визначає особливості індивідуального правового статусу адвоката (документами, якими посвідчуються повноваження адвоката, зокрема, можуть визначатися і межі його процесуальної самостійності); належне оформлення повноважень адвоката, безсумнівно, є необхідною умовою для забезпечення ефективної та якісної не тільки підготовчої, а в подальшому і всієї його діяльності щодо надання професійної правничої допомоги; оформлення повноважень адвоката є, перш за все, однією з основних гарантій кваліфікованого надання ним професійної правничої допомоги своєму клієнту» [140, с. 261]. «З моменту оформлення повноважень та вступу адвоката у відповідний процес (надання документів, що підтверджують його повноваження певним уповноваженим суб'єктам) він набуває вже відповідний індивідуальний правовий статус: адвоката-захисника, адвоката-представника чи власне адвоката, який надає йому можливість повною мірою використовувати комплекс як

професійних (передбачених законодавством про адвокатуру), так і процесуальних прав» [140, с. 263].

Згідно ч. 1 ст. 26 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» документами, що посвідчують повноваження адвоката на надання правничої допомоги, можуть бути: 1) договір про надання правничої допомоги; 2) довіреність; 3) ордер; 4) доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правничої допомоги [64]. Відповідно до ч. 3 ст. 26 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» повноваження адвоката як захисника або представника в господарському, цивільному, адміністративному судочинстві, кримінальному провадженні, розгляді справ про адміністративні правопорушення, а також як уповноваженого за дорученням у конституційному судочинстві підтверджуються в порядку, встановленому законом [64].

У законодавстві України з питань митної справи відсутній єдиний підхід щодо належного оформлення повноважень адвоката. У разі оскарження адвокатом рішень, дій або бездіяльності митних органів в досудовому порядку у Главі 4 МК України щодо оформлення повноважень адвоката взагалі нічого не зазначено. У ч. 2 ст. 26 МК України передбачено тільки те, що якщо скарга підписується уповноваженою особою, до неї долучається оригінал або належним чином завірена копія документа, що засвідчує повноваження такої уповноваженої особи [21]. Відсутня інформація щодо оформлення повноважень адвоката у Порядку оформлення і подання скарг платниками податків та іншими особами та їх розгляду контролюючими органами у разі оскарження адвокатом податкових повідомлень – рішень митних органів, у якому передбачено тільки те, що якщо скарга підписується представником платника податків, до неї долучається оригінал або належним чином завірена копія документа, який засвідчує повноваження такого представника відповідно до законодавства [87].

Неоднозначне законодавче формулювання оформлення повноважень адвоката передбачено у справах про порушення митних правил. Згідно ч. 1 ст. 499 МК України представниками осіб, які притягуються до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, та заінтересованих осіб, можуть

бути інші особи – на підставі нотаріально посвідченої довіреності [21]. З цього слідує, що адвокат може бути представником осіб, які притягуються до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, та заінтересованих осіб, за умови нотаріально посвідченої довіреності. При цьому слід зазначити, що відповідно до ч. 4 ст. 499 МК України не можуть бути представниками осіб, які притягуються до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, та заінтересованих осіб, адвокати, які прийняли доручення про надання юридичної допомоги з порушенням правил, встановлених законодавством України про адвокатуру [21]. Натомість у ч. 3 ст. 500 МК України передбачено, що повноваження адвоката-захисника на участь у справі підтверджується документами, що посвідчують повноваження адвоката на надання правової допомоги, відповідно до ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [21].

Слід також враховувати, що порушення митних правил є адміністративним правопорушенням [21]. Згідно ч. 2 ст. 522 МК України справи про порушення митних правил, передбачені ч. 6 ст. 470, ч. 3 ст. 471, ст. ст. 472, 473, 476, ч. 6 ст. 481, ст. ст. 482-485 МК України, а також усі справи про порушення митних правил, вчинені особами, які не досягли 18-річного віку, розглядаються районними, районними у місті, міськими чи міськрайонними судами (суддями) [21]. Відповідно до ч. 5 ст. 529 МК України порядок оскарження постанови суду (судді) у справі про порушення митних правил визначається КУпАП та іншими законами України [21]. У ст. 271 КУпАП встановлено, що повноваження адвоката на участь у розгляді справи підтверджуються довіреністю на ведення справи, посвідченою нотаріусом або посадовою особою, якій відповідно до закону надано право посвідчувати довіреності, або ордером чи дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги, або договором про надання правової допомоги. До ордера обов'язково додається витяг з договору, в якому зазначаються повноваження адвоката або обмеження його прав на вчинення окремих дій як захисника. Витяг засвідчується підписами сторін [76].

Оскарження рішень митних органів, у тому числі податкових повідомлень – рішень, здійснюється в порядку адміністративного судочинства. Згідно ч. 1 ст. 57 КАС України адвокат може бути представником у суді [73]. Відповідно до ч. 4 ст. 59 КАС України повноваження адвоката як представника підтверджуються одним з таких документів: 1) довіреністю; 2) ордером, виданим відповідно до ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»; 3) дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правничої допомоги, виданим відповідно до ЗУ «Про безоплатну правничу допомогу» [73].

На підставі проведеного аналізу положень законодавства щодо оформлення повноважень адвоката у сфері митної справи доходимо до висновку, що у МК України, КУПАП, КАС України не має єдиного підходу до порядку оформлення повноважень адвоката у сфері митної справи.

На наш погляд, найбільш правильним законодавчим розумінням належного оформлення повноважень адвоката на надання правничої допомоги є той, що передбачений в КАС України. Варто відмітити, що подібний перелік документів щодо належного оформлення повноважень адвоката на надання правничої допомоги передбачено у Цивільному процесуальному кодексі України (ч. 4 ст. 62) [74] та Господарському процесуальному кодексі України (ч. 4 ст. 60) [75]. Натомість згідно КПК України повноваження захисника на участь у кримінальному провадженні підтверджуються: свідоцтвом про право на зайняття адвокатською діяльністю; ордером, договором із захисником або дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги (ч. 1 ст. 50) [72].

Ймовірно така неоднозначність щодо належного оформлення повноважень адвоката на надання правничої допомоги зумовлена тим, що кодифіковані акти приймалися в різний проміжок часу і відповідні зміни для уніфікації не було внесено. Вважаємо, що такі документи підтвердження повноважень адвоката на надання правничої допомоги як свідоцтво про право на зайняття адвокатською діяльністю та витяг з договору надання правничої допомоги не відповідають вимогам часу. У зв'язку з цим доцільно упорядкувати законодавство щодо

документів, що посвідчують повноваження адвоката на надання правничої допомоги, до яких віднести такі: довіреність; ордер, виданий відповідно до ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»; доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правничої допомоги, видане відповідно до Закону України «Про безоплатну правничу допомогу». Відповідні зміни необхідно внести до ст. 500 МК України, ст. 271 КУпАП та ст. 50 КПК України. Документи, що посвідчують повноваження адвоката на надання правничої допомоги, доцільно передбачити у Главі 4 МК України у разі оскарження адвокатом рішень, дій або бездіяльності митних органів в досудовому порядку та Порядку оформлення і подання скарг платниками податків та іншими особами та їх розгляду контролюючими органами у разі оскарження адвокатом податкових повідомлень – рішень митних органів. Крім цього, у МК України та КУпАП такі терміни як «правова допомога» та «юридична допомога», які сьогодні є застарілими, необхідно змінити на поняття «правнича допомога».

Неоднозначним є статус адвоката у справах про порушення митних правил. МК України передбачає можливість адвоката надавати правничу допомогу особам, які притягуються до адміністративної відповідальності, та заінтересованим особам, шляхом представництва реалізації їх прав і обов'язків (ч. 1 ст. 499). Водночас МК України наділяє адвоката статусом захисника щодо особи, яка притягується до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, а у разі необхідності – свідка (ч. 1 ст. 500). У ч. 1 ст. 19 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачено такий вид адвокатської діяльності як надання правничої допомоги свідку у кримінальному провадженні, а захист як вид адвокатської діяльності полягає у захисті прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про

адміністративне правопорушення [64]. З огляду на це, на нашу думку, захист у сфері митної справи повинен здійснюватися виключно щодо особи, яка притягується до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, а надання правничої допомоги свідку у справі порушення митних правил має бути окремим видом адвокатської діяльності. Виходячи з викладеного, адвокат як представник повинен брати участь у справі про порушення митних правил виключно щодо заінтересованих осіб. Відповідні зміни щодо статусу адвоката захисника та представника у справах про порушення митних правил необхідно внести до ст. ст. 499 та 500 МК України.

Потребує належної регламентації законодавче розуміння інститутів представництва та захисника у МК України.

Чинне законодавство ніяким чином не відрізняє статус адвоката-представника у сфері митної справи від статусу представників, які не мають адвокатської професії. Така ситуація, з урахуванням наявності Правил адвокатської етики, які фактично є збірником обов'язкових вимог до професійної поведінки адвоката, дозволяє зробити висновок про те, що єдиною відмінністю правового статусу адвоката від правового статусу інших осіб, які є представниками, є більш суворі вимоги до обов'язків адвоката при тому ж обсязі прав, що й у представників [162, с. 40; 166, с. 158; 163, с. 164].

У підрозділі 2.3 Розділу 2 дисертаційної роботи зверталася увага на необхідність вдосконалення інституту представництва, зокрема на доцільності введення в законодавство таких понять як «професійне представництво» та «непрофесійне представництво». Досліджуючи теоретичні і практичні проблеми участі адвоката як професійного представника клієнтів під час здійснення цивільного судочинства органами судової влади на цьому наголошує М.В. Шпак. Зокрема, науковець відмічає, що «конституційні положення щодо запровадження концентрації виключних представницьких повноважень адвокатури у сфері надання правничої допомоги дозволяють зробити висновок про те, що професійне представництво є новелізацією моделі представництва, чому суттєво сприяло проведення судової реформи в Україні, що ознаменувалася активним оновленням

положень законодавства, яке регулює професійну діяльність адвокатів. З прийняттям ЗУ «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 р. ст. 59 Основного Закону доповнено фактично новим поняттям «професійна правнича допомога» [167]. Разом із цим ще одним нормативним актом, який закріплює таку ознаку діяльності процесуальних представників, як «професійність» є ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р., де міститься ст. 10 з назвою «Професійна правнича допомога при реалізації права на справедливий суд» [168]. Беручи до уваги вищезазначені положення законодавства України, вбачаються правильними кроки органів законодавчої ініціативи щодо деталізації на нормативному рівні інституту професійного представництва. Це сприятиме підвищенню рівня якості надання правничої допомоги особам, які звернулися до відповідних суб'єктів за їх отриманням» [126, с. 56-57].

М.В. Шпак зазначає, що «професіоналізм як засада діяльності адвоката виступає важливою й своєрідною гарантією сумлінного виконання останнім покладених на нього функцій, зокрема, надання правничої допомоги. На підставі викладеного уявляється, що під професіоналізмом адвокатської діяльності варто розуміти закріплену на нормативному рівні основоположну засаду, завдяки якій регулюються правовідносини у відповідній сфері (представництва адвоката), що відображає ставлення адвоката до сумлінного виконання покладених на нього обов'язків під час надання кваліфікованої правничої допомоги при вирішенні справи, недотримання яких стає причиною притягнення адвоката до юридичної відповідальності, встановленої законом. Професіоналізм у контексті надання адвокатом професійної правничої допомоги у певній сфері суспільних відносин можна розуміти і як специфічну норму, що відображає вимоги до діяльності адвокатів як представників. Згідно з новітніми законодавчими вимогами представництво у певній сфері суспільних відносин розподіляється на: 1) законне представництво; 2) професійне представництво як вид правничої допомоги, що надається адвокатом; 3) непрофесійне представництво, що надається особою, яка не має правового статусу адвоката» [126, с. 70-71, 80].

У зв'язку з цим, на нашу думку, доцільно розмежувати представництво у сфері митної справи на законне, професійне та непрофесійне. З огляду на це для уніфікованого правового регулювання такі види представництва необхідно також передбачити в інших галузях законодавства.

Варто звернути увагу і на обмеження прав адвоката-представника у сфері митної справи, оскільки правовий статус представника безпосередньо пов'язаний з правосуб'єктністю особи, яку він представляє у сфері митної справи, тобто роль представника, по суті, нівелюється відсутністю необхідних повноважень, тому що, законодавець, визначаючи обсяг прав представника поставив її у залежність від прав, визначених для особи, яку він представляє [116, с. 172-173]. Таке обмеження прав адвоката-представника стосується у разі оскарження рішень, дій або бездіяльності митних органів в досудовому порядку у Главі 4 МК України (ст. 26-2 МК України), податкових повідомлень – рішень митних органів (розділ VI Порядку оформлення і подання скарг платниками податків та іншими особами та їх розгляду контролюючими органами) та участі у справах про порушення митних правил (ст. 498, ч. 3 ст. 499 МК України). У зв'язку з цим, вважаємо, що права адвоката-представника у сфері митної справи потребують суттєвого вдосконалення шляхом внесення відповідних змін до законодавства України з питань митної справи.

Підлягає критиці законодавче розуміння поняття «захисник» у справах про порушення митних правил. Законодавцем до категорії осіб, які можуть бути захисниками, віднесено адвокатів, інших фахівців у галузі права, близьких родичів, опікунів або піклувальників (ч. 2 ст. 500 МК України). З цього приводу А.В. Дусик відмічає, що «запроваджений в МК України термін «захисник» жодним чином не може бути ототожнений з термінами «адвокат» чи «фахівець», уповноважений представляти інтереси особи у провадженні, оскільки захисника характеризує комплекс прав і повноважень, пов'язаних з його місцем у кримінальному процесі. Застосування терміна «захисник» в МК України є істотним недоліком правотворчої техніки. А оскільки непродумане і некоректне застосування юридичних термінів може призвести лише до плутанини, його слід

замінити, запозичивши з КУпАП відповідне формулювання про участь адвоката в провадженні» [119, с. 97].

Зауважимо, що згідно ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» захист – це вид адвокатської діяльності, що полягає в забезпеченні захисту прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення [64]. Відповідно до ч. 1 ст. 45 КПК України захисником є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, представництво інтересів юридичної особи, стосовно якої здійснюється провадження щодо застосування заходів кримінально-правового характеру у спеціальному порядку, особи, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію) [72].

У ч. 2 ст. 44 КПК України встановлено, що як законні представники можуть бути залучені батьки (усиновлювачі), а в разі їх відсутності – опікуни чи піклувальники особи, інші повнолітні близькі родичі чи члени сім'ї, а також представники органів опіки і піклування, установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває неповнолітній, недієдатний чи обмежено дієдатний [72]. Варто відмітити, що відповідно до усталеної практики Європейського суду з прав людини, що знайшла своє відображення, зокрема, у рішеннях у справах «Надточій проти України», «Енгель та інші проти Нідерландів», «Озтюрк проти Німеччини» та «Лутц проти Німеччини», справи про адміністративні

правопорушення за своєю правовою природою, з огляду на характер правопорушення, його кваліфікацію та суворість передбаченого покарання, мають ознаки та критерії, достатні для віднесення їх до проваджень кримінально-правового характеру [169]. У зв'язку з цим законодавче розуміння поняття «захисник» у справах про порушення митних правил потребує суттєвого коригування, оскільки ним може бути виключно адвокат, а інші особи можуть бути тільки представниками (фахівці у галузі права, близькі родичі, опікуни або піклувальники).

Слід також вказати на обмеження прав адвоката-захисника у справах про порушення митних правил, оскільки правовий статус захисника безпосередньо пов'язаний з правосуб'єктністю особи, яку він захищає у сфері митної справи, тобто роль захисника, по суті, нівелюється відсутністю необхідних повноважень, тому що, законодавець, визначаючи обсяг прав захисника поставив його у залежність від прав, визначених для особи, відносно якої він здійснює захист (ст. 498, ч. 6 ст. 500 МК України) [116, с. 172-173]. Суперечливими є положення ч. 5 ст. 529 МК України, згідно якої постанова суду у справі про порушення митних правил може бути оскаржена особою, стосовно якої вона винесена, представником такої особи або митним органом, який здійснював провадження у цій справі [21]. У ч. 5 ст. 529 МК України не передбачено захисника серед суб'єктів, які мають право оскаржити постанова суду у справі про порушення митних правил. Відповідно до ч. 6 ст. 500 МК захисник під час участі у справі користується усіма правами, зазначеними у ст. 498 МК України, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо особою, яка притягується до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, і не може бути доручена захиснику [21]. У зв'язку з цим, вважаємо, права адвоката-захисника у справах про порушення митних правил потребують суттєвого вдосконалення шляхом внесення відповідних змін до МК України.

Враховуючи викладене, до напрямів удосконалення правового регулювання діяльності адвоката у сфері митної справи доцільно віднести такі:

1) встановити у законодавстві України з питань митної справи єдиний підхід до документів, що посвідчують повноваження адвоката на надання правничої допомоги;

2) у законодавстві України з питань митної справи та законодавстві про адміністративні правопорушення слова «правова допомога» та «юридична допомога» у всіх відмінках замінити словами «правнича допомога» у відповідному відмінку;

3) визначити у законодавстві України з питань митної справи статус адвоката у справі про порушення митних правил таким чином: адвокат є захисником особи, яка притягується до адміністративної відповідальності за порушення митних правил; адвокат є представником заінтересованих осіб у справі про порушення митних правил; адвокат надає правничу допомогу свідку у справі порушення митних правил;

4) розмежувати у законодавстві України з питань митної справи представництво на законне (здійснюється батьками, усиновителями, опікунами або піклувальниками), професійне (здійснюється адвокатами) та непрофесійне (здійснюється іншими особами);

5) унормувати у законодавстві України з питань митної справи права адвоката-представника під час оскарження рішень, дій або бездіяльності митних органів в досудовому порядку у Главі 4 МК України, податкових повідомлень – рішень митних органів та участі у справах про порушення митних правил;

6) модифікувати законодавче розуміння поняття «захисник» у справах про порушення митних правил, передбачивши, що захисником може бути виключно адвокат щодо особи, яка притягується до адміністративної відповідальності за порушення митних правил;

7) унормувати у законодавстві України з питань митної справи права адвоката-захисника у справах про порушення митних правил.

Наведені вище напрями вдосконалення правового регулювання діяльності адвоката у сфері митної справи потребують внесення відповідних змін до МК України (або врахування при прийнятті нового МК України); КУпАП; наказу

Міністерства фінансів України від 21 жовтня 2015 року № 916 «Про затвердження Порядку оформлення і подання скарг платниками податків та іншими особами та їх розгляду контролюючими органами».

Висновки до розділу 3

1. Ефективне надання професійної правничої допомоги у сфері митної справи є можливим за наявності належного забезпечення гарантій адвокатської діяльності. Гарантії діяльності адвоката у сфері митної справи – це встановлені законодавством засоби, способи та умови, за допомогою яких забезпечуються реалізація та захист повноважень адвоката в галузі митного регулювання. Гарантії діяльності адвоката у сфері митної справи можуть бути класифіковані за такими критеріями: залежно від призначення (гарантії-реалізації, гарантії-охорони, гарантії-захисту); за сферою дії (національні, міжнародні); залежно від виду правового статусу адвоката (загальні, родові, спеціальні, індивідуальні). Гарантії діяльності адвоката у сфері митної справи визначені в нормах національного та міжнародного законодавства.

2. Існуючі гарантії діяльності адвоката у сфері митної справи в Україні відповідають європейським та міжнародним стандартам професії адвоката. Незважаючи на це наявні факти порушень проти адвокатів, тиску на них та неприйняттого втручання в їхню професійну діяльність, перешкоди в наданні якісної правничої допомоги клієнту. Дотримання гарантій адвокатської діяльності є обов'язком для органів публічної влади і недопущення їх порушення буде свідчити про належне забезпечення конституційного права громадян на професійну правничу допомогу, захисту прав адвокатів та гарантій їх професійної діяльності, верховенства права в Україні.

3. Ефективне правове регулювання діяльності адвоката у сфері митної справи залежить від узгодженості між нормативно-правовими актами різної галузевої належності. Правове регулювання діяльності адвоката у сфері митної справи потребує суттєвого вдосконалення, що зумовлено відсутністю у законодавстві України з питань митної справи єдиного підходу щодо належного оформлення повноважень адвоката, неоднозначним статусом адвоката у справах про порушення митних правил, обмеженістю прав адвоката у сфері митної справи.

4. До напрямів удосконалення правового регулювання діяльності адвоката у сфері митної справи доцільно віднести такі:

1) встановити у законодавстві України з питань митної справи єдиний підхід до документів, що посвідчують повноваження адвоката на надання правничої допомоги;

2) у законодавстві України з питань митної справи та законодавстві про адміністративні правопорушення слова «правова допомога» та «юридична допомога» у всіх відмінках замінити словами «правнича допомога» у відповідному відмінку;

3) визначити у законодавстві України з питань митної справи статус адвоката у справі про порушення митних правил таким чином: адвокат є захисником особи, яка притягується до адміністративної відповідальності за порушення митних правил; адвокат є представником заінтересованих осіб у справі про порушення митних правил; адвокат надає правничу допомогу свідку у справі порушення митних правил;

4) розмежувати у законодавстві України з питань митної справи представництво на законне (здійснюється батьками, усиновителями, опікунами або піклувальниками), професійне (здійснюється адвокатами) та непрофесійне (здійснюється іншими особами);

5) унормувати у законодавстві України з питань митної справи права адвоката-представника під час оскарження рішень, дій або бездіяльності митних органів в досудовому порядку у Главі 4 МК України, податкових повідомлень – рішень митних органів та участі у справах про порушення митних правил;

6) модифікувати законодавче розуміння поняття «захисник» у справах про порушення митних правил, передбачивши, що захисником може бути виключно адвокат щодо особи, яка притягується до адміністративної відповідальності за порушення митних правил;

7) унормувати у законодавстві України з питань митної справи права адвоката-захисника у справах про порушення митних правил.

Наведені вище напрями вдосконалення правового регулювання діяльності адвоката у сфері митної справи потребують внесення відповідних змін до МК України (або врахування при прийнятті нового МК України); КУпАП; наказу Міністерства фінансів України від 21 жовтня 2015 року № 916 «Про затвердження Порядку оформлення і подання скарг платниками податків та іншими особами та їх розгляду контролюючими органами».

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення й вирішення наукового завдання, що полягає у визначенні сутності та особливостей правових засад діяльності адвоката у сфері митної справи. Сформульовано низку висновків та пропозицій, спрямованих на вирішення цього завдання. Основні з них такі:

1. Митна справа являє собою комплексний правовий інститут, який регламентований нормами різних галузей законодавства, що призводить до ускладнення застосування норм законодавства України з питань митної справи. Складність, різноманітність та протиріччя правового регулювання митної справи потребує відповідних знань, орієнтації і правильного застосування законодавства України з питань митної справи залежно від конкретної ситуації. У цьому контексті особливого значення набуває діяльність адвокатів у сфері митної справи – висококваліфікованих фахівців у галузі митного регулювання, які повинні володіти комплексними знаннями у різних галузях законодавства. Адвокатська діяльність у сфері митної справи має особливості, які відрізняють від здійснення її в інших галузях правового регулювання. Адвокатська діяльність у сфері митної справи характеризується складністю і різноманітністю законодавства України з питань митної справи та потребує необхідних знань у таких галузях законодавства як митне, адміністративне, податкове, валютне, банківське, цивільне та міжнародне.

2. Адвокат є суб'єктом надання професійної правничої допомоги у сфері митної справи у разі укладення договору про надання правничої допомоги. За умови належно оформлених повноважень у сфері митної справи адвокат стає самостійним учасником митних правовідносин і отримує право на реалізацію прав та обов'язків, передбачених законодавством. Професійні права та обов'язки адвоката, передбачені ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», мають міжгалузевий характер і характерні для всіх видів адвокатської діяльності незалежно від сфери правового регулювання, в тому числі митної справи.

Процесуальні права та обов'язки адвоката у сфері митної справи залежать від виду професійної правничої допомоги та конкретного нормативно-правового акту відповідної галузі законодавства. Адвокат як суб'єкт надання професійної правничої допомоги у сфері митної справи характеризується такими ознаками: будучи суб'єктом правових відносин у галузі митного регулювання вирізняється зовнішньою відокремленістю; адвокат є опосередкованим суб'єктом митних відносин; залежно від виду надання професійної правничої допомоги визначається специфіка прав та обов'язків адвоката у сфері митної справи; адвокат є суб'єктом митних правовідносин, який не наділений владними повноваженнями.

3. Консультування як вид адвокатської діяльності у сфері митної справи – це надання адвокатом професійної правничої допомоги, що полягає у роз'ясненні способів вирішення правової проблеми у сфері митної справи для забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів клієнта, недопущення їх порушення, а також на сприяння їх відновленню в разі порушення. Під час консультування відбуваються правовідносини між адвокатом та клієнтом і дії адвоката мають значення виключно у межах цих відносин. Консультування клієнта щодо застосування законодавства України з питань митної справи має свою специфіку, що зумовлено правовою природою та комплексним характером митних відносин. Результатом консультування є отримання клієнтом обґрунтованої правової позиції адвоката щодо конкретної ситуації у сфері митної справи. Консультування як вид діяльності адвоката у сфері митної справи є основою та складником таких видів професійної правничої допомоги як представництво та захист.

4. Захист як вид адвокатської діяльності у сфері митної справи – це вид професійної правничої допомоги, що полягає у забезпеченні особі, яка притягується до адміністративної відповідальності, можливості отримати кваліфіковану допомогу адвоката для реалізації свого права на захист в досудовому та судовому порядку. Адвокат як захисник у сфері митної справи є самостійним, незалежним учасником провадження у справі про порушення митних правил, який надає професійну правничу допомогу особі щодо якої

здійснюється провадження у справі про порушення митних правил шляхом захисту її прав, свобод та законних інтересів. Правове регулювання надання адвокатом правничої допомоги у провадженні у справі про порушення митних правил характеризується неоднозначним законодавчим формулюванням. Суттєвою вадою правотворчої техніки є розуміння в МК України поняття «захисник». Не зрозумілим також є те, що МК України передбачає можливість адвокату надавати правничу допомогу особі, яка притягується до адміністративної відповідальності, в якості представника, а свідку в якості захисника. У зв'язку з цим правовий статус адвоката як захисника у сфері митної справи потребує вдосконалення шляхом внесення відповідних змін до МК України.

5. У сфері митної справи представниками можуть бути адвокати та інші особи, які на підставі закону або довіреності здійснюють представництво. Враховуючи те, що адвокат на відміну від інших осіб здійснює представництво на професійному рівні, доцільно представництво як вид адвокатської діяльності визначити як професійне представництво. Професійне представництво адвоката у сфері митної справи здійснюється в митних органах та судах і полягає в тому, що адвокат як представник виступає від імені та в інтересах клієнта, має загальні права і обов'язки клієнта, спеціальні згідно свого процесуально-правового статусу та професійні відповідно до законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність, здійснює процесуальні дії в межах наданих йому повноважень від імені та в інтересах клієнта з метою забезпечення реалізації прав і обов'язків клієнта в галузі митного регулювання. Здійснюючи професійне представництво у сфері митної справи адвокату потрібно орієнтуватися у значному масиві норм митного, податкового, адміністративного процесуального та міжнародного законодавства.

6. Ефективне надання професійної правничої допомоги у сфері митної справи є можливим за наявності належного забезпечення гарантій адвокатської діяльності. Гарантії діяльності адвоката у сфері митної справи – це встановлені законодавством засоби, способи та умови, за допомогою яких забезпечуються

реалізація та захист повноважень адвоката в галузі митного регулювання. Гарантії діяльності адвоката у сфері митної справи можуть бути класифіковані за такими критеріями: залежно від призначення (гарантії-реалізації, гарантії-охорони, гарантії-захисту); за сферою дії (національні, міжнародні); залежно від виду правового статусу адвоката (загальні, родові, спеціальні, індивідуальні). Гарантії діяльності адвоката у сфері митної справи визначені в нормах національного та міжнародного законодавства. Дотримання гарантій адвокатської діяльності є обов'язком для органів публічної влади і недопущення їх порушення буде свідчити про належне забезпечення конституційного права громадян на професійну правничу допомогу, захисту прав адвокатів та гарантій їх професійної діяльності, верховенства права в Україні.

7. Ефективне правове регулювання діяльності адвоката у сфері митної справи залежить від узгодженості між нормативно-правовими актами різної галузевої належності. До напрямів удосконалення правового регулювання діяльності адвоката у сфері митної справи доцільно віднести такі:

1) встановити у законодавстві України з питань митної справи єдиний підхід до документів, що посвідчують повноваження адвоката на надання правничої допомоги;

2) у законодавстві України з питань митної справи та законодавстві про адміністративні правопорушення слова «правова допомога» та «юридична допомога» у всіх відмінках замінити словами «правнича допомога» у відповідному відмінку;

3) визначити у законодавстві України з питань митної справи статус адвоката у справі про порушення митних правил таким чином: адвокат є захисником особи, яка притягується до адміністративної відповідальності за порушення митних правил; адвокат є представником заінтересованих осіб у справі про порушення митних правил; адвокат надає правничу допомогу свідку у справі порушення митних правил;

4) розмежувати у законодавстві України з питань митної справи представництво на законне (здійснюється батьками, усиновителями, опікунами

або піклувальниками), професійне (здійснюється адвокатами) та непрофесійне (здійснюється іншими особами);

5) унормувати у законодавстві України з питань митної справи права адвоката-представника під час оскарження рішень, дій або бездіяльності митних органів в досудовому порядку у Главі 4 МК України, податкових повідомлень – рішень митних органів та участі у справах про порушення митних правил;

6) модифікувати законодавче розуміння поняття «захисник» у справах про порушення митних правил, передбачивши, що захисником може бути виключно адвокат щодо особи, яка притягується до адміністративної відповідальності за порушення митних правил;

7) унормувати у законодавстві України з питань митної справи права адвоката-захисника у справах про порушення митних правил.

Наведені вище напрями вдосконалення правового регулювання діяльності адвоката у сфері митної справи потребують внесення відповідних змін до МК України (або врахування при прийнятті нового МК України); КУпАП; наказу Міністерства фінансів України від 21 жовтня 2015 року № 916 «Про затвердження Порядку оформлення і подання скарг платниками податків та іншими особами та їх розгляду контролюючими органами».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Додін Є.В. Виникнення та розвиток митного законодавства в Україні. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 65. С. 76–83
2. Комзюк В.Т. Адміністративно-правові засоби здійснення митної справи: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2003. 191 с.
3. Найденко О.Є., Єніна А.О., Костяна О.В. Основні аспекти становлення та розвитку митної справи України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. Випуск 23. С. 506–511.
4. Шишка Р.Б., Сергієнко В.В. Митне право України: Навч. посібник. Харків: Еспада, 2002. 296 с.
5. Федотов О.П. Адміністративно-правова концепція здійснення державної митної справи: теорія та практика: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2016. 457 с.
6. Ківалов С.В., Кормич Б.А. Митна політика України: підручник. Одеса: Юридична література, 2001. 245 с.
7. Додін Є.В. Правові основи митної справи України. *Митна справа*. 2004. № 4. С. 6–18.
8. Настюк В.Я. Адміністративно-правові проблеми законодавчого регулювання митної справи в Україні: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2005. 39 с.
9. Дьомін Ю.М. Правові засади організації та здійснення митного контролю в Україні: теоретичні та практичні проблеми: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2006. 438 с.
10. Карпенко Г.Л. Експертиза в митній справі: організаційно-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2007. 188 с.
11. Мазур А.В. Поняття митної справи: ідея, зміст, законодавче закріплення. *Митна справа*. 2008. № 5. С. 8–12.
12. Прусс В.М., Пітерська В.М. Організація митної справи в Україні: навч. посібник. О.: Фенікс, 2009. 254 с.

13. Дьоміна С.Ю. Адміністративна деліктність у сфері митної справи: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2011. 260 с.
14. Іванов О.В. Суб'єкти адміністративно-правового регулювання в галузі митної справи: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2015. 213 с.
15. Баязітов Л.Р., Кунєв Ю.Д., Кунєва З.Ю. Визначення сутності та змісту основних митно-правових понять. Сучасний стан та перспективи розвитку митних правовідносин в Україні: колективна монографія / за заг. ред. Д.В. Приймаченка. Дніпро: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 31-51.
16. Настюк В.Я., Шульга М.Г. Митне право України: навч. посібник. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2001. 114 с.
17. Педешко А.І. Адміністративна відповідальність за порушення митних правил: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2000. 170 с
18. Жорін Ф.Л. Правові основи митної справи в Україні (конспект курсу лекцій з програмних тем): Навч. посібник. К.: КНЕУ, 2001. 248 с.
19. Оніщик Ю.В. Митні правовідносини: поняття, ознаки, види. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*. 2012. № 1 (56). С. 142–147.
20. Оніщик Ю.В. Правове регулювання митних відносин в Україні та в країнах Європейського Союзу: фінансово-правовий аспект: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2014. 44 с.
21. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення: 22.11.2023).
22. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 22.11.2023).
23. Оніщик Ю.В. Правова конструкція «митні платежі»: проблеми сучасної інтерпретації. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2016. № 3-4. С. 23–28.

24. Оніщик Ю.В. Фінансові правовідносини у митній сфері. *Митна справа*. 2012. № 2 (80). С. 15–19.
25. Оніщик Ю.В. Правове регулювання митних відносин в Україні та в країнах Європейського Союзу: фінансово-правовий аспект: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2014. 439 с.
26. Оніщик Ю.В. Митний контроль як вид фінансового контролю. *Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наук. праць.: Правознавство*. 2012. Випуск 628. С. 109-112.
27. Копцева Л.О. Фінансовий контроль у митній справі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2012. 18 с.
28. Ямненко Т.М. Фінансове право: галузь права, навчальна дисципліна і наука: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2003. 23 с.
29. Міщенко І.В. Цивільно-правові договори в митній справі України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2008. 194 с.
30. Світлак І.І. Взаємодія митних брокерів і митних перевізників з митними органами України. *Науковий вісник Національної академії ДПС України*. 2004. № 5 (27). С. 194–199.
31. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 р. № 1906-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15> (дата звернення: 12.12.2023).
32. Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур (Киотська конвенція) від 18.05.1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_643#top (дата звернення: 12.12.2023).
33. Про приєднання України до Міжнародної конвенції про Гармонізовану систему опису та кодування товарів: Указ Президента України від 17.05.2022 р. № 466/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/466/2002#Text> (дата звернення: 12.12.2023).
34. Митна конвенція про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП (Конвенція МДП 1975 року) від 14.11.1975 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_012#Text (дата звернення: 12.12.2023).

35. Міжнародна конвенція про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства від 09.06.1977 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_926#Text (дата звернення: 12.12.2023).

36. Міжнародна конвенція про безпечні контейнери від 02.12.1972 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_013#Text (дата звернення: 12.12.2023).

37. Про приєднання України до Міжнародної конвенції про узгодження умов проведення контролю вантажів на кордонах: Указ Президента України від 04.07.2022 р. № 616/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616/2002#Text> (дата звернення: 12.12.2023).

38. Конвенція про тимчасове ввезення від 26.06.1990 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_472#Text (дата звернення: 12.12.2023).

39. Конвенція про створення Ради Митного Співробітництва від 15.12.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_184#Text (дата звернення: 12.12.2023).

40. Оніщик Ю.В. Інститут митних платежів: особливості правового регулювання. *Митна справа*. 2012. № 5 (83). С. 61–66.

41. Словник української мови: в 11 т. / АН Української РСР, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні / редкол.: І.К. Білодід (голова) та ін. Київ: Наукова думка, 1970–1980. Т. 4: І–М / редкол.: А.А. Бурячок, П.П. Доценко. 1973. 840 с.

42. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2009. 1736 с.

43. Рішення Конституційного Суду України у справі № 1-10/2004 за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес) від 01.12.2004 р. № 18рп/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-04#Text> (дата звернення: 23.01.2024).

44. Лакушева Є.В. Публічні та приватні інтереси в податковому праві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2014. 20 с.

45. Гуняк О.Я. Приватний і публічний інтереси у праві: теоретико-правове дослідження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Івано-Франківськ, 2016. 236 с.
46. Самбор М.А. Інтерес в праві: загальнотеоретичні аспекти розуміння та реалізації: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2010. 260 с.
47. Кармаліта М.В. Приватний і публічний інтерес у системі податкових правовідносин: монографія. Хмельницький: ФОП Мельник А.А., 2019. 328 с.
48. Вінник О.М. Публічні та приватні інтереси в господарських товариствах: проблеми правового забезпечення: монографія. К.: Атіка, 2003. 352 с.
49. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підруч. Х.: Консум, 2006. 656 с.
50. Щавінський В.Р. Захист інтересів держави в адміністративному судочинстві: дис. ... докт. юрид. наук. Київ, 2017. 402 с.
51. Бачун О.В. Правовий статус суб'єктів адміністративного судочинства: монографія; за наук. ред. А.О. Селіванова. К.: Логос, 2009. 117 с.
52. Абдукадірова К.Е. Правове регулювання процедур вирішення митних спорів в Україні: дис. ... докт. філос. в галузі права за спеціальністю 081 Право. Київ, 2021. 180 с.
53. Правове регулювання процедур вирішення митних спорів в Україні: монографія / Ю.В. Оніщик, К.Е. Абдукадірова; за ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю.В. Оніщика. Одеса: Видавництво «Юридика», 2024. 186 с.
54. Самсін І.Л. Податкове зобов'язання в механізмі фінансово-правового регулювання (методологічний аспект): дис. ... докт. юрид. наук. Харків, 2014. 393 с.
55. Шевчук О.М. Засоби державного примусу у правовій системі України: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2003. 22 с.
56. Хатнюк Н.С. Система податкових правовідносин: проблеми теорії та практики правового забезпечення: монографія / за заг. ред. д.ю.н., професора, заслуженого юриста України В.І. Литвиненка. Київ: «Видавництво Людмила», 2018. 464 с.
57. Роздайбіда А.А. Забезпечення балансу інтересів при вирішенні податкових спорів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2015. 198 с.

58. Абдукадірова К.Е. Конфлікт у сфері митних правовідносин як передумова виникнення митного спору. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2020. Випуск 47. Том 1. С. 50–53.

59. Толстолицька М.М. Проведення у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві України: дис. ... докт. філос. в галузі права за спеціальністю 081 Право. Київ, 2020. 182 с.

60. Оніщик Ю.В., Толстолицька М.М. Правова ідентифікація дефініції «митний спір». *Правові новели*. 2019. № 9. С. 114–119.

61. Проведення у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві України: монографія / Ю.В. Оніщик, М.М. Толстолицька; за ред. д-ра юрид. наук, професора Ю.В. Оніщика. Херсон: Олді+, 2022. 166 с.

62. Єфіменко В.Д. Забезпечення дотримання митного законодавства як функціональна роль адвоката у сфері митної справи. *Права людини та верховенство права в умовах суспільних трансформацій: виклики та перспективи*: зб. матеріалів наук. практ. конф., м. Харків, 17 груд. 2025 р. / редкол.: С.Г. Серьогіна, Ю.Л. Бошицький, В.П. Пилипенко, С.Л. Чуніхіна, Л.Р. Наливайко та ін. Харків, Право, 2025. С. 28-31.

63. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 15.02.2024).

64. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 15.02.2024).

65. Григор'єв М.В. Адміністративно-правові засади інформаційного забезпечення адвокатської діяльності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Кривий Ріг, 2017. 242 с.

66. Бакаянова Н.М. Функціональні та організаційні основи адвокатури України: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.10. Одеса, 2017. 487 с.

67. Бригінець О.О. Особливості діяльності адвоката у сфері митної справи. *Економіка. Фінанси. Право.* 2026. № 1. С.36-38. DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2026.1.7>.

68. Єфіменко В.Д. Професійна правнича допомога адвоката у митній сфері. *Інноваційна екосистема для відбудови України: інтеграція науки, освіти та бізнесу*: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (3 жовтня 2025 р., м. Київ). К.: КНУТД, 2025. С. 355-356.

69. Єфіменко В.Д. Професійна правнича допомога адвоката у митній сфері, її форми. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики у воєнний період*: Міжнародна науково-практична конференція. Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, 10 жовтня 2025 р. Львів – Торунь: Liha-Pres, 2025. С. 45-48.

70. Єфіменко В.Д. Адвокат як суб'єкт надання професійної правничої допомоги у сфері митної справи. *Наука і техніка сьогодні.* 2024. № 11 (39). С. 67-75. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-11\(39\)-67-75](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-11(39)-67-75).

71. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Голованя Ігоря Володимировича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу) від 30.09.2009 р. № 23-рп/2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v023p710-09#Text> (дата звернення: 12.03.2024).

72. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 27.03.2024).

73. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 27.03.2024).

74. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 27.03.2024).

75. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 27.03.2024).

76. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 27.03.2024).

77. Єфіменко М.Ю. Правовий статус адвоката як учасника адміністративного процесу: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2014. 208 с.

78. Джуська А.В. Конституційне право людини на професійну правничу допомогу в Україні: дис.. ... докт. філос. в галузі права за спеціальністю 081 Право. Київ, 2018. 271 с.

79. Деревянко Н.В. Адміністративно-правові засади реалізації права на отримання професійної правничої допомоги в Україні: дис.. ... докт. філос. в галузі права за спеціальністю 081 Право. Київ, 2021. 210 с.

80. Заборовський В.В. Професійна діяльність адвоката – це правова, юридична чи професійна правнича допомога? *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 38. Т. 2. С. 140–145.

81. Лоджук М.Т. Ознаки кваліфікованої правової допомоги в юридичній клініці. *Актуальні проблеми політики*. 2014. Вип. 51. С. 397–407.

82. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 16.04.2024).

83. Шильник В.Ю. Адміністративні юрисдикційні провадження та їх здійснення органами внутрішніх справ: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 196 с.

84. Тацій Л.В. Юридична природа адвокатури в системі захисту прав і свобод людини і громадянина: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2008. 176 с.

85. Олійник О.О. Адміністративно-правове регулювання судово-експертної діяльності: деякі теоретичні аспекти. *Форум права*. 2012. № 2. С. 519–523. URL: <http://www.nbu.gov.ua/ejournals/FP/2012-2/12ooodto.pdf> (дата звернення: 14.05.2024).

86. Завальний М.В. Місце адміністративно-деліктного провадження в адміністративному процесі. *Форум права*. 2008. № 1. С. 140–146. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2008_1_26.pdf (дата звернення: 14.05.2024).

87. Про затвердження Порядку оформлення і подання скарг платниками податків та іншими особами та їх розгляду контролюючими органами: наказ Міністерства фінансів України від 21.10.2015 р. № 916. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1617-15#n7> (дата звернення: 28.05.2024).

88. Грисюк В.В. Теоретичні засади юридичних технологій здійснення адвокатської діяльності: дис. ... докт. філос. в галузі права за спеціальністю 081 Право. Одеса, 2021. 202 с.

89. Северин К.М. Принципи адвокатської діяльності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Луцьк, 2015. 240 с.

90. Шульга Л.В. Юридико-психологічна характеристика адвокатської діяльності: дис. ... канд. юрид. наук: 19.00.06. Київ, 2014. 193 с.

91. Правила адвокатської етики: Звітно-виборний з'їзд адвокатів України від 09.06.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text> (дата звернення: 11.06.2024).

92. Фіолевський Д.П. Адвокатура: підручник. Донец. ун-т економіки та права, каф. держ.-правових дисциплін. Донецьк: ДонУЕП, 2006. 329 с.

93. Лоджук М.Т. Про форми правової допомоги в юридичних клініках України. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2013. Том 26 (65). 2-1 (Ч. 1). С. 82–90.

94. Лоджук М.Т. Юридичні клініки в Україні: освіта та правова допомога: монографія. Одеса: Фенікс, 2015. 328 с.

95. Бандурка О.О. Управління державною податковою службою в Україні: монографія. Х.: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2005. 506 с.

96. Великий енциклопедичний юридичний словник / ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученко. К.: Вид-во «Юрид. думка», 2007. 992 с.

97. Оніщик Ю.В. Правові засади діяльності адвоката в адміністративному судочинстві. Human rights and public governance in modern conditions: Scientific monograph. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2023. Р. 629-638.

98. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 18.06.2024).

99. Лисенко Ю.О. Представництво в адміністративному процесі: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2018. 213 с.

100. Слива Л.В. Консультативна робота адвоката у справах, що виникають з адміністративних правовідносин: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Київ, 2020. 196 с.

101. Юридична енциклопедія / голова редкол. Ю.С. Шемшученко. Нац. акад. наук України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. К.: Укр. енцикл. ім. М.П. Бажана. 2001. Т. 3. 789 с.

102. Адвокатура України: навч. посіб. У 2 кн. Кн. 1 / ред. С.Я. Фурса; Центр правових досліджень Фурси. Київ: КНТ, 2007. 940 с.

103. Слива Л.В. Консультативна діяльність адвоката: поняття та особливості. *Молодий вчений*. 2018. № 7 (59). С. 229-232.

104. Скакун О.Ф. Теорія права і держави: підручник. Вид. 4-те, допов. і перероб. Київ: Правова єдність, 2014. 524 с.

105. Зейкан Я.П., Лисак О.М., Барсук В.М. Адвокатська техніка: підготовка до процесу та методики переконання: практичний посібник. 4-те видання, доповн. і переробл. Київ: ВД «Дакор», 2024. 640 с.

106. Василенко М.Є. Структурогенез професійних особливостей юридичного консультування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2013. № 6-2, т. 1. С. 20–25.

107. Святоцька В.О. Стандарти адвокатури. *Вісник Національної асоціації адвокатів України*. 2017. № 6 (34). С. 6-11.

108. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 р. № 959-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#top> (дата звернення: 25.07.2024).

109. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03.2015 р. № 222-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text> (дата звернення: 25.07.2024).

110. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності: Закон України від 06.09.2005 р. № 2806-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2806-15#top> (дата звернення: 25.07.2024).

111. Про технічні регламенти та оцінку відповідності: Закон України від 15.01.2015 р. № 124-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-19#top> (дата звернення: 25.07.2024).

112. Єфіменко В.Д. Адвокат як захисник у сфері митної справи. *Успіхи і досягнення у науці*. 2025. № 5 (15). С. 124-134. DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-5\(15\)-124-134](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-5(15)-124-134).

113. Нижникова В.В. Адміністративно-процесуальний статус суб'єктів провадження в справах про порушення митних правил: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2008. 144 с.

114. Єфіменко В.Д. Адвокат як захисник у сфері митної справи: актуальність позасудового врегулювання спорів. *Актуальні проблеми прав людини: від універсальних стандартів до національної практики*: Міжнародна науково-практична конференція. Київський університет права Національної академії наук України, 11 грудня 2025 р. Львів – Торунь: Liha-Pres, 2025. С. 53-56.

115. Бурцева О.В. Забезпечення прав людини у провадженні у справах про порушення митних правил: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Дніпропетровськ, 2011. 166 с.

116. Дуженко С.А. Проведення у справах про порушення митних правил: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2015. 206 с.

117. Колпаков В.К. Адміністративне право України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 1999. 736 с.

118. Калакайло Р.І. Процесуальні дії у справах про порушення митних правил: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2015. 201 с.

119. Дусик А.В. Провадження у справах про порушення митних правил: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2006. 136 с.

120. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник: у двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). К.: Вид-во «Юридична думка», 2004. 584 с.

121. Коментар до Митного кодексу України / За ред. П.В. Пашка, М.М. Каленського. К. Юстиніан, 2004. 736 с.

122. Єфіменко В.Д. Професійна правнича допомога адвоката у митній сфері у справах про адміністративні правопорушення *Становлення та розвиток правової держави: проблеми теорії та практики*: матеріали XVIII міжнародної науково-практичної конференції, м. Миколаїв, 24 грудня 2025 р. Львів – Торунь: Liha-Pres, 2025. С. 261-262.

123. Єфіменко В.Д. Професійне представництво адвоката у сфері митної справи. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2025. № 1 (31). С. 450-460. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-1\(31\)-450-460](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-1(31)-450-460).

124. Єфіменко В.Д. Представництво як визначальний вид правової допомоги адвоката. *Права людини: методологічний, гносеологічний та онтологічний аспекти*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 76-річчю проголошення Загальної декларації прав людини (м. Дніпро, 10 груд. 2024 р.) / уклад: к.ю.н., доц. І.А. Сердюк; М.П. Войтюк. Дніпро: Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. С. 166-169.

125. Гусейнлі А. Завдання та функції адвоката в адміністративному судочинстві. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 3. С. 191–197.

126. Професійне представництво адвоката у цивільному процесі: монографія / М.В. Шпак. Харків: Право, 2020. 224 с.

127. Возний М.В. Фінансово-правове регулювання адміністрування митних платежів в Україні: дис. ... докт. філос. в галузі права за спеціальністю 081 Право. Київ, 2025. 195 с.

128. Системний звіт Ради бізнес-омбудсмена. Актуальні проблеми бізнесу у митній сфері. URL: https://boi.org.ua/wp-content/uploads/2023/06/ii_2018_sytem_ua.pdf (дата звернення: 24.09.2024).

129. Системний звіт Ради бізнес-омбудсмена. Проблемні питання регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. URL: https://boi.org.ua/wp-content/uploads/2015/10/sysrep_trade_ukr_pdf.pdf (дата звернення: 24.09.2024).

130. Огляд судової практики Верховного Суду у сфері митної справи. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Ohliad_mytna_sprava.pdf (дата звернення: 24.09.2024).

131. Огляд судової практики КАС ВС щодо митної справи (2018 рік – квітень 2024 року). URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/Ohliad_mytna_sprava.pdf (дата звернення: 24.09.2024).

132. Розгляд спорів в адміністративному порядку. URL: <https://customs.gov.ua/rozgliad-sporiv-v-administrativnomu-poriadku> (дата звернення: 02.02.2026).

133. Будзик Б. Мета, завдання та принципи адміністративного судочинства на сучасному етапі реформування судової системи України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2017. № 884. С. 88–92.

134. Бітов А.І. Характеристика процесуальної форми адміністративного судочинства. *Актуальні проблеми політики*. 2012. Вип. 46. С. 330–339.

135. Ковалів М.В., Єсімов С.С. Адміністративне судочинство як форма здійснення судової влади. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2017. Вип. 18. С. 31–35.

136. Розгляд спорів у судовому порядку. URL: <https://customs.gov.ua/rozgliad-sporiv-u-sudovomu-poriadku> (дата звернення: 02.02.2026).

137. Бережна Є.В. Правовий статус адвоката як учасника адміністративного процесу: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2021. 218 с.

138. Ус М.В. Адвокат в провадженні у справах щодо оскарження індивідуальних і нормативно-правових актів: дис. ... докт. філос. в галузі права за спеціальністю 081 Право. Харків, 2023. 235 с.

139. Кукурудз Р.О. Апеляція в адміністративно-юрисдикційному процесі: питання теорії та практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2010. 20 с.

140. Заборовський В.В. Правовий статус адвоката в умовах становлення громадянського суспільства та правової держави в Україні: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.10. Київ, 2017. 577 с.

141. Морозов С.М., Шкарапута Л.М. Словник іншомовних слів. К., Наукова думка. 2000. 686 с.

142. Словник української мови в 11 томах. За ред. І.К. Білодіда, А.А. Бурячок та ін. Т. II. «Г-Ж». К.: Наукова думка, 1971. 547 с.

143. Юридична енциклопедія: В 6-ти томах / редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К.: «Укр. Енциклопедія», 1998. Т. 1. 672 с.

144. Козлов О.О. Організаційно-правові засади реалізації гарантій адвокатської діяльності: дис. ... докт. філос. в галузі права за спеціальністю 081 Право. Одеса, 2023. 199 с.

145. Селезень С.В. Юридичні гарантії захисту трудових прав працівників. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 5. С. 33-36.

146. Пономаренко А.В. Поняття «юридичні гарантії» в трудовому праві. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. «Право»*. 2013. Вип. 20. С. 37-41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_pravo_2013_20_8.189 (дата звернення: 23.09.2025).

147. Пацкан Н.В. Організаційно-правові засади доступу до адвокатської діяльності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Київ, 2019. 208 с.

148. Бедюк Н.А. Гарантії адвокатської діяльності в Україні: сучасний стан та проблеми реалізації. *Перспективні напрямки розвитку сучасної юридичної науки: матеріали наукової конференції (Івано-Франківськ, 20-21 березня 2015 р.)*. Івано-Франківськ, 2015. С. 158-161.

149. Яновська О.Г. Правові гарантії діяльності адвоката-захисника в кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 1997. 210 с.

150. Положення про Комітет захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності. URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/pologennya/2014.10.25-pologennya-181.pdf> (дата звернення: 15.10.2025).

151. Козлов О.О. До питання щодо визначення ознак гарантій адвокатської діяльності. *Юридичний бюлетень*. 2018. Випуск 7. Ч. 1. С. 86-91.

152. Боса І.В. Гарантії адвокатської діяльності: ознаки та механізм реалізації. *Наукові записки. Серія: Право*. 2023. Вип. 14. С. 210-215.

153. Яновська О.Г. Адвокатура України: навч. посіб. К.: Юрінком Інтер, 2007. 280 с

154. Про затвердження Положення про Комітет захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності: рішення Ради адвокатів України від 27.07.2013 р. № 182. URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/rishennya/2013.07.27-rishennya-182.pdf> (дата звернення: 15.10.2025).

155. Порядок дій з питань забезпечення гарантій адвокатської діяльності, захисту професійних прав адвокатів: рішення Ради адвокатів України від 13.12.2025 р. № 154. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/poryadki/2025-12-13-poryadki-154_6954c76328bc8.pdf (дата звернення: 15.10.2025).

156. Верховна Рада України прийняла Закон щодо забезпечення дотримання гарантій адвокатської діяльності. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/264067.html> (дата звернення: 14.11.2025).

157. Основні положення про роль адвокатів: прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам у серпні 1990 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_835#top (дата звернення: 14.11.2025).

158. Конвенцію про захист професії адвоката ухвалила Рада Європи. URL: <https://unba.org.ua/news/10044-konvenciyu-pro-zahist-profesii-advokata-uhvalila-rada-evropi.html> (дата звернення: 16.10.2025).

159. Звіт про порушення прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності в Україні за 2013-2016 роки: рішення Ради адвокатів України від 26.02.2016 р. № 2. URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/news/zvity/2016.03.16-report-violance-ukr.pdf> (дата звернення: 28.11.2025).

160. Звіт про порушення прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності в Україні за 2013-2018 роки. URL: [https://unba.org.ua/assets/uploads/news/novosti/UNBA_Zahyst_Adv_2018_UKR_WE B\(1\).pdf](https://unba.org.ua/assets/uploads/news/novosti/UNBA_Zahyst_Adv_2018_UKR_WE B(1).pdf) (дата звернення: 28.11.2025).

161. Аналіз порушень прав та гарантій адвокатської діяльності правоохоронними органами та судом. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/9abdc0d8a6ffe7c7f8b6_file.pdf (дата звернення: 28.11.2025).

162. Єфіменко М.Ю. Правовий статус адвоката в адміністративному судочинстві. *Право і безпека*. 2013. № 3. С. 35–41.

163. Іванців М.Р. Професійна правнича допомога при вирішенні адміністративних справ: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ужгород, 2023. 202 с.

164. Вільчик Т.Б. Адвокатура як інститут реалізації права на правову допомогу: порівняльно-правовий аналіз законодавства країн Європейського Союзу та України: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.10. Харків, 2016. 490 с.

165. Святоцька В.О. Стандарти організації професійної діяльності адвокатури: порівняльно-правове дослідження: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.10. Харків, 2021. 535 с.

166. Сіліч І.І. Гарантії забезпечення прав і свобод громадян в адміністративному процесі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2008. 21 с.

167. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02.06.2016 р. № 1401-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#n2> (дата звернення: 21.01.2026).

168. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 21.01.2026).

169. Постанова Дніпровського апеляційного суду від 26.02.2024 р. у справі № 204/9197/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117268574#> (дата звернення: 18.03.2026).

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Єфіменко В.Д. Адвокат як суб'єкт надання професійної правничої допомоги у сфері митної справи. *Наука і техніка сьогодні*. 2024. № 11 (39). С. 67-75. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-11\(39\)-67-75](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-11(39)-67-75).

2. Єфіменко В.Д. Професійне представництво адвоката у сфері митної справи. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2025. № 1 (31). С. 450-460. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-1\(31\)-450-460](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-1(31)-450-460).

3. Єфіменко В.Д. Адвокат як захисник у сфері митної справи. *Успіхи і досягнення у науці*. 2025. № 5 (15). С. 124-134. DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-5\(15\)-124-134](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-5(15)-124-134).

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

4. Єфіменко В.Д. Представництво як визначальний вид правової допомоги адвоката. *Права людини: методологічний, гносеологічний та онтологічний аспекти*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 76-річчю проголошення Загальної декларації прав людини (м. Дніпро, 10 груд. 2024 р.) / уклад: к.ю.н., доц. І.А. Сердюк; М.П. Войтюк. Дніпро: Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. С. 166-169.

5. Єфіменко В.Д. Професійна правнича допомога адвоката у митній сфері. *Інноваційна екосистема для відбудови України: інтеграція науки, освіти та бізнесу*: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (3 жовтня 2025 р., м. Київ). К.: КНУТД, 2025. С. 355-356.

6. Єфіменко В.Д. Професійна правнича допомога адвоката у митній сфері, її форми. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики у воєнний період*: Міжнародна науково-практична конференція. Міжнародний економіко-

гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, 10 жовтня 2025 р. Львів – Торунь: Liha-Pres, 2025. С. 45-48.

7. Єфіменко В.Д. Адвокат як захисник у сфері митної справи: актуальність позасудового врегулювання спорів. *Актуальні проблеми прав людини: від універсальних стандартів до національної практики*: Міжнародна науково-практична конференція. Київський університет права Національної академії наук України, 11 грудня 2025 р. Львів – Торунь: Liha-Pres, 2025. С. 53-56.

8. Єфіменко В.Д. Забезпечення дотримання митного законодавства як функціональна роль адвоката у сфері митної справи. *Права людини та верховенство права в умовах суспільних трансформацій: виклики та перспективи*: зб. матеріалів наук. практ. конф., м. Харків, 17 груд. 2025 р. / редкол.: С.Г. Серьогіна, Ю.Л. Бошицький, В.П. Пилипенко, С.Л. Чуніхіна, Л.Р. Наливайко та ін. Харків, Право, 2025. С. 28-31.

9. Єфіменко В.Д. Професійна правнича допомога адвоката у митній сфері у справах про адміністративні правопорушення *Становлення та розвиток правової держави: проблеми теорії та практики*: матеріали XVIII міжнародної науково-практичної конференції, м. Миколаїв, 24 грудня 2025 р. Львів – Торунь: Liha-Pres, 2025. С. 261-262.